NİGAR TANIŞ

TARİH
ANABİLİM DALI

HAZİRAN 2024

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

YÜKSEK LİSANS TEZİ

SEYYAH HACI ZEYNELABİDİN ŞİRANİ'NİN GÖZÜNDEN HİNDİSTAN(1802-1810)

NİGAR TANIŞ

TARİH
ANABİLİM DALI

HAZİRAN 2024

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

SEYYAH HACI ZEYNELABİDİN ŞİRVANİ'NİN GÖZÜNDEN HİNDİSTAN (1802-1810)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
NİGAR TANIŞ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. ŞENGÜL DEMİREL

VAN - 2024

T.C.

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

SEYYAH HACI ZEYNELABİDİN ŞİRVANİ'NİN GÖZÜNDEN HİNDİSTAN (1802-1810)

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZIRLAYAN
NİGAR TANIŞ

DANIŞMAN
DOÇ. DR. ŞENGÜL DEMİREL

Bu çalışma Van YYÜ Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimi (BAP) tarafından 10717 No'lu proje olarak desteklenmiştir.

VAN - 2024

KABUL VE ONAY

Nigar TANIŞ tarafından hazırlanan "SEYYAH HACI ZEYNELABİDİN ŞİRVANİ'NİN GÖZÜNDEN HİNDİSTAN (1802-1810)" adlı tez çalışması aşağıdaki jüri tarafından OY BİRLİĞİ ile Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalında YÜKSEK LİSANS TEZİ olarak kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri	**İmza**
Danışman: Doç. Dr. Şengül DEMİREL Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/ Tarih Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	...……
Başkan: Prof. Dr. Cavid QASIMOV Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/ Tarih Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	……...
Üye: Doç. Dr. H. Hilal ŞAHİN Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi/ Tarih Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	……...
Üye: Öğr. Gör. Nagehan ÜSTÜNDAĞ ÖZDEMİR Hacettepe Üniversitesi/ Tarih Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	……...
Yedek Üye: Doç. Dr. Rahmi TEKİN Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi/ Tarih Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	……...
Yedek Üye: Dr. Öğrt. Üyesi Musa SEZER Erzurum Teknik Üniversitesi/ Tarih Anabilim Dalı Bu tezin, kapsam ve kalite olarak Yüksek Lisans Tezi olduğunu onaylıyorum.	……...
Tez Savunma Tarihi:	07/06/2024
Jüri tarafından kabul edilen bu tezin Yüksek Lisans Tezi olması için gerekli şartları yerine getirdiğini ve imzaların sahiplerine ait olduğunu onaylıyorum. ……. Prof. Dr. Bekir KOÇLAR Sosyal Bilimler Enstitüsü Müdürü	

ETİK BEYAN

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü **Tez Yazım Kurallarına uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmasında;**

- Tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi,
- Tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu,
- Tez çalışmasında yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi,
- Kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı,
- Bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu

bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarını kabullendiğimi beyan ederim. (07.06.2024)

Nigar TANIŞ

Yüksek Lisans Tezi

Nigar TANIŞ

VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ

SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ

HAZİRAN/2024

SEYYAH HACI ZEYNELABİDİN ŞİRVANİ'NİN GÖZÜNDEN HİNDİSTAN (1802-1810)

ÖZET

Seyyahlar, gezilen ve görülen yerler hakkında geçmişe ışık tutan önemli şahsiyetlerdir. Seyahatname yazarları, gittikleri coğrafyaların tarihi ve kültürel değerlerinden etkilenip kendi halkına anlatma isteği ile bu tarz eserleri kaleme alırlar. Bu amaçla gördüklerini kaydeden Azeri bir gezgin olan Hacı Zeynelabidin Şirvani'nin Hindistan seyahatnamesi incelenerek tercümesi yapılmıştır. Ancak bu fasıla geçmeden önce seyyahın aktardıklarını daha iyi anlayabilmek adına Hindistan coğrafyası hakkında bilgi verilmiştir. Seyyah, Hindistan'ın geneli hakkında bilgi verdikten sonra şehirlerini de görmüştür. Bu şehirlerin kuruldukları yerler ve iklimleri, siyasi tarihleri, kültürleri ve inançlarının yanı sıra dikkatini çeken bazı olaylar hakkında da kısa bilgiler vermiştir. Bahsettiğimiz dönem XVIII. yüzyıl olduğundan bugün ayrı bir devlet olan Pakistan sınırları içerisinde ki bazı şehirler de dönem itibariyle Hindistan toprağıdır. Çalışmamız da bu çerçeve içinde kalıp aktarım yapılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Hindistan, Zeynelabidin Şirvani, Seyyah, Coğrafya

Sayfa Sayısı: ix+64

Tez Danışmanı: Doç. Dr. Şengül DEMİREL

Masters Thesis

Nigar TANIŞ

VAN YÜZÜNCÜ YIL UNIVERSITY

INSTITUTE OF SOCIAL SCIENCES

JUNE/2024

INDIA THROUGH THE EYES OF PILGRIM HAJI ZEYNELABIDIN SHIRVANI (1802-1810)

ABSTRACT

Travelers are important figures who shed light on the past about the places visited and seen. Travelogue writers are influenced by the historical and cultural values of the geographies they visit and write such works with the desire to tell their own people. For this purpose, the Indian travelogue of Haji Zeynelabidin Shirvani, an Azerbaijani traveler who recorded what he saw, was examined and translated. However, before proceeding to this chapter, information about the geography of India has been given in order to better understand what the traveler has conveyed. After giving information about the whole of India, the traveler also saw its cities. He gave brief information about the places where these cities were founded and their climate, political history, culture and beliefs, as well as some events that attracted his attention. The period we are talking about is XVIII. since a century ago, some cities within the borders of Pakistan, which is a separate state today, have also been Indian territory since the period. Our study was also carried out within this framework and mold transfer.

Key Words: India, Zeynelabidin Shirvani, Traveler, Geography

Number of Pages: ix+64

Thesıs Advısor: Doç. Dr. Şengül DEMİREL

İÇİNDEKİLER

ÖZET……iii

ABSTRACT …….iv

İÇİNDEKİLER…….v

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ……..vi

TEŞEKKÜR…….....vii

ÖN SÖZ…....……..viii

GİRİŞ……1

1. HİNDİSTAN'IN GENEL DURUMU

1.1. Hindistan Coğrafyası Hakkında Genel Bir Değerlendirme……....4

1.2. Hindistan ve Kısa Siyasi Tarihi…….……...……...……..….5

1.3. Hindistan'daki Türk Hâkimiyeti……...……...……...…....7

2. HACI ZEYNELABİDİN ŞİRVANİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

2.1. Hacı Zeynelabidin Şirvani'nin Hayatı…….....13

2.2. Hacı Zeynelabidin Şirvani'nin Eserleri ve Seyahatleri…….....16

3. HACI ZEYNELABİDİN ŞİRVANİ'NİN HİNDİSTAN VE SEYLAN'A SEYAHATİ ADLI ESERİN ÇEVİRİSİ (1802-1810)…….....23

SONUÇ……50

KAYNAKÇA.....52

EKLER……56

ÖZGEÇMİŞ

TEZ ORİJİNALLİK RAPORU

SİMGELER VE KISALTMALAR DİZİNİ

Bu çalışmada kullanılmış kısaltmalar, açıklamaları ile birlikte aşağıda sunulmuştur.

Kısaltmalar	Açıklamalar
b.	**: İbn**
C.	**: Cilt**
Çev.	**: Çeviren**
Hz.	**: Hazreti**
S.	**: Sayı**
Ss.	**: Sayfa Sayısı**
TDV.	**:Türk Diyanet Vakfı**
TTKY.	**: Türk Tarihi Kurumu Yayınları**
Vb.	**: Ve Benzeri**
Yy.	**: Yüzyıl**
MÖ.	**: Milattan Önce**
MS.	**: Milattan Sonra**

TEŞEKKÜR

Öncelikle tez konusunu seçerken isteklerime önem verip bana yardımcı olan, bu çalışmanın gerçekleştirilmesinde üç yıl boyunca değerli bilgilerini ve tecrübelerini benimle paylaşan, kendisine ne zaman danışsam sabırla ve ilgiyle yardımcı olan danışmanım Doç. Dr. Şengül DEMİREL'e teşekkür ve şükranlarımı sunuyorum.

Yine bu çalışmayı yapmam konusunda bana yol gösteren, kaynak temini ve yöntem açısından bilgilerinden istifade ettiğim Prof. Dr. Cavid QASIMOV'a ve bu çalışmayı yapmam için maddi destek sağlayan Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Bilimsel Araştırma Projeleri Koordinasyon Birimine ve çalışanlarına teşekkürlerimi sunuyorum.

Nigar TANIŞ

ÖN SÖZ

Her manada zengin bir havzaya sahip olan Hindistan, dünya tarihinde yer edinmiş önemli ülkelerden biridir. Gerek sahip olduğu verimli toprakları, gelenekleri, gerekse de içinde barındığı toplumlar dolayısıyla her zaman ön planda olmuş ve merak edilmiştir. Ön planda olmanın hakkını fazlasıyla veren Hint ülkesi, geçmişten bu yana maruz kaldığı her türlü istilaya karşı yeteri kadar gayret gösterse de birçok medeniyet tarafından yönetilmesini engelleyememiştir. Tam anlamıyla sebebin bu olmadığı kanaatinde olunsa bile bölgede yaşayan halk incelendiği zaman farklı etnik grupların çokluğu bu sebebin sonuçlarından sayılabilir. Hâkimiyet mücadelesinin sebepleri zaman zaman değişse de genellikle ortak noktaları Hint diyarının zenginliklerine ulaşmak memnun edici olmuştur. Ancak bu kadar eşsiz bir kültüre sahip olup az bilinmek şaşırtıcıdır. Gerek coğrafyanın uzaklığı ve gerekse Hint dillerinin az bilinirliği de önemli bir etkendir. Bununla beraber kaynak ihtiyacının da yeterli düzeyde olmaması sebep olarak gösterilebilir. Osmanlı gibi bir devlet için ana kaynakların yanı sıra özellikle seyahatnamelerin çokluğuyla beraber bu eserlerin dünya tarihine yön verdiği bilinen bir gerçektir. Benzer örnekler çoğaltılabilirken Hindistan için aynı ifadeler geçerli değildir. Dolayısıyla bahsi geçen coğrafya üzerine kaleme alınan eserler de pek kıymetli olmuştur.

Seyahatname, şehir tarihçiliği açısından kapsayıcı eserler olmalarından dolayı o bölge için oldukça önemli bilgiler barındıran edebi türlerden biridir. Ancak bazı coğrafyalar vardır ki bir seyahatname ya da başka bir edebi türe sığamayacak kadar geniş ve derin bir geçmişe sahiptir. Bu özelliklere sahip bir ülke de Hindistan olmuştur. Bundan sebep belirli sınırlar dışına çıkmamak kaydıyla hem Hindistan'ı anlamak hem de anlatmak maksadıyla döneme ışık tutan bir seyahatnameyi esas almaya gayret gösterdik. Çalışmamız bir Hindistan gezisi esnasındaki gözlemlerini "Riyazü's Seyahat" adlı seyahatnamede toplamış olan bir seyyahın kaydettikleri üzerine yapılan incelemeleri kapsamaktadır. Ancak bu eserde yer alan Hindistan ve Seylan Adalarına yapılan seyahat, Azerbaycanlı bir yazar olan Nureddin Keremov tarafından 1958 yılında ayrıca bir kitap olarak basılmış ve tez çalışmamızın da ana kaynağını oluşturmuştur.

Bir ülkenin tasviri üzerine gerçekleşmiş olan Riyazü's Seyahat kitabı Hindistan ve dönem itibariyle ona bağlı olan şehirler üzerine bir inceleme alanı bulmuştur. Seyyahın Hindistan'ın coğrafi yapısı, iklimi, dini yapısı ve siyasi yapısı hakkındaki kısa ancak anlaşılır olan ifadeleri esas alınarak içerik incelemesi yapılmış, ayrıca seyyahın cümleleri bazen direkt

aktarılmış bazen de cümle içinde kullanılmıştır. Genel olarak giriş ve üç bölümden oluşan çalışmamızın birinci bölümünde Hindistan'ın geneli hakkında bir değerlendirme yapılmıştır. İkinci bölümde seyahatname kitabının yazarı olan Zeynelabidin Şirvani'nin biyografisi ve eserleri hakkında bilgi verilmiştir. Üçüncü ve son bölüm ise sadece seyyahın anlatımlarına bağlı olmaksızın ek bilgilerle desteklenerek tamamlanmaya çalışılmıştır.

GİRİŞ

Arapça' da "Siyahat" olarak geçen ve "Gezi Mektubu" ya da "Gezi Eseri" anlamına gelen seyahatname, seyyahın gözlemlerini birinci ağızdan aktardığı ve seyahat ettiği coğrafya hakkındaki fikirlerini ifade ettiği yazılı kaynaklardır.[1] Sübjektif bir bakış açısıyla kaleme alınan bu tarz eserler, coğrafyaların sosyal, kültürel, siyasi ve şehir yaşamlarını anlatmak ve fiziki tasvirlerini yapabilmek için değerli ana kaynak özelliği taşımaktadırlar. En genel tanımıyla betimlenecek olursa seyyahın gezip gördüğü yerler hakkındaki eserleri olarak geçen seyahatnameler, bir nevi insanların ulaşılması mümkün olmayan ve merak duygusunun şevki ile yeni yerler görmek isteyenlerin isteklerine cevap vermiş bir edebi türdür.

Bu tür eserlerde üslup, genellikle seyyahın geçtiği güzergâhlar ya da tarihsel olaylara öncelik vermesi ile neyi aktarmak istediğine bağlı olarak şekil alan bir durum olmuştur. Seyyahın buradaki amacı başından geçenleri anlatmasından ziyade gezdiği coğrafyanın özelliklerini, iletişimin de kısıtlı olduğu dönemlerde bilimsel ve kültürel gelişmelerin aktarıcıları olmaktır.[2] Tarih boyunca sadece gezmek için seyahat edilmemiş bazen elçilik veyahut devletin farklı görevleri aracılığıyla da bu eserler ortaya çıkabilmiştir. Ancak en nihayetinde bir merak duygusuyla yazıldığı gerçeğini değiştirmemiştir.

Bir seyahatname üzerine inceleme yapıldığında bu inceleme sadece metnin analizi ile sınırlı kalmaz. Aynı zamanda araştırma yapan kişiye bolca nitelikli malzeme sunup, farklı bakış açıları kazandırabilir. Ancak edinilecek olan bu görüşler incelenen seyahatname kadar yazarının mensubu olduğu dönem ve ait olduğu kültür, onun düşüncelerini de şekillendirdiğinden hayatını bilmekte fayda vardır. Yani kısacası seyahatname kadar yazarın hayatı hakkında bilgi sahibi olmak önemlidir. Çünkü seyyahların var olanı olduğu gibi aktarmanın yanında kendi doğrularıyla algılamaları, eserin inceleme amacını farklı bir duruma sürükleyebilecek kadar önemlidir.[3] Tam da bu noktada ilmin zirve isimlerinden biri sayılan Bîrûnî'nin bir seyahatname nasıl yazılmalı fikrine değinmek doğru olacaktır. Çünkü Bîrûnî'nin coğrafya alanındaki çalışmaları günümüzde bile varlığını koruyan değerli çalışmalardır. Bir seyahatname yazıldığında objektif olunması gerektiği ve kendi değerlerinden sıyrılmış bir gözlemci olarak eserini kaleme alması gerektiğine vurgu yapan

[1] Kaan Akman, Sosyal Bilim Araştırmalarında Seyahatnamelerin Yeri: Lisanüstü Tezler Üzerinden Bir İnceleme, **Ankara Üniversitesi**, 2018**,**150.

[2] Hava Baştuğ, Sosyal Bilgilerde Seyahatnamelerin Yeri ve Seyyahların Gözüyle Nevşehir, (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi) **Necmettin Erbakan Üniversitesi/ Eğitim Bilimleri Enstitüsü**, Konya, 2019,24.

[3] İlber Ortaylı, 19. Asırdan Zamanımıza Hindistan Üzerine Türk Seyahatnameleri**, Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi**, 271.

Bîrûnî, önemli eserlerinin başında gelen Tahkîk-u Mâ'li'l-Hind eserinde de ifade ettiği gibi bir bölgeyi anlamanın yolu, buranın dilini öğrenmekten geçtiğini savunan bir ilim insanıdır.[4] Seyyahların bakış açısı, aktarılan bilgiler üzerinde önemli bir etki barındırsa da eser içerisinde yer alan ifadelerin aynı zamanda araştırma yapan kişinin süzgecinden de geçmeli ve dönemin kaynaklarıyla karşılaştırma yapmalıdır. Bu sayede eser içinde bir bütünlük yakalanmalıdır.[5]

Hatıra özelliği de bulunan ve edebi tür dâhilinde ki seyahatnameler, şehir tarihi açısından araştırılması mümkün olan eserlerdir. Fakat tarih alanında daha çok siyasi ve şehir tarihi incelemeleri ön plana çıkmaktadır. Siyasi tarihte genel olarak devletlerarası ilişkiler ele alınırken, şehir tarihinde inceleme yapıldığı zaman seyahatnamelerin katkısı göz ardı edilemeyecek kadar önemli olup, inceleme esnasında seyyahın görsel malzeme olarak şehrin kendisinden faydalanırken, gördüklerini aktarmaya çalışması katkısını da ortaya koymaktadır.

Dietmar Rothermund'un ifade ettiği gibi "Eğer derin bir tarihten bahsedeceksek, bu şüphesiz Hindistan'ın tarihi olacaktır."[6] Hindistan, çok köklü bir tarihe sahip olup bu özelliğini tarih boyunca yaşatmış ve üzerindeki merak duygusunu daima diri tutmuş bir coğrafyadır. Bu merak sayesinde birçok seyyah, Hint coğrafyası üzerine yaptığı seyahatlerle gözlemlerinin günümüze kadar aktarılmasına vesile olmuşlardır. Döneme dair önemli bilgiler aktaran seyyahlardan biri olan Hacı Zeynelabidin Şirvani, XVIII. yüzyıl Hindistan'ın nasıl bir yer olduğu kendi perspektifinden ele almıştır.

Hindistan, Hindi Kuş dağlarının eteklerinde, İndus Medeniyetinin uzantısı olan bir alt kıtadır. Gelenekleri, inançları ve yaşayış biçimleriyle zenginlik içinde yaşayan Hint halkının bu zenginliği sadece yaşadıkları kültüre bağlı olmayıp iklimden kaynaklı elverişli topraklara sahip olmaları dolayısıyla da ticaretin de önemli merkezlerinden biri haline gelmiştir. Bunun yanı sıra tarihte önemli yollardan biri olan Baharat Yolunun da merkezinde olması aynı şekilde önemini arttırmıştır. Farklı amaçlar neticesinde birçok ırkın ev sahipliğini yapması zaman içinde bölge nüfusunun artması ve çeşitlenmesini sağlamıştır. Toplumların Hindistan gibi zengin bir coğrafyaya gelmelerinin en önemli amacı bölgedeki zenginliklerden fayda sağlamak olduğu aşikârdır. Saadettin Yağmur Gömeç'in dediği gibi "bu bölge daima

[4] Şengül Demirel, Bîrûnî'nin Gözünden Hindistan'da Bilim, **Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi,** 4(2), 2023, 108-115-116.
[5] Akman, 2018: 149.

[6] Dietmar Rothermund, ***Hindistan Tarihi: Orta Çağ'dan Günümüze***, (Çev: Nurettin Demir).(1.Baskı), Runik Yayınları, İstanbul, 2021, 7.

kendilerini ele geçiren fatihler tarafından tesis edilen yönetimlerin idareleri altında yaşamak zorunda kaldıkları bir bölge olmuştur."[7]

Nitekim burada hâkimiyeti tesis eden toplumlardan biri de kadim bir kültüre sahip olan Türkler olmuştur. MS. X. yüzyıldan itibaren Kuzey Hindistan tarafından bölgeye giren Türklerin uzunca bir süre hâkimiyet kurdukları görülmektedir. Gerçek anlamda Gaznelilerle başlayan bu süreç sırasıyla Delhi Türk Sultanlığı(1206-1451) ve Babür İmparatorluğunun 1857-1858 yılında son bulması ile İngiliz hâkimiyetine kadar devam etmiştir. Her ne kadar Babürlerin yıkılışıyla birlikte egemenlik alanları zayıflama sürecine girse de 2000 ve 3000 yıl Hint topraklarının yönetimini elinde bulunduran Türkler, kültürel olarak Hintlileri etkilemiş ve derin izler bırakmayı başarabilmişlerdir.[8]

[7] Saadettin Yağmur Gömeç, Müslüme Melis Çeliktaş, ***Hindistan'da Türkler***, (4.Baskı), Berikan Yayınevi, Ankara, 2019, 2. Şengül Demirel, Hindistan'da Türk İzleri, **Ankara Üniversitesi Türk Bilim Dergisi**, 2012, 75.
[8]Yusuf Hikmet Bayur, **Hindistan Tarihi: İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)**, (2.Baskı), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987, I, 14. "İngiliz hâkimiyeti resmen 1857 yılında başlasa bile 1803 yılından itibaren sömürgecilik anlayışı bölgeye yerleşmiştir." (Bayur, 1987: 14.)

1. HİNDİSTAN'IN GENEL DURUMU

1.1. Hindistan Coğrafyası Hakkında Genel Bir Değerlendirme

Hindistan adı, Sanskritçede İndus Nehrinin kelime anlamı olan Sindhu'dan doğmuştur. İsminden de anlaşılacağı üzere "İndus Vadisi Medeniyeti" ya da "İndus Uygarlığı" Hintlerin deyimiyle de "Ganj veya Yamuna Medeniyeti" olarak da anılmaktadır.[9] Hindistan'ın geçmiş uzantısı olan ve Orta Asya'dan göç yoluyla gelen Brakisefaller tarafından kurulan İndus Medeniyeti, Orta Asya'dan gelmesi dolayısıyla Mezopotamya ve özellikle Sümerlerle bağlantıları kurulmuş, hatta ortak noktaları bulunmaya çalışılmıştır. İki uygarlığın da kullandığı yazı stili mukayese edilmeye çalışılmıştır. İndus Medeniyetinin yazısı çözülemediğinden istenilen amaca ulaşılamamıştır.[10]

Hindistan'ın bugünkü şartlar altında coğrafi sınırları çizilecek olursa dünyanın çatısı olarak da anılan Himalaya ve Hindi Kuş dağları ve Çin-Tibet ülkelerinin doğusunda, Büyük Denizin güneyinde ve İndus Nehrinin batısında yer alan bölgeye verilen addır.[11] Coğrafi sınırları bu şekilde olan Hindistan'ın Bayur'a göre kuzeydeki dağlık bölge, kuzeydeki büyük düzlük ve Dekkan yarımadası olmak üzere üç ana bölgeye ayrılmış olduğu göze çarpmaktadır: Kuzeydeki dağlık bölgeyi su hazinesi olarak nitelendiren Bayur, bunun kaynağı olarak Sind ve Gence nehirlerini gösterdiğinden bu iki nehir bölge için önem arz etmektedir. Ancak bölgenin dağlık oluşu bir yaşam alanı oluşturmayı imkânsız kıldığı gibi toplu şekilde olabilecek istilalara karşı da engel oluşturmuştur. Büyük düzlük bölge ise dağlık alanda olduğu gibi su kaynağını Sind ve Gence nehirlerinden alarak bölgenin toprak bakımından bereketli olmasına fayda sağlamıştır. Bir yayla olan üçüncü ve son bölge Dekken yarımadası ise genel olarak kurak bir iklime sahiptir.[12]

Hindistan'da konum itibariyle Muson yağmurları görüldüğünden nemli ve aynı zamanda sıcak bir iklim vardır. Öyle ki Kuzey ve orta kesimi hariç diğer yerlerde kış mevsiminin yaşanması istisnadır. Ancak genel olarak bu durum dağların uzanış ve yükselişine göre de farklılık gösterebilmiştir. Hindistan, geniş çöllere, nehirlere sahip olan ve bitki

---

[9] Şengül Demirel, Hint İnanç Sisteminde Tanrı Kavramı. (Yayınlanmamış Doktora Tezi), ***Ankara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü,*** Ankara, 2013, 10. Hafız Aamir Ali, "İbn Battuta'nın Gözünden Hindistan", ***Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Tarih Bölümü***, (17), 2022, 73.

[10] Bayur, 1987: 22.

[11] Abdullah Duman, Murat Ağarı, **Hudûdü'l Âlem Mine'l-Meşrik İle'l- Magrip**, (2.Baskı), Ayışığı Kitapları Kitabevi, İstanbul, 2020, 40.

[12] Yusuf Hikmet Bayur, **Hindistan Tarihi: İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)**, (2.Baskı), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987, I, 1-2-3.

yelpazesinin geniş olduğu bir coğrafyadır. Envai çeşit ağaç olan bölgede 1555 yılında Hindistan'ı görme imkânı bulan Seydî Ali Reis bu ağaçlardan biri hakkında şahit olduklarını şu sözlerle izah etmiştir:

Tari ağacı demekle bilinen hurma neviden bir ağaç vardır. Bunun her budağında bir su testisi asarlar. Budağın ucunu kesip testinin içine sokarlar. Buradan kan renginde bir su akar. Bu su, güneşin hararetiyle az zamanda bir nevi şaraba döner. Her ağacın altında bir meyhane vardır. Halk devamlı orda yiyip içerler. [13]

1.2. Hindistan ve Kısa Siyasi Tarihi

Hindistan'ın tarih boyunca gerek kültürü gerekse de önemli ticaret yollarının merkezinde olması dolayısı ile birçok ırk veya toplumun dikkatini çekmiştir. Bunun gibi bariz olabilecek sebeplerden kaynaklı, Antik Hindistan' dan bu yana istilalara maruz kalarak uzun sürecek olan egemenliklere de engel olamamış ve birçok ırkı bünyesinde bulundurmuştur. Hindistan'ı anlamlandırmak için evvelinde bu ırkları incelemek gerekir. Tarihten günümüze Hindistan' da görülen ırklar şu şekilde ortaya çıkmıştır:

Bayur'un da Avrupa antropologlarını dikkate alarak ifade ettiğine göre dört esas ırk ve bunlarında kendi içindeki sentezlerinden üç farklı tip meydana gelmiştir. Bunları Türk-İran tipi, Hint-Avrupa tipi, Dravitler ve Mongolitler olarak sıralarken İskit-Dravit, Mongol-Dravit, Hint-Avrupa-Dravit ise bunların yan kolları olarak ele almıştır.[14] Y. Hikmet Bayur'u esas alarak yaptığımız bu ırk sınıflandırmasını yapan bir başka isim de "Hint Eski Çağ Kültür Tarihine Giriş" adlı eserin sahibi olan Kemal Çağdaş'tır. Fakat Bayur, Çağdaş'ın aksine sınıflandırmada Saka-Dravit yerine İskit-Dravit terimini kullanmıştır.[15]

Bu ırkların ilki olan Türk-İran tipi, genel olarak Türk ırkını temsilen kuzeye yerleşmiş Kalaç Türklerinin bir kısmını oluşturur. Kalaç ya da Abdal denilen bu Türkler X. yüzyıldan beri Hindistan'da görülmüştür. Bu grup ile Hindistan'da görülen başka bir kol olan Dürranilerin tarihteki temsilcilerinin Afganlar olduğu ileri sürülmüştür.

---

[13] Hafız Aamir Ali, İbn Battûta'nın Gözünden Hindistan, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Tarih Bölümü**, (17), 2022, 74. "Tari ağacı: Özellikle Güney Hindistan bölgesinde sık görülen, "Palmyra Palmiyesi, Şarap Palmiyesi" gibi farklı adlarla anılan bir ağaç türüdür." "1498-1562 yılları arasında yaşamış olan Seydi Ali Reis, denizci bir ailenin çocuğudur. Kanuni Sultan Süleyman döneminde Kaptan'ı deryalığa kadar terfi eden Seydi Ali Reis, Hint Deniz seferlerinin kaptanı olarak görev yapmasından sonra Mir'âtü'l Memâlik adlı kitabında Hint coğrafyası hakkında önemli bilgiler kaydetmiştir." (Mahmut Ak, Seydi Ali Reis, **TDV İslâm Araştırmaları Merkezi**, 2009.)

[14] Bayur, 1987: 4-5.

[15] Demirel, 2013: 16.

Aynı zamanda Dürranilerin, Afganistan' da hüküm sürmüş Ak hunlar olduğu ifade edilmektedir. Bahsi geçen yüzyıldan itibaren Hindistan'da var olan Kalaç Türklerinin Afganlar tarafından temsili XV. yüzyılı bulmuştur. Çünkü XIV. yüzyılın sonuna kadar da Türklüklerini muhafaza ettikleri görülmektedir.[16] Hint-Avrupa tipi, Aryanların mensup olduğu Kuzey ırkını oluştururken, Dravit kökenliler için farklı görüşler söz konusu olmuştur.[17]

Bu görüşlerden ilki, milattan birkaç yıl önce Hindistan'a zencimsi de denilen koyu renkli bir ırkın yerleştiğini belirtirken, bölgedeki halk ile kaynaşması neticesinde ortaya çıkan bir ırk olması daha yaygın bir şekilde hâkim olan görüştür. Genel olarak bugünkü Dravit halkın temelini oluşturan ve günümüzde "Dravit dilleri" diye geçen dil sınıfı bu ırka aittir. Hindistan genelinde görülen ve bölgeyi kısa zaman içinde tesiri altında bırakan Hint-Avrupalılar olarak da geçen ırk, Arilerdir. Arileri, MÖ.3000 ve 1200 yılları arasında bugünkü Türkmenistan bölgesinde yaşamış geçimini hayvancılıkla sağlamış, göçebe bir halktır. Belli bir yerleşkesi olmayan her göçebe topluluk gibi Arilerde yaşadıkları bölgeden çeşitli sebeplerle göç etmek zorunda kalmışlardır. Avrupa ve Asya kıtalarına göç etmek zorunda kalan Ariler iki farklı kola ayrılmışlardır. Hint-İranlılar olarak adlandırılan Asya' ya göç eden kesim uzunca bir süreç beraber yaşadıktan sonra bir kısmı Hindistan, diğer kısmı ise İran bölgesinde varlık göstermeye devam etmiştir. Aryanlar Hint ve İran şeklinde iki kola ayrılmadan önce kendilerini, sözlük anlamı "Soylu" manasına gelen Avesta dilinde "Airya", Sanskritçede ise "Arya" olarak tanımlamışlardır.[18]

Hindistan'a gelenlerin ilk meskeni Pencap, daha sonra Ganj havzası olmuştur. Ancak Hindistan Yarımadasına Ariler tarafından yapılan göçün, yaklaşık olarak MÖ. 500 yılına kadar devam etmesinin yanı sıra bölgeye gelişleri hakkında farklı tezler ortaya atılmıştır: "Walter Ruben, bu tarihin MÖ. 2500 olabileceğini savunurken, K. Çağdaş ise bunu MÖ.1500 olarak kabul etmiştir."[19] Arya halkı yarımadayı istila ettiğinde Munda ve Dravit gibi Hindistan'ın yerel halkları ile karşılaşmışlardır.[20]

---

[16] Bayur, 1987: 5-6-7.

[17] Bayur, 1987: 7.

[18] Halide Rumeysa Küçüköner, Hint Alt-Kıtasının Dini ve Kültürel Yapısının Şekillenmesinde Arilerin Rolü, **Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi**, 10(2), 2018, 613.

[19] Demirel, 2013: 19.

[20] Bayur, 1987: 24. Yusuf H. Bayur Dravitler için şunları söyler; "Pek eski bir devirde, milattan birkaç yıl önce Hindistan'ın en büyük kısmında şimdi Dravit denilen bir ırk vardı. Koyu renkli ve aşağı kültürlü olan Dravitleri, Pre-Dravit (Dravitten önce) diye adlandırmış. Batı kuzeyden Belucistan yolu ile Sind ovasına girdiklerini kaydetmiştir." (Bayur, 1987: 7-8.)

Bu karşılaşma neticesinde karşılıklı bir kültür sentezi yaşayan iki taraf arasında hem sayıca fazla olmaları hem de medeniyet bakımından daha çok gelişmiş olmasından mütevellit Ariler, bölge halkını bastırıp asimile etmede baskın olan taraf olmuştur. Dravitler, bu göç tesiri yüzünden Güney kesimlerine kaydırılmışlardır. Bu yüzdendir ki Arilerin Hindistan'a gelişleri hakkında "istila" kelimesinin kullanılması da tartışılan bir görüştür.

Bu etkileşimin doğurduğu sonuçlarla kesin bir malumat olmamakla birlikte Arilerin etkisiyle Hint toplumunun temellerini oluşturan "kast sistemi" ortaya çıkmıştır. Kastı dört sınıfa ayıran Ariler yukardan aşağı doğru sınıflandırılan sistemin en başına kendilerini koymuşlardır. Sınıflar arası ilişkileri keskin çizgilerle ayrılan bu sistem Hindistan'ın sosyal dokusunu derinden etkilemiştir. Var olan karmaşık sistemin yanı sıra bölgenin coğrafi olarak büyüklüğü, nüfusun yoğunluğu ve çeşitliliğinden ötürü merkezi olarak idare edilmesi zor olan Hindistan'da siyasi birliğin varlığını da tesis etmek oldukça güçtür. Merkezi otoritenin güçlenmesi belirgin bir şekilde Türk yönetimi altında olan Babürler döneminde gerçekleşmiştir.

1.3. Hindistan'daki Türk Hâkimiyeti

Türklerin Hindistan'daki varlığı çok eski dönemlere dayanmış olsa da bu varlığın belirgin bir şekilde ortaya çıkması Gaznelilerin fetihleri, devamında Delhi Sultanlığı ve Babürlerin kurulması Türk yönetimini daha büyük bir güç haline getirmiştir. Buna binaen yaklaşık 650 sene sürmüş olan Türk egemenliğini daha da somutlaştırmak adına tarihte yaşanmış Türk fetihlerinden de bahsetmek doğru olacaktır.[21]

Hindistan'daki Türk yönetimi, kuruluş ve savaş(1001-1187), yerleşme ve büyüme(1206-1451), duraklama ve gerileme(1526-1857) olmak üzere üç farklı dönem altında incelenmiştir.[22] Yukarıda bahsi geçen devletlerden onuncu asırdan önce Büyük İskender'den başlayan bir mücadelenin varlığı söz konusu olmuştur. Bayur'a göre İskender'in 327 sonlarında 120 bin kişilik bir ordu ile Hindistan' a girmesi tarihte ilk bağların kurulmasını sağlamış, az da olsa bir kültürel sonuçlar vermiştir.[23] Bazı kaynaklar İskender'in Hindistan seferinin batılı yöneticilere ilham kaynağı olduğunu ifade etmişlerdir.

[21] Bayur, 1987: 14.
[22] Şengül Demirel, Hindistan'da Türk İzleri**, Ankara Üniversitesi Türk Bilim Dergisi,** 2012, 76. H. Hilal Şahin, Tarihsel Bir Panorama: Hint-Türk Tarihine Dair "Babürlüler Dönemine Kadar", **Türk Dünyası Araştırmaları**, (119)234, 2018,135-136.
[23] Bayur, 1987: 54.

Gömeç Türklerin varlığını; menşei ve ırkları tam olarak bilinmeyen Racput denilen bir toplumun Turanlı bir millet olması ihtimali ile Pencap bölgesinde yaşadıkları ve daha sonra yerli halk ile kaynaştıklarını belirtmiştir.[24]

Türk varlığının milattan öncelere dayandığı anlaşılan Hindistan'da peki İslamiyet ne zaman yayılmıştır? Herman Kulke'ye göre İslamiyet: "1200 senesinde Kuzey Hindistan, 1300 senesinde ise Orta Hindistan ve limanlarının Müslümanların eline geçmesiyle İslamiyet'te, Hindistan ve önemli ticaret yollarından olan Baharat Yolu ile Güneydoğu Asya'ya yayıldı. Bu ilk izler XIII. yüzyılda kuzey Sumatra, XIV. Yüzyılda Malaya da rastlanılan İslamiyet, XV. yüzyıla gelindiğinde ise kıyılardan sıyrılıp Hindistan'ın içlerine girmeye başlamıştır."[25] Gömeç ise İslamiyet'in Hindistan ve Afganistan bölgesinde yayılışını daha çok Emevîler dönemine denk geldiğini ifade etmiştir. Buna dayanak olarak ise milattan önceki çağlardan beri, toprak sahipleri her ne kadar Hint ve Afganlardan oluşsa da ordu komutanlarının Türk, askerlerinin çoğunluğunun Afganlardan seçilmesi yönetimlerine de bunların geçmesini sağlamıştır.[26]

Hindistan'ın Araplar tarafından istilasına bakıldığında halife Velid ve Irak valisi Haccac döneminde meydana gelen olayın, Araplar tarafından İspanya fethinin gerçekleştiği esnada Sri Lanka kralının Irak valisine göndermiş olduğu Müslüman dolu bir geminin korsanlar tarafından ele geçirilmesi ve korsanların kral tarafından cezalandırılmamış olması ile ortaya çıkmış olduğu şeklinde genel bir kanı olmasının yanında konuyla alakalı farklı rivayetlerin olduğu da söylenmektedir. Bu olayın üstüne Irak valisi Haccac, kaynaklarda oğlu ya da yeğeni olarak da geçen Muhammed İbn Kasım'ı Güney Sind bölgesini işgal etmek için görevlendirmiştir. 711-712 yılları sırasında İndus'un sol tarafına geçmeyi başaran Muhammed İbn Kasım'ın kısa sürecek bir zaman zarfında Pencap ve Sind sınırları içerisinde valilik yapmıştır. Bazı kaynakların açıklamalarında Muhammed İbn Kasım'ın öldürülüp yerine oğlunun geçtiğini bazısı ise görevden alınıp yerine oğlu Amr'ın geçtiği kaydeder.[27]

---

[24] Gömeç vd., 2019: 3.

[25] Herman Kulke, Dietmar Rothermund, **Hindistan Tarihi**, İmge Kitabevi Yayınları, 2001, 234.
"Gömeç'in kaydına göre Çin kaynaklarında; 8. Asırda Hindistan'ın kuzeyi, Afganistan ve Pakistan sınırları içerisindeki halkı yönetenlerin tigin ve şad unvanlarıyla anılması bahsi geçen bilginin doğruluğunu ispatlar niteliktedir." (Gömeç vd., 2019: 26.)

[26] Gömeç, vd., 2019: 26.

[27] Kulke vd., 2001: 236-237. Gömeç vd., 2019: 27-28. "Kaydedildiğine göre Hindu halkının komşuları olan Müslüman ülkelerin kadınlarını esir alıp köle olarak kullanmaları haberi, dönemin Irak valisi Haccac b. Yusuf es-Sakafi tarafından duyulunca yeğeni Muhammed b. Kasım'ı görevlendirdiği belirtilmiştir." (H. Hilal Şahin,

Gömeç'in tezine göre Amr vali olarak atandıktan sonra Muhammed İ. Kasım ile beraber Hindistan'ın yerli hükümetleriyle mücadele ettiler. Bunun sonucunda bir kısmı İslâmiyet'i benimserken, bir kısmı ise Hindistan'ın içlerine girip yerel güçlerine katıldılar. Süreç her ne kadar eskiye dayansa da gerçekleşen İslâm fetihleri sanıldığı kadar kalıcı olamamış ve Hindistan tarihi üzerinde önemli bir tesir bırakmamıştır.[28]

Ak Hunların Hindistan'a girişleri 500 yılına doğru Toraman adında bir komutanlarının liderliği ile gerçekleşmiştir. Yunan kaynaklarında Eptalit olarak anılırken Arap kaynaklarında ise Hayatile olarak anılmışlardır.[29] Hunların kollarından biri olan Ak Hunlar, Toraman liderliğinde Hindistan'ın kuzey tarafını ele geçirdikten sonra bu bölgedeki birçok hükümdarı kendisine bağlamış ve haraç vermelerini sağlamıştır. Toraman 502 yılına doğru ölmüş ve yerine oğlu geçmiştir. Ak Hunların bu esnada önemli ticaret güzergâhlarından biri olan İpek Yoluna hâkim olması yıkılma sürecine girmesinde önemli bir etken olmuştur. Nitekim böyle de olmuş ve 557 yılında Göktürk-Sasanî işbirliği neticesinde yıkılmışlardır. "Ak Hunlar'dan sonra Gazne Devletiyle birlikte Müslüman-Türk hâkimiyet anlayışı başladığı söylenmektedir."[30]

H. Hulke' ye göre Türkler tarafından zaman zaman istilalara maruz kalan Hindistan'da sonuçta ortak bir anlayış çerçevesinde az çok barış dengesi kurulabiliyordu. Bu düşüncenin yıkılmasına sebep olan ise Gazneli Mahmut' un Hindistan' a girmesi olmuştur.[31] Hindistan'ın kuzey tarafından Ak Hunlardan Gazne Devletine kadar bir istilaya maruz kalmadığını, Arap istilasının da dar bir alanda kaldığını, bunun Gazne sultanı Mahmut ile son bulduğunu belirten Bayur'un bu düşüncesi Kulke'nin görüşünü destekler niteliktedir.[32] Gazneli Mahmut'un Hint seferlerinin sebebi genelde Hint coğrafyasının zenginliklerine bağlansa da farklı sebepleri olduğu da ileri sürülmüştür. En önemli sebebi İslâm dinini yaymak olan bu seferlerin bir diğer nedeni de Gazne ordusunun kozmopolit bir yapıya sahip olmasıdır.

Tarihsel Bir Panorama: Hint-Türk Tarihine Dair "Babürlüler Dönemine Kadar", **Türk Dünyası Araştırmaları**, (119)234, 2018, 132).

[28] Gömeç vd., 2019: 28.

[29] Bayur, 1987: 86.

[30] Bayur, 1987: 87. Ahmet Taşağıl, Türk Soyu ve Tarihi, Ortaya Çıkışı, Yayılışı, Kolları, Kurdukları Devletler, **TDV İslâm Araştırmaları Merkezi**, 2012. H. Hilal Şahin, Tarihsel Bir Panorama: Hint-Türk Tarihine Dair "Babürlüler Dönemine Kadar", **Türk Dünyası Araştırmaları Vakf**ı, 119(234), 2018, 132. "Türklerle bağlantısı olduğu düşünülen Racputların kuzeyden Hint sınırları içerisine girmelerinden sonra burada farklı bölgelere egemen olmuşlardır. Racputların oymaklarından biri olarak kabul edilen Huna oymağı, Hun soyundan olduğu kabul edilmiş ve dolayısıyla Ak Hunlarında Hindistan'da bıraktıkları izlerden biri sayılmıştır." (Bayur, 1987: 87.)

[31] Kulke vd., 2001: 238.

[32] Bayur, 1987: 88.

Bu husus çıkabilecek bir karmaşanında habercisi olmuştur. Sultan Mahmut buna binaen ordu içindeki büyük bir isyana engel olmak için uzun süreli bir sefere çıkmaya karar vermiştir.[33]

1001 senesinde başlayıp 1025 senesine kadar bir yıkım süreci başlatan Sultan Mahmut toplamda 17 sefer düzenlemiştir. Ancak Hintler tarafından en çok tepki çeken olay Mahmut'un 1025 Somnath seferi sırasında Hintler için kutsal kabul edilen Şiva tapınağını yıktırması olmuştur. Bu olay, Mahmut' un İslam dünyasında "Hint Fatihi" olarak anılmasını sağlarken, Hintlerin nezdinde büyük bir yıkımın sembolü haline gelmiştir. Hindistan coğrafyası daha önce İslamiyet ile tanışmış olmasına rağmen Sultan Mahmut' un yaptığı seferler de oldukça fayda sağlamıştır. Öyle ki zenginliği diğer İslâm devletleriyle ölçülemeyecek kadar büyümüş ve uzun yıllar sürecek Türk hâkimiyetinin temelleri atılmıştır. Aynı zamanda daha ikinci seferini yaptığı müddet camiler inşa edip bu camilere hocalar tayin ettirmesi de İslâm dininin benimsenmesi için önemli bir adım sayılmıştır.[34] 1187 senesinde Gazne Devletinin, Gurlular tarafından yıkılması ile Gazne Devletinin toprakları Gurlulular eline geçmiştir. 1192 yılında Muizzeddin Muhammed Hindistan'ın kuzeyini kısa bir süre içerisinde aldıktan sonra komutanlarından Kutbeddin Aybeg'i burada bırakıp dönüş yoluna koyulmuştur. Gurlulu Muhammed'in ölümünden sonra Aybeg Delhi Türk Sultanlığının temellerini atmak için bağımsızlığını ilan etti.[35]

Resmî kuruluşu, Müizzeddîn Muhammedin ölümünden sonra, 1206 olarak kabul edilen Delhi Türk Sultanlığının gerçek kuruluş tarihi Delhi'nin fethedildiği tarih olan 1193'tür.[36] Aybeg tarafından kurulan devlet, Moğolların Asya kıtasını istilasıyla aynı zamana denk gelmiştir. Bu istila İran ve Irak coğrafyasında yaşayan birçok ilim insanının Hindistan'a gitmesine sebebiyet vermiş, bu vasıtayla Delhi Türk Sultanlığı bilim ve kültür alanlarında gelişim yaşamıştır, zamanla merkezi bir yönetim anlayışını esas alarak ihtişamlı bir devlet kurulması için önemli adımlar atılmıştır. Zamanın önemli merkezlerinden biri haline gelen Delhi'de Müslüman-Türk geleneğini yansıtan mimarinin temelleri de bu dönemde atılmıştır. Gurlular'dan sonra Delhi kentini merkez olarak kullanan ve Delhi Sultanlıkları olarak da anılan Müizzîler, Halâciler (Kalaçlar), Tuğluklular, Seyyidler ve Ludiler hüküm sürmüştür.

[33] Erdoğan Merçil**, Gazneliler Devleti Tarihi**, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1989, 16.
[34] Bayur, 1987: 139-140-141. Kulke vd., 1987: 239. Merçil, 1989: 28.
[35] Bayur, 1987: 269.
[36] Bayur, 1987: 269-270.

Aynı zamanda bu topluluklar Müslüman nüfusunun pekişmesine de katkı sağlamışlardır.[37] Şemsettin İltutmuş döneminde Afganlaşmış bir saltanat olan Ludiler, 1451 senesinde kısa bir dönem olacak şekilde Hindistan'ı ele geçirmiş ancak İltutmuş, Türk-İslam hâkimiyetini yeniden sağlamıştır.[38]

Zaman zaman kargaşalara maruz kalan Delhi'de yukarıda da değinildiği gibi Delhi Sultanlıkları arasında yaşanan rekabet, yarım adada yaşayan Racputların miras sebebiyle bölünmeleri, Hinduların askeri açıdan zayıf olmaları, Babür Şah'ın Timur'un beşinci kuşaktan torunu olması ve kendi döneminde buraya sefer yapması Babür'ün Hindistan'ı miras olarak görmesine olanak sağlamış ve Hint Yarımadasına girmesine neden olan etkenler olmuştur. Ancak tam olarak Hint yarımadasına girmesi, 1517- 1526 yılları arasında hâkimiyeti elinde bulunduran Ludiler dönemine denk gelmektedir. Ludi hükümdarı Sultan İbrahim'i yenerek 1858'e kadar yani Hindistan'ın İngilizlerin eline geçeceği zamana dek sürecek bir Babür İmparatorluğunun hâkimiyeti söz konusu olacaktır.[39]

Hindistan'daki Türk tarihinin sonuncusunu yaşatan Babür hükümdarları, halkı var olan kargaşa ortamından uzaklaştıracak hamlelerde bulunmaya çalışmıştır. Nitekim bu amaçları faaliyetlerine de yansımıştır. Özellikle Babür Şah, Ekber Şah ve Evrengzib fütuhatın zirve yaptığı dönemler olmuş, ancak yaptığı çalışmalarla dikkat çeken Ekber Şah, Babür İmparatorluğuna en parlak dönemini yaşatan hükümdar olmuştur.[40] "Genel itibariyle İslâm ve Hinduizm'in hâkimiyet mücadelesi yaşandığı Babürlerde, din vasıtasıyla yapılan faaliyetlerde bu mücadelenin varlığını destekler niteliktedir. Hint ve Müslüman toplumu arasında eşitlik kavramının önemine vurgu yapan Ekber Şah'ın Hintlileri önemli makamlara getirmesi ve cizye vergisini kaldırması verilebilecek örneklerdendir. Yine bu doğrultuda yaptığı reformlardan biri de "Dini İlahi" denilen Hint- Türk sentezinden doğmuş bir inancı ortaya atması oldu. Her iki taraf açısından da benzer özellikler barından bu din, halkı ortak noktada birleştirme amacındaydı."[41] Ekber Şahın bu politikalarıyla ilgili H.Kulke:"Onları kendi dinine

---

[37] Şahin, 2018: 136. "Seyfettin İltutmuş, Delhi'nin önemli hükümdarlarından biri olan ve kaynaklarda da Abbasi halifesi tarafından tanınan ilk Müslüman-Türk Sultanıdır."(Şahin, 2018: 137.) "Babür Şah'ın anne tarafından Moğol İmparatorluğunun kurucusu Cengiz Han ve baba tarafından ise Timur'a dayanması onun Hindistan'da Moğol kökenli olarak tanıtmıştır."(H. Hilal Şahin, Babürlerin Etnik Menşei Hakkında Bir Mülahaza, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 2.)

[38] Bayur, 1987: 269. Şahin, 2018: 137.

[39] Şahin, 2018: 138-139. Gömeç vd., 2019: 122.

[40] Gömeç vd., 2019: 129. H. Hilal Şahin, Babürlerin Etnik Menşei Hakkında Bir Mülahaza, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü,** 4.

[41] H.Hilal Şahin, Ekber Şah'ın Sosyo-Kültürel ve Dini Reformlarının Toplumsal Hayata Etkisi, **Tarih Okulu Dergisi**, (22), 2015, 120-124.

geçmeye zorlamadı ve onlarda Ekber'in saltanatı boyunca Hindu olarak kaldılar. Ekber İslâmi yönetimin Müslüman olmayan tebaaya koyduğu cizyeyi de kaldırdı. Bu onu Hindistan'ın Hinduları gözünde daha da popüler yaptı."[42] Ekber Şahtan sonra da hâkimiyet mücadelesine bir şekilde devam etmeye çalışan Babür İmparatorluğunda, tam anlamıyla XVIII. yüzyılda ortaya çıkan İngiliz sömürüsüyle XVI. yüzyıldan itibaren karşı karşıya kalınmış ve yaşanan egemenlik mücadelesi Babürlerin yıkılışına zemin hazırlamıştır. Babür İmparatorluğunun yıkılışıyla İngiliz sömürgesi başlamıştır.

[42] Kulke vd., 2001: 288.

2. HACI ZEYNELABİDİN ŞİRVANİ'NİN HAYATI VE ESERLERİ

2.1. Hacı Zeynelabidin Şirvani'nin Hayatı

Zeynelabidin Şirvani, 16 Ağustos 1780 yılında Azerbaycan'n Şamahı şehrinde dünyaya gelmiştir. Asıl adı Zeynelabidin Ahund İskender olan seyyahın doğumu hakkında Azeri bilginler farklı tespitler ortaya koysa da kendi seyahatnamesinde de bu tarihi doğrulamaktadır: *Ben 1194 yılı Şebanü'l Müezzem ayının ortalarında o ülkede, yokluk çölünde varlık fezasına gedem koymuşam* şeklinde kaydetmektedir."[43] Bakıhanov, kendisini "Mesteli Şirvani" olarak adlandırmış ve "Nemetullahi" tarikatına mensup bir ilim adamı olduğunu iafe etmiştir.[44]

Zeynelabidin Şirvani'nin doğumundan beş yıl sonra babası Ahund İskender Bey ailesini de alarak Şamahı şehrini terk ederek Kerbela'ya göç etmiştir. Eldeki bilgiler beş yıl diye ifade edilse de bazı kaynaklar bunun yıl değil ay olduğunu göstermektedir. Fakat bu tarihi, seyyah bizzat kitabında kaydetmiştir. Babasının hocalık yapmasından dolayı uzun bir müddet Kerbela'da kalmışlardır. Bu süre zarfında âlim olan babasından ve çoğu seyyah olan önemli hocaların yanında 12 yıl boyunca gördüğü eğitim ve bu hocalarının gezdikleri yerler hakkında yaptıkları sohbetlere kulak vermesi coğrafya merakını ortaya çıkartmıştır. Şirvani 17 yaşındayken Bağdat'a giderek burada resmi ilimleri öğrenmeye başlamıştır. Feriduddin Koçerli Bey bu konu hakkında şu bilgileri vermektedir: *Metseli Şirvani, Derviş Mesumelişah Hindistani'nin sohbetlerinden yararlanıp bundan sonra Bağdat'a göçüp orada bilim ve bilgisini kemale yetirmek için Nurelişah İsfehani'den ders almaya başlamıştır*.[45] Şirvani yaşadığı süre zarfında eğitiminden istifade ettiği hocalarını unutmak bir yana, yazdığı tüm eserlerinde kendilerinden bahsedip minnetini ifade etmekten kaçınmamıştır. Ancak şöyle bir durum vardır ki Şirvani, bazı hocalarının sahip oldukları dini düşüncelerinin çerçevesinden çıkamadıkları ve tek yönlü bilgiye sahip olduklarını düşünerek eleştirmiştir.

Kerbela'da kendi dilinin inceliklerini iyi bilmesinin yanı sıra Arap, Fars Türk, Türkmen dillerini bir müddet sonra da Hindu dilini öğrenmeye gayret etmiştir.

---

[43] Nureddin Keremov, **Zeynelabidin Şirvani'nin Hindistan'a ve Seylan'a Seyahatleri**, Birleşmiş Neşriyat Matbaası, Bakü, 1958,4. Emrullah Güney, Umut Güney, Mutlu Güney**, Azeri Gezgin Zeynelabidin Şirvani "Seyahatnamelerinden Seçmeler**", (1. Baskı), Değişim Yayınları, İstanbul, 2010, 16.

[44] Abbasqulu Ağa Bakıxavov, **Gülüstani İrem, (**Çev. M. Askerli), İlimler Akademisi Neşriyatı, Bakü, 2000, 90. "Şirvani, Kaçar hanedanının başında bulunduğu İran'a geldiği vakit burada Nemetullahi tarikatı ile tanışmıştır. Önemli bir temsilcisi haline gelmiş ve onun sayesinde Azerbaycan ve başka yerlere de yayılmıştır." (Farhadov Ali Rizvan, Kaçarlar Döneminde Sufizm: Zeynelabidin Şirvani Numunesi, **İlmi Nazari ve İlmi Metodik Jurnali,** 3(33), 2021, 57-58.

[45] Nureddin Keremov, **Zeynelabidin Şirvani'nin Hindistan'a ve Seylan'a Seyahatleri**, Birleşmiş Neşriyat Matbaası, Bakü, 1958,3. Güney vd., 2010: 18. Bakıxanov, 2000: 89-90.

Bu diller sayesinde kendi çağında yazılmış birçok eseri ana diline tercüme edip inceleyen Şirvani doğa, bilim, coğrafya konularında çok yetersiz olduğunu hatta dini öğrenmeye çalıştığı zamanını boşa harcadığını bile düşünmeye başlamıştır.[46]

Doğa bilimlerine ayrı bir ilgisi olan Şirvani, Kerbela ve Bağdat şehirlerinde aldığı eğitimin yetersiz olduğunu ve hocalarının da dar bir çerçeveye oturan düşünceleri farklı yollar düşünmesine, bu da farklı coğrafyalar görme arzusunu harekete geçirmiştir. Zeynelabidin Şirvani'nin en büyük amacı ilme hizmet etmek olmuş, bu bakımdan Yakın ve Orta Doğu'da ilim hizmetlisi gibi tanınmıştır. Hatta doğu ülkelerinin coğrafyası hakkındaki bilgileri onun dönemin ilk coğrafyacısı olarak tanıtmıştır. Gezip gördüğü her bölge hakkında bilgiler toplayıp bunları zaman zaman Azerbaycan coğrafyası ile kıyaslamanın yanında dünyanın sahip olduğu zenginliklere Azerbaycan'da da rastlanıldığını savunmuştur. Ömrünün 36 senesini gezerek geçiren Şirvani, karşısına çıkan engeller için *O geçilmesi zor, susuz sahralarda, çetin olan dağlarda, okyanus ve denizlerde 60 km yol gittim* diyerek seyahatleri boyunca yaşadığı zorlukları dile getirmiştir.[47]

Küçük Asya, Ermenistan, İran, Orta Asya, Arabistan ve Mısır'ın çölleri, Nil havzası, El-Cezire, Afganistan, Hindi Kuş, Pamir, Zağros ve Süleyman Dağları gibi zor koşullara sahip olan bölgeleri aşması seyyahın, zamanın şartlarında cesur duruşunun göstergesi olmuştur.[48] İran dâhil birçok yere gitmiş olan seyyah farklı tepkilere maruz kalmıştır. Çünkü kendisi gittiği yerin halkını ilmi konularda bilgilendirmiştir. İyi niyetle yaptığı bu hareketi din adamları ve yöneticilerin hoşuna gitmemiş ve tepki vermelerine neden olmuştur. Özellikle İran Şahı Feteli başta olmak üzere birçok âlim kendisini dindar biri olmasına bakmayarak İslâmiyet'e düşman göstermişlerdir. A. Bakıhanov bu durumu şöyle izah etmiştir: *Zahir perestlerden bazısı onu fakir hesap ettiler. İran padişahının rehini onun aleyhine çevirmekle def hayaline düştüler*.[49] Bu ithamın kötü sonuçlar doğuracağını düşünen Şirvani, Şiraz'a oradan da Kirman şehrine doğru yola koyulmuştur. Kirman'ın yerlisi ve hâkimi İbrahim Hanın Şirvani'ye karşı olan kötü düşünceleri tekrardan yolunu Şiraz'a çevirmesine sebep olmuş ve bir müddet Kirman ve Şiraz şehirleri arasında gidip gelmeye başlamıştır.

[46] Keremov, 1958: 5.
[47] Keremov,1958:4.
[48] Keremov, 1958: 4.
[49] Keremov,1958:8 "Feteli Şah'ın baskılarına rağmen Nemetullahi tarikatı Muhammed Şah, kendisine kıymet vermiş, İran'da kaldığı müddetçe maaşa bağlamış ve Şiraz yakınlarında bir küçük kasaba vermiştir. Şirvani'nin gördüğü bu muamele tarikatın başına geçmek isteyen Hacı Mirza Ağanın hoşuna gitmemiş ve onu İran'dan kovmak için elinden geleni yapmıştır." (Rizvan, 2021: 59.)

Buralardaki halkın bir kısmı onun lehine iken, bir kısmının aleyhine davranışlarda bulunması daha çok kendi menfaatlerine ters düşmelerinden korkmalarından kaynaklanmıştı. Nitekim Şirvani'nin gittiği yerlerde ilmi düşünceleriyle halkı aydınlatmaya çalışması din adamlarının menfaatlerine ters düşmekteydi.

Şirvani'nin maruz kaldığı bu olaylar dini düşüncesinin farklı olmasından kaynaklı değil sadece onlar gibi dinin etkisinde kalmayıp ilme yönelmesinden kaynaklanmıştı. Bilhassa kendisi de doğudaki tarikatlardan biri olan Nemetullahi tarikatına mensup olduğundan dolayı dünya görüşü de gerici olmuştur. Fakat bu tarikata mensup oluşu onun bir coğrafya âlimi olduğu gerçeğini değiştirmemiştir.[50]

Zeynelabidin Şirvani, 1821(Hicri 1236) yılında Şiraz şehrinde evlenmiştir. Bu evlilikten Celâleddin Muhammed ve Hüsamettin Ali adından iki oğlu olmuştur. 58 yıllık bir hayat yaşayan Şirvani'nin ömrü oğullarını büyütmesine yetmemiş, ilk oğlu beş ve diğer oğlu üç yaşında iken vefat etmiştir. Vefatından sonra eşi ve çocuklarına yakın dostu olan Mesumelişah Şirazi bakmıştır. Büyük kayıplara sebep olan veba salgını ortaya çıkınca ailesiyle birlikte şehri terk edip Rumişeye (Şehrıza) ve sonra da Kum şehrine gitmek için yola koyulmuştur. Bir müddet burada salgının yavaşlamasını bekledikten sonra Şiraz'a dönmüştür. Evliliği hakkında farklı tespitler olsa da coğrafyacının çağdaşı olan A. Bakıxanov, Şirvani'nin evlendiği yeri net olarak ifade etmese de Şiraz'da evlendiğini izah etmiştir.[51] Ancak Feriduddin Koçerli ise onun doğup büyüdüğü vatanı olan Şirvan'da evlendiğini şu sözlerle ifade etmiştir: *Şahın gazabından ihtiyat eden Mesteli, evvelce Şiraz'a oradan da Kirman'a gider. Kirman hâkimi İbrahim Handan çok azap ve cezalar çekip sonunda öz vatanı Şirvan'a müracaat eder. Burada hicretin 1236'ncı ve miladın 1821'inci yılında evlenir. Ancak vatanda sakin olmak ona çok nasip olmuyor ve tahmini bir yıl sonra veba hastalığından dolayı İran'a geçer. Biraz vakitte Bedkum ve Isfehan'da kalıp seyahatlerini yazmaya devam eder.*[52] Bu bilgi diğerleriyle kıyaslandığı zaman Feriduddin Bey'in Şirvani'nin evlendiği yeri daha açık bir şekilde belirttiği söylenebilir.

Rızakulu Hidayet'e göre "Şirvani ömrünün geri kalanını Şiraz'da geçirmiştir. Uzun bir müddet sonra Arabistan'a seyahat için yola çıktığında Mekke mevkiinde hicri 1253'te de vefat etmiştir."[53] Arabistan'a iki defa seyahat ettiği bilindiğinden ölüm tarihi de kesin olarak

[50] Keremov, 1958: 8.
[51] Bakıxanov, 2000, 90.
[52] Keremov, 1958: 9.
[53] Keremov, 1958: 9.

bilinmemektedir. Bundan dolayı Rızakulu Hidayet şu tespitte bulunmaktadır: *Arabistan'a seyahat için en elverişli vakitler sonbaharın sonu, kış ve yazın evvelidir. Oranın tabiatın iyi öğrenmiş ve seyahat ederken bu durumu hesaba katmalıydı. Şirvani ise oraya daha çok kışın gitmiş, kış ayları ise 1838'inci yıla denk düşmektedir.*[54]

R. Hidayet ve buna benzer farklı kaynaklarda seyyahın öldüğü şehir tam olarak gösterilse de tarihi hakkında net bir bilgi mevcut değildir. Bununla ilgili en net bilgiyi seyyahın çağdaşı olan Agamir Quliyev, Şirvani'nin dostu olan Mesumelişah Şirazi'nin sözlerini "Şirvani, karısı ile birlikte son defa Mekke'ye giderken bende onunla idim. Cidde'ye yakınlaştığımız zaman o vefat etti. Ben onun cenazesini Cidde'ye getirip şehirdeki Ümmûna-Hevva kabristanlığına defnettim, ifadelerini kullanır."[55]

2.2. Hacı Zeynelabidin Şirvani'nin Eserleri ve Seyahatleri

Gezdiği yerleri üç ana kitapta toplayan Şirvani, her bir kitabında farklı coğrafyaları betimlemiştir. Gezginin ilk büyük eseri, iki bölümden oluşan Riyazü's Seyyahe'dir. "Seyahat bağları" anlamına gelmektedir. İlk bölümünü Gumşe' de (1821-22) ikinci bölümünü ise Şiraz (1827) şehrinde yazmıştır.[56] Eserin girişi şu sözlerle başlar: "kim ki, ister asan ola seferi goy okusun Riyasüz Seyyahe'yi" kim benim hakkımda yeterli bilgiye sahip olmak isterse Riyazü's Seyyahe kitabımı okusun anlamına gelen sözlerden de anlaşılacağı üzere Şirvani hayatı hakkındaki detaylı bilgiye bu eserden ulaşabileceğini aktarmıştır.[57] A. Bakıxanov, "Gülistan-ı İrem" eserinde bu eser için şöyle yazmıştır: "Gerçekten bu kitap faydalar hazinesidir. Nezeli ve emeli cehetden müellifin bilgi ve kemaline möhkem bir delildir, diyerek nezel kelimesinden teoriyi, emeliden ise uygulamalı bilgilerin kullanımının bu eserden rahat bir şekilde ortaya çıkabileceğini anlatmaya çalışmıştır.[58] Bu eserin birinci bölümü ilk kez Isfehan'da ikinci bölümü ise Tahran'da yayımlanmıştır. Kitapta dikkat çeken bilgide Şirvani, eseri yazarken bir yer küreden bahsetmiştir. Yerkürede dünya ülkelerini, denizlerini yedi bölgeye bölmüştür. [59] A.Dorn, Riyazü's Seyyahe eserini tanıma fırsatı bulmuş "En değerli el yazmalarından biri olarak kabul görmüştür."

[54] Keremov, 1958. 10.
[55] Güney vd., 2010: 40.
[56] Keremov, 1958: 10.
[57] Keremov, 1958: 11.
[58] Bakıxanov,2000:90
[59]Güney vd., 2010: 174.

Ş.Rio' ya göre Riyazü's Seyyah, "tarihi ve biyografik kayıtlarla zengin olan bir eserdir."[60] Hacı Şirvani hakkında çok iyi eleştirilere denk gelsek de özellikle İran coğrafyasında yaşamış olan bir kısım din adamı, seyyahın halkı ilmi olarak bilgilendirmesi ve bu durumun din adamlarının mevkisini etkilediğinden ötürü *O, Allahsızdır, gezdiği ülkelerde kâfirlerle oturup durmuştur...* şeklinde ki hoş karşılanmayan eleştirilere maruz bırakılmıştır.[61] Kitap; Bağdat, Irak-ı Acem(İran'da olan eyaletler), Gilan, Şirvan, Mugan, Talış, Azerbaycan, Horasan, Herat, Zabil, Kabil, Hindistan vilayetlerinden Pencab, Bengale, Gucerat, Deken, Hindistan'ın cezireleri: Sudan, Sind, Multan, Cibal yollarıyla Keşmir, Muzefferâbâd ve Kabil yolu ile Toharistan vilayeti, Turan, Bedahşah dağları, Horasan, Irak ve Fars yolundan bahsetmiştir. [62]

İkinci büyük eseri olan "Hedaiku's Seyyahe'yi (Seyahat Bahçeleri)" Hicri 1242 yılında (1826-1827) Aralık ayının 18'i Perşembe günü Şiraz şehrinde bitirdiğini kaydetmiştir.[63] Seyyah eseri için şunları dile getirir: "Bu eser gerçek çiçekleri, güzel bağlar, anlam gülleri ile ziynet bulduğuna göre onu Hedaiku's Seyyahe olarak adlandırdım."[64] Şirvani Fas'a geldiğinde bir müddet burada kaldıktan sonra ikinci seyahati için hazırlanmaya başlamıştır. İlk Fas, Darab, Hürmüz yolu ile Umman, Yemen, Habeş, Cidde, Hicaz, Medine ve Cend, Şam ülkelerini gezip kaydetmiştir.[65]

Üçüncü eseri olan "Büstanü's Seyyahe" ise 1248 yılında yazılmıştır. Bu esere doğu bilimcileri "Hazine, değerli ve nefis bir eser, çok rengârenk ve değerli bir eser" gibi tanımlamalarla verdikleri önemi göstermişlerdir.[66] Eser, Zeynelabidin Şirvani'nin ölümünden sonra ilki hicri 1315(1897), ikincisi hicri 1342(1923-1924) ve üçüncüsü de 1378 (1957) yılları olmak üzere üç kez yayımlanmıştır.[67] Eserini kaleme alırken aynı zamanda üçüncü seyahatine başlayan Hacı Zeynelabididn Şirvani, yolculuğuna Anadolu'dan başlamış ve şu şekilde kaydetmiştir: "Bahri Ehzer, Balkan Adaları, Akdeniz, Ege(Aralık Denizi) ve oradaki

[60] Güney vd., 2010: 176.
[61] Güney vd., 2010: 34-35.
[62] Keremov, 1958: 5-6.
[63] Keremov, 1958: 10.
[64] Keremov, 1958:10. Güney vd., 2010: 176.
[65] Keremov, 1958: 6.
[66] Keremov, 1958: 6.
[67] Keremov, 1958: 6.

adalar, Rumeli, Anadolu, Azerbaycan, Tahran, Hemedan, Isfehan, Kirman ve Şiraz" dâhil birçok yer gezmiştir.[68]

Anadolu topraklarını 1826-1827 ve 1831-1832 yılları arasında iki kez ziyaret etmiştir.[69] Bu ziyaret esnasında Osmanlı İmparatorluğunun başında Sultan II. Mahmud bulunmaktaydı. II. Mahmud, Osmanlı'da kalması için kendisine medrese hocalığı teklifinde bulunmuş ancak kendisi sürekli bir yerde ikamet etmenin seyahatten daha rahat olamayacağını düşündüğünden teklifi kabul etmemiştir. Osmanlı Devlet'inde iken yaptığı gözlemlerde buradaki Rum, Yahudi ve Gürcü gibi farklı toplumlardan olan insanların çokluğundan bahsetmiş ve eserinde de "Ben Bulgaristan'ın Tuna Nehrinden Siyam adalarına kadar geniş bir coğrafya gezdim, gördüm. Her gittiğim yerde Ermeniler ve Yahudileri gördüm. Fakat Osmanlı'daki kadar onların mevkisini, imtiyazlarını ve devletin onlara beslediği iyi münasebetleri başka ülkelerde katiyen görmedim" denilmesi Şirvani'nin yorumunu desteklemiştir.[70]

Anadolu'da bulunduğu süre zarfında çok fazla bilgi toplayan Şirvani ile ilgili dikkat çeken hususlardan biri de Konya ve çevresinde var olan Bektaşiliğin İran coğrafyasına taşınmasında etkisinin olduğu düşünülmesi olmuştur. 1826 ve 1827 yılları arasındaki ilk seyahatinde Konya'daki Hacıbektaş köyüne giderek buradaki yeniçerilerden "Bektaşilik Tarikatını" duymuştur. Eserinde de "Kayseri ve Konya yolu üzerinde, Bektaşi dergâhının etrafında 50 haneden oluşan güzel bir yer olarak" betimlemesi bu bilginin doğruluğunu kuvvetlendirmiştir.[71]

Bunların yanı sıra eser sadece coğrafi bilgi vermekten ziyade eğitici sözler barındıran kıymetli bir eser özelliği de taşımıştır. Bilime önem veren gezgin, kadın ve erkeğin de bu yolda ilerlemesi gerektiğini vurgulamıştır. "Bilgiyi "ışık" bilgisizliği de "karanlık" olarak nitelendirmiştir. Dolayısıyla bilgisiz olan bir insanı görmeyen bir göze benzetmiştir. Elinden kötülük gelmeyen, bilgisinin yeterli olmadığı yerde susmayı bilip tavsiye vermeyen insanı üstün olarak görmüştür.

---

[68] Keremov, 1958: 6. Güney vd., 2010: 22-23. "Bahri Ehzer, doğu bilimcilerinin Atlantik okyanusuna verdikleri addır. Rumeli toprakları ise dönem itibariyle Osmanlı devletinin hâkimiyetinde idi." (Keremov, 1958:6.)

[69] Keremov, 1958: 6. Güney vd., 2010: 34.

[70] Cavid Qasımov, Azeri Gezgin Hacı Zeynel Abidin Şirvanî'nin Seyahatnamesinde Kocaeli ve Civarı İle İlgili Malumatlar, **Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri** 2015, 273-275. Güney vd., 2010: 34.

[71] İsmail Kurt, Seydi Ali Tüz, **Tarihî Ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Alevîler· Bektaşîler Nusayrîler,** Ensar Neşriyat, İstanbul, 1999, 141-142.

Şirvani'ye göre insan ne kadar ilme yönelip yükselse de yine de bildiği şeyler yeterli değildir. Her zaman büyük âlimlerin bilgisine muhtaç kalır. Sırlarını kimseyle paylaşma, iki işit bir danış gibi sözlere eserinde yer verip diğerlerinden farklılaştırmıştır."[72]

Dördüncü ve son büyük eseri ise yirmi sekiz yıllık yolculuk sonunda ele aldığı "Bilikleri açan" anlamına gelen "Keşfü-l Maarif'tir." Eserde gezdiği yerlerin halkları, inançları, yazarları hakkında bilgi verip hükümet adamlarıyla olan görüşmelerini kaydetmiştir. Eser önsöz, giriş ve bitiş olmak üzere üç bölümden oluşmuş, takdim etme kısmında hayatından bahsedip on iki yıl atası olan Mevlana Seyyid Ali ve diğerlerinden ders aldığını yazmıştır. Ağamir Quliyev'e göre birinci bölüm "bilim, zahmet ve hayırhah işlerin her bir insan için zorunlu olması gerektiği gösterilmiştir.

İkinci bölümde ele aldığı sorunları kendi hayat felsefesiyle ilişkilendirmiştir. Son bölümde ise Vahdet-i Vücût ve Panteizm fikirlerine yer vermiştir."[73] Gezgin bu eserinde Şiraz, Buşir, İran ve Umman Körfezleri, Arabistan Denizi ve Aden Körfezi, Bab-el Mendeb Boğazı, Kızıl Deniz ve Cidde bölgesinin tasvirinin yapmıştır.[74] Bu güzergâhlar dışında Şirvani, gittiği şehirlerde maruz kaldığı birtakım durumlara karşın yönünü başta Azerbaycan ve İran'ın himayesinde olan, hesapta olmayan küçük şehirlere çevirmiş ve buraları da seyahatlerine eklemeyi ihmal etmemiştir. Şirvani' nin bu dört önemli eseri haricinde şuan Tahran merkezi kütüphanesinde muhafaza edilen "Risale" ve şiirlerini bir araya getirdiği "Divan" adlı eserleri ve 1832 yılında yazdığı "Arifler Bağı" anlamına gelen "Büstanü'l Arifin" eserleri vardır.[75]

Zeynelabidin Şirvani, özellikle Riyazü's Seyyah ve Büstanü's Seyyah eserlerinde gezdiği coğrafyaların iklimleri hakkında detaylı bilgiler vermiştir. Deniz ve karanın oranlarından bahseden gezgin, kendisinden öncekiler gibi yer küresi hakkında da bilgi yazmıştır. "Yer küresindeki karalar dört büyük bölüme ayrılmıştır. Karaların yarısının ekvatorun güneyinde olduğunu yazar zira Şirvani'nin burada hataya düştüğü yazılır. Çünkü karaların büyük kısmı ekvatorun kuzey kısmında yer almaktadır.

---

[72] Güney vd., 2010: 178-179.

[73] Güney vd., 2010: 179-180. "Birlik anlamına gelen "vahdet" ve bilmek anlamındaki "vücûd" kelimelerinin bir araya gelmesiyle "varlığın birliği" olarak açıklanan Vahdet-i Vücûd, Tanrı, insan ve âlem ilişkisini inceleyen bir anlayış biçimidir." (Ekrem Demirli, Vahdet-i Vücûd, **TDV İslâm Araştırmaları Merkezi**, 2012.) "Tüm tanrıcılık olarak da bilinen Panteizm, her şeyi Tanrının bir parçası olarak gören bir inançtır." (https://tr.wikipedia.org/wiki/Panteizm / Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2024.)

[74] Güney vd., 2010: 23.

[75] Keremov, 1958: 6.

Nitekim daha sonradan Endonezya adalarına seyahat ederken güneye inmiş ve buradaki karanın elverişsiz olduğunu: "Ekvatordan güneyde yerleşen kara elverişli değildir" şeklinde belirtmiştir.[76] Ekvatoral kuşaktaki yaşayış tarzıyla Kuzey yarım küredeki hayatları kıyaslamıştır.

İklim coğrafyaları ile ilgili Hacı Zeynelabidin'den önce özellikle Doğu ve Grek coğrafyacıları doğu yarım küresi ile ilgili "birinci, ikinci ve üçüncü" iklim adlarıyla "Yedi İklim kuşakları" oluşturulmuşlardır. Şirvani ise Greklerin oluşturduğu bu kuşakların bölünmesi ile ilgili hesaplarını neye dayandırarak yaptıklarını şöyle ifade etmiştir: "kuzey ve güneyin ekvatora olan uzaklıkları ya da gece ile gündüzün karşılaştırmalı uzunlukları ya da güneşin ekvatora olan eğimine göre bölünmüştür."[77]

Kaydedilenlere göre Şirvani'den önce iklim kuşakları hakkında El-Harezmi'nin "Dünya'nın Şekli" kitabında söz konusu konu ile ilgili bilgiler yazmıştır. Harezmi eserinde Afrika, Hindistan, Güneybatı Asya gibi sıcak olan bölgelerde yaşamın olmadığı fikri hâkimdi.[78] Bu fikirlerden anlaşılır ki Hacı Mesteli'den önce kuşaklarla ilgili malumatlar mevcuttur. Ancak Şirvani'nin kuşakların hâkim olduğu bölgeleri gezmesi ve bunları olduğu gibi tasvir etmesi öncekilerin bilgilerinden ayıran bir özellik olduğu söylenmiştir.[79] Doğu ülkelerinde gözlemlerine başladığı dönemlerde meteoroloji ile ilgilenen pek fazla insan olmadığı gibi gereçlerinde yeterli olmaması gezginin gördüklerini doğrudan aktarmasında etkili olmuştur. Bunun yanında en uzun gündüz hesaplamaları da yapan Şirvani, iklim kuşaklarına verdiği isimlerle sırayla birinci kuşaktan beşinci kuşağa kadar saat hesaplamaları yapmıştır. Beşinci kuşağı on beş saat olarak göstermiş ve bakının da burada olduğunu izah etmiştir. Bu kuşakların tasvirini de yapan gezginin fikirleri günümüzde de güncelliğini korumuştur.

Zeynelabidin Şirvani, birinci iklim hakkında şu ifadeleri kullanmıştır: "Yagut adasının doğu ve kuzeyinden başlayıp Dekkan mülkü, Bahri Umman, Habeşistan, Nil Nehri, Nubiye (Nil'in doğusunda yaşayanlar) ve Berberi'den geçip, Büyük Okyanus ile birleşen bir kuşaktır. Bu bölgede üç yüz şehir binlerce yaşam alanları, yirmi yüksek dağ, otuz büyük çay vardır. Burada en uzun gün 13 saattir. Halkının çoğu kâfirdir. Güneşe ve doğaya tapar, çıplak gezer,

[76] Güney vd., 2010: 181.
[77] Güney vd., 2010: 182.
[78] Güney vd., 2010: 184.
[79] H. T. Haqverdiye, H.Z. Şirvani'nin Eserlerinde Tarihi-Coğrafi Fikirler, **Azerbaycan Milli Akademisinin Haberleri, Yer İlimleri,** Bakü, 2012, 78.

onlar giyim kuşamın ehemmiyetini bilmez, Sudan ahalisi biraz daha medenidir. Birinci kuşak sıcak bir yer olup elverişli bir sahadır. Gezgin burada bulunmuş ve halkı ile uzun müddet sohbet etmiştir. En çok beğendiği yerler ise Serendib (Sri Lanka), Nubiye, Habeşistan ve Berberdir."[80]

İkinci iklim kuşağı "Hindi Çin'den başlayıp Fars Körfezi, Umman, Hezemövt, Yemen, Hicaz, Kızıldeniz, Afrika'da Berber, Hibub keyrevan'dan geçerek Büyük Okyanusla birleşir. Bu bölgelerdeki insanlar sarı ve kara ırktan oluşmaktadır. Genellikle putperest ve ateşperest inanca sahiptirler. Ancak hiçbir dine inanmayan yazarın deyimiyle "lamezhep" olanlarda vardı. İkinci kuşak 160 şehir, birkaç bin yaşam alanı, 17 büyük dağ ve 30 büyük çay vardır. Hesaplamalara göre en uzun gündüz süresi ise 13,5 saattir. Bunların yanı sıra Müslüman, Hristiyan ve Yahudilerde vardır. Çok çeşitli dil ve lehçeler konuşulmaktadır. İklimi sıcaktır fakat su bakımından yetersiz bir coğrafya olmuş bundan ötürü susuzluğa dayanıklı ürünler yetişir."[81]

Üçüncü kuşak için "Çin ve Hindi Çin'den başlayıp Hindistan'ın ortasından, Türkiye'nin güneyinden, Kabil, Mekran, Sistan, Fars, Kirman, Huzistan vilayetlerinden, Diyarbakır'ın güneyinden, Irak'tan geçip Suriye'ye ve oradan Büyük Okyanusa dâhil olur. Bu iklim diğer kuşaklara göre daha büyükçe bir alana sahip olmuştur. 369 şehir, 3 binden çok yaşam alanı, 36 dağ ve 22 çayı vardır. Ahalisi güzeldir ve hemen hemen tüm şehirlerin iklimi elverişli ama kar ve buz bulunur. Dil ve lehçe kültürü insanlarıyla beraber burada da gelişmiştir. Birçok âlim ve müderris yetişmiştir."[82]

Dördüncü iklim kuşağının güzergâhını "Çin'den başlatıp, Tibet Dağları, Keşmîr, Bedehşan, Afganistan, Türkistan, Turan, Horasan, Kirman, Irak-ı Acem, Darülmerz (Reşt), Azerbaycan, Ermenistan, Türkiye'den Akdeniz ve Kıbrıs adasından, El Cezair batısı ve Trablus'tan geçip okyanusta sona ermiştir. Bu kuşakta sayısız şehir ve kasabalar, çoklu dağ sıraları, çaylar mevcuttur. En uzun gün saati 14.5 saattir. Toprağı elverişli, suyu boldur."[83] Bu kuşağı üç ve beşinci iklim kuşaklarıyla kıyaslayan seyyah, halkının görünüşünü ikisinin karışımından oluştuğunu söylemiştir.

[80] Güney vd., 2010: 185-186. "Bahri Umman, Hint okyanusunun bir kısmını kapsayan Arabistan Denizine verilen addır." (Güney vd., 2010: 185)
[81] Güney vd., 2010: 186-187.
[82] Güney vd., 2010: 187-188.
[83] Güney vd., 2010: 188.

Aslında anlatılmak istenen bu üç kuşağın farklılıkları değil, her bir kuşağın insanlarının ayrı özelliklere sahip olması ve birbirlerine benzemediğini göstermek olmuştur.

Altı ve yedinci iklimlerin halkını sarı saçlı, mavi gözlü, orta boylu, ak yüzlü şeklinde betimlemiştir. İklim analizlerini yaparken orta kuşağın yaşam için daha elverişli olduğunu ifade etmiştir. Orta kuşaktan kastı dördüncü kuşak olmuştur. Burada pek çok araştırmacı, yazar, Âlim gibi bilim hayatına mal olmuş insanın yetiştiği vurgusunu yapsa da Şirvani'nin burada yanılgıya düştüğü söylenmektedir. Çünkü "...Bilim ve uygarlık hizmetlilerinin iklim ile ilişkilendirilmeleri bilim dışı kuram olduğundan kabul görmemiştir."[84]

[84] Güney vd., 2010: 189.

3. HACI ZEYNELABİDİN ŞİRVANİ'NİN HİNDİSTAN VE SEYLAN'A SEYAHATİ ADLI ESERİN ÇEVİRİSİ (1802-1810)

Seyyah Zeynelabidin Şirvani, çok kadim bir ülke olarak bahsettiği Hindistan'ı anlatırken, sahip olduğu zengin ve rengârenk tabiatının seyyahların her zaman dikkatini çektiğini ve çekmeye devam edeceğini vurgulayarak aslında hala bu çekiciliğini muhafaza eden bir coğrafya olduğunu göstermiştir.[85] Bir şehir tarihinin var oluşu halkına mal edilirken bunun genellikle kaleme alınmasının ve aktarılmasının ise seyyahlara ait olduğu bilinmektedir. Şirvani ise bu husus hakkında işittiği "Âlimler ve hekimler diyorlar ki, Hindistan'ın ayrı ayrı şehirlerinin dikilmesi bize malum değil, lakin tarihinin yazılması bize malumdur, sözlerinin telaffuzu ise aktarılanı doğrulamıştır."[86] Dünyanın farklı kıtalarından özellikle Asya, Avrupa ve daha sonraları ise Amerika kıtasından yapılan seyahatler sayesinde Hindistan gezginlerin uğrak noktalarından biri olmuştur. Bu kıtalardan Hint coğrafyasına giden seyyahların gördükleri karşısından büyülendiklerini ve geleneklerine hayran kaldıklarını söyleyenlere şahit olmuştur.[87]

Şirvani'nin Günümüzde Hindu adlı bir tayfa yaşar dediği Hindistan'ın kendisine has gelenekleri vardır. Geleneklerine bağlı yaşayan Hindu halkı, Kelkette'nin bir iki ağaç menzilliğinde olan limanın dolayında yaşar. Ganj çayı da oradan geçer, orada dört bin ev vardır. Aynı şekilde İndus çayının sahillerinde "Hu" olarak adlanan bir tayfa yaşar ve aynı adla bir limana da sahiptir. "Hint" olarak adlandırdığımız bu ülke seyyahın dediğine göre adını bahsettiği bu iki tayfadan almıştır.[88]

"Hindistan doğuda Hindi kuş dağları ve Nepal meşeleri, güney ve batıda Hint okyanusu, kuzeyde ise Keşmir ve Kabil dağları ile komşudur."[89] Coğrafi koordinatlarını da ayrıca hesaplayarak Hint coğrafyasını Kuzey ve Güney Hindistan olarak ikiye bölmüştür. Kuzey Hindistan'ı 92 ve 120 derece, ekvatordan kuzeye ise 22 derece olarak kaydetmiştir.

[85] Nureddin Keremov, **Zeynelabidin Şirvani'nin Hindistan'a ve Seylan'a Seyahatleri**, Birleşmiş Neşriyat Matbaası, Bakü, 1958, 11.
[86] Keremov, 1958: 13.
[87] Keremov, 1958: 11.
[88] Güney vd., 2010, 96.
[89] Keremov, 1958: 13. "Şirvani, Nepal meşelerinin Hindistan sınırları içerisinde olduğunu belirtir." (Keremov, 1958: 13.)

Güney Hindistan'ın enlem ve boylamını ise 7 ile 20 derece olarak hesaplamıştır. Pakistan ile birlikte sahip oldukları alanları 4.133.000 km, nüfusu ise 465,7 milyon olarak tanımlamıştır.[90]

Ayrıca belirtilmesi gerekilir ki dönem itibariyle Pakistan Hindistan diye bir ayrım söz konusu olmamıştır. Coğrafya tanımını bu şekilde yapan Şirvani, yedi iklim kuşakları altında bir ayrıma gitmiş Hindistan'ın da sahip olduğu iklimi bu ayrıma göre tanımlamıştır. Ilıman bir iklime ait olduğundan Hint şehirlerinde kış mevsimi yani kar ve buz görünmez. Lâkin bu kurala uymayan iki istisna şehir olan Delhi ve Pencap için aynı şeyleri söyleyememiştir. Kuzey ve orta bölgelerinde kış mevsiminin hissedilir derecede yaşanması ise Hindistan'da dört mevsimin bir arada yaşandığı söylenebilir.

Hindistan'ın kuzey kesiminde Hindi-Kuş ve Himalaya dağ sisteminin yüksek kesimlerinden dolayı aşılmasının zorluğundan bahsedilirken iç kesimlere doğru gidildiği zaman genel itibariyle yüksek dağların aksine düzlük bir alan olduğudur. Bundan sebep bölgede toprakların genişliği halkına da fayda sağlamış denilebilir. Bu genişlik ve iklim çeşitliliğinin sunduğu imkânlar sayesinde yetiştirilen ürünlerin çeşitliliği fazla olmuş ve aynı zamanda ticaret açısından da imkânlar sunmuştur.

İklimi, bitki örtüsü ve farklı yönleriyle meşhur olan Hindistan, geniş bir ülkedir. Birçok şehri, uçsuz bucaksız toprakları olan, uyum içerisinde ve kokulu meşeleri, bereketli toprakları, güzel mekânları çoklu vahşi hayvanları, güllü çiçekleri, çimenleri olan bir ülkedir.[91]

Şehirlerinde limon, portakal, mandalina, Hint gözü, ananas, karpuz, yemiş, tahıl, nohut çok ucuzdur. Şeker kamışı, yakut, elmas, madeni parçalar, dokulu şallar düzeltilip dünyanın başka yerlerine gönderirler.[92]

Şirvani'nin bu kayıtlarının yanı sıra kendisinden asırlar önce Hint alt kıtasına seyahatte bulunan İbn Battûta'da Hindistan'daki ürün çeşitliliğinden bahsederken dünyanın hiçbir yerinde benzeri olmayan pirinç ve Hint mangosuna vurgu yaparak, çok lezzetli

[90] Keremov, 1958: 11. "Şirvani'nin belirttiğine göre kaydettiği bu bölge bilgileri XIX. yüzyıldan önce yazılmıştır. O'na göre de şimdiki Pakistan toprakları da bu bölge dâhilindedir." (Keremov, 1958:13.)
[91] Keremov, 1958: 13.
[92] Keremov, 1958: 14.

olduğunu belirtmiş. Hatta öyle ki Hint mangosu, Hint halkı tarafından "meyvelerin kralı" olarak adlandırılmıştır, ifadelerini kullanır.[93]

Hindistan tarih boyunca farklı toplumlardan insanın istilasına maruz kalmış bir coğrafya olmasından kaynaklı birçok ırkı bünyesinde barındırmıştır. Bunlar için bir betimleme yapan Şirvani'ye göre, bazı kesimlerin şekil ve renk olarak mavimsi, bazılarının kahve bazılarının ise ak yüzlü olduğu ve genellikle uzun ve keskin simalara sahiplerdir. Yemek yemeyi ve içmeyi fazlaca sevdiklerini ayrıca hayatlarının bir parçası haline gelen müziğe "iş-icraatta, musikide hiç kimse onlara yetişemez, yarışamaz" demesi de verdikleri kıymeti göstermiştir.[94] Şirvani, Hint halkının zihin ve beden oluşumları ve gelenekleri hakkında tasvirler vermiş ve bunu yaparken halkın kendisine danışmıştır. Sahip oldukları etnik özelliklere saygı duyarak kıymet vermiştir. Daha önce de bahsedildiği üzere müzik alanındaki üstünlüklerinin önemine vurgu yapan seyyah, objektif bir bakış açısıyla değerlendirdiğini göstermiş ve dünya görüşü geniş biri olduğunu kanıtlamıştır. Aynı zamanda kültürleri hakkında incelemelerde bulunması etnograf bir insan olduğunun da göstergesi olmuştur.[95]

Hint halkının müzik dışında başarılı oldukları bir yanları ise mimari alandaki çalışmalarıdır. Bu alanda yaptıkları çalışmalar Hindistan'a gidenleri hayrete düşürecek kadar kıymetlidir. Buna binaen icra ettikleri sanat abideleri ile mimaride kendini ispatlamış bir toplum var ise bunlar şüphesiz Hintlilerdir. Hindistan'a giden her bir seyyahın hayranlıklarını ifade ederken özellikle;

Khajuraho, Bhuvaneswari, Madurai ve Akra şehirlerindeki mabetlere baktıkları zaman onların güzelliğine, inceliğine, muhteşemliğine hayran kaldıklarını hatta insan eliyle yapıldıklarına imkân vermemiş, Tac Mahali örnek göstererek bu zahmetli abideyi inşa eden kişinin el becerisine ve ustalığına hayranlığını belirtmiştir. Büyük bir arzu ile bu eserleri yapan halkın eziyet ve yoksulluk içerisinde yaşadıklarını görmesi insanda hayal kırıklığı yaşattığını kaydetmiştir.[96]

[93] Hafız Aamir Ali, İbn Battûta'nın Gözünden Hindistan, **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Tarih Bölümü**, (17), Konya, 2022, 84 85. "Orta Çağ'ın en büyük Müslüman seyyahı olarak tanınan b. Battûta (ö. 770/1368-1369), 734/1333 yılında İndus vadisine iner. Delhi şehrinde bir müddet yaşayan seyyahın Hint alt kıtası için yaptığı gözlemleri kayda değerdir." (A. Said Aykut, İbn Batûta, **TDV, İslâm Araştırmaları Merkezi**, 1999.)
[94] Keremov, 1958: 15.
[95] Keremov, 1958: 15.
[96] Keremov, 1958: 11.

Bu mabet, abide vb. yapıların, dışarıdan gelenlerin sadece gezinti amacıyla görmek istemesi, kendi halkının da genellikle ibadet etmek için kullanıldığı anlaşılmaktadır. Fakat bazı kaynaklarda bu tarz binaların kullanım amaçları değişkenlik göstermiştir. Bu gibi yerlerde kimi zaman otuz bine yakın insana yatacak yer ve yemek ihtiyacı sağlandığı söylenir yani bu durum bazı kesimlerin yoksul bir hayat yaşadıklarını göstermiştir. Yine bu dönemlerde Hindistan'a gitme fırsatı edinen Azerbaycanlı halk sanatçısı olan Rashid Behbudov'un Bombay şehri sınırları içerisinde olan Fil Adasındaki Şiva Tapınağını ziyaret ederek gördüklerini anlatmıştır. Şirvani tarafından seyahat kitabında yer verilmesi önemli bir husus olurken R. Bebudov'un yorumunu bu şekilde ifade etmektedir:

Bu tapınağın 3 bin yıldan fazla tarihi vardır. Görkemli sarayları, azametli sütunları, duvarlarındaki güzel kabartmaları, büyük merdivenleri, kapıları Hint halkının yüksek zevkini parlak bir şekilde temsil etmiştir.[97]

Ülkede genellikle konuşulan dil, Hint dilleri iken Arap ve Fars kökenli kelimelerin karşılığı oldukça fazladır. Mövhumata çok inanırlar. Bazıları yıllar boyu bir köşede oturup sihirbazlarla meşgul olurlar. Misafirperver bir halka sahip olan Hindistan, özellikle seyyahlara büyük hürmet beslemişlerdir. Zulüm ve eziyetten uzak yaşamayı tercih etmişlerdir.[98]

Şirvani, bazı âlimlerin Hindistan'ı dört ülke ve yirmi şehre böldüğünü yazmaktadır. Birinci bölümünü sekiz şehre bölmüştür. Delhi (Delhi isminin Şah Cihan tarafından bırakıldığını kaydetmiştir.), Ekere (Ekberabad olarak da geçer.), Ecmar, Malve (Bu topraklar şimdi Çinlilerin elindedir.)", Handelis, merkezi Burhanpur'dur. Edu, Birak, merkezi Allahabad'tır. Benares de yedinci sobeye dâhildir. Sekizinci ve sonuncusu ise Pencap olup merkezi Lahorpur'dur." [99]

[97] Keremov, 1958: 11.

[98] Keremov, 1958: 15. "Mövhumat, Azerice aslında olmayan, hayalde kalan anlamlarına gelen bir sözcüktür." (Güney vd., 2010: 214.) "Hint alt kıtasında ise monoteizm denen tanrı anlayışının belirgin bir şekilde sınırlarının çizilmemiş olması neyin hurafe neyin gerçek olduğu bu nedenle pek ayırt edilememiştir. Dolayısıyla Şirvani'nin de böyle ifade kullanmış olması şaşırtıcı değildir." (Ali Murat Yel, Bâtıl İnanç, **TDV, İslâm Araştırmaları Merkezi,** 1998.)

[99] Keremov, 1958: 13-14.

"İkinci ülke için Deken ismini kullanan seyyah Ahmedabad, Bererhaman(brahman) hükümet şehridir, Biçapur merkezi Orengabad'tır, Dyuk, merkezi Dolatabad'tır, Teleng, merkezi Haydarabad ve Ahmednagar şehirleri olmak üzere 6 bölüme ayırmıştır."[100]

"Üçünü ülke Sind ülkesi olup bunun üç şehri vardır. Tete merkezi Heyderabad'tır, Gucerât merkezi Ahmedabad'tır, Mutlan şehrinin merkezi ise Mutlan'dır."[101]

"Dördüncü ülke için Benk memleketleridir diyen seyyah, Bengale'nin merkezi Kelkette'dir. Bahar merkezi Ahmedabad'tır, Redriyye merkezi Gelenk şehridir."[102]

Şirvani, Hindistan hakkındaki bu genel bilgilerinden sonra gittiği dönem kadar hükümet başa geçen Hint racaları hakkında kısa kayıtlar vermiştir. O yazar ki "Hindistan'da birinci raca Gülşen olmuştur. Geyumersin zamanında iş başına gelmiştir. O, yiğit ve adil adam imiş. Ülkeye çok hizmet etmiştir. Gülşen o kadar yiğit olmuştur ki vahşi filleri ilk defa o evcilleştirmiştir." Yukarıda bahsedilen nesilden sonra hükümet başına gelen racalardan Şengil, Ganj şehrini almıştır. Ganj şehri 2000 yıl Bengale'nin merkezi olmuştur. Şengil'den sonra onun yerine Kidrach adlı adam padişahlık eder. İskender Hindistan'a gelince Kidrach İskender ile büyük muharebe yapar ve özü de bu muharebede ölür. Kidrach 70 yıl padişahlık etmiştir. Kidrach'tan sonra raca Basdif hükümet başına geçer. Basdif, kızını İran Şahı Behram'a verdiği için Hindistan ile İran arasında muharebe olmamış raca Basdif'te bundan dolayı 70 yıl hükümdarlık etmiştir. Onun döneminde muharebe olmadığından ülke refaha kavuşur."[103] Şirvani bununla ilgili *30 binden fazla büyük dükkânlar ve 60 binden fazla müzikant(müzisyen) çalan-oynayan varmış…* diyerek örneklendirmiştir.[104]Ayrıca belirtilmelidir ki Şirvani'nin kaydettiği bu isimler kendisinin de duydukları üzerine ifade edilmiştir.

Hâkimiyet mücadelesinin devam ettiği dönemde Sâmânîler ve Gaznelilerin Hindistan'a hükmettiğini "Sâmânîler Devleti İran'dan Hindistan'a hükmetmiş daha sonra Gazneli Şahları Çin'den Pencab'ı, Gaznelilerin önemli sultanı, Mahmut ise Delhi şehrini ele geçirmiştir."[105] Gazne Devletinden sonra Ludiler hâkimiyeti ele geçirmiş ve Şirvani'nin

[100] Keremov, 1958: 14.
[101] Keremov, 1958: 14.
[102] Keremov, 1958: 14.
[103] Keremov, 1958: 15-16.
[104]Keremov, 1958: 16. "İsmi geçen bu racalar Bengal başta olmak üzere, Hindistan'ın çeşitli yerlerinde yaşamış kahramanlar olarak geçmektedir." S.K. Merkulova, **Antik Hindistan: Yaşam, Din, Kültür**, (Çev. Michael Edwards), Zao Çetropoligraf, Moskova, 2005, 133.
[105] Keremov, 1958: 16.

kaydına göre Ludilerden bir grup olan sekiz kişi 15 yıl padişahlık etmiştir.[106] Ludilerin içinden çıkan kişilerin başa geçme emelleri sebebiyle başta olanları bertaraf etme girişimleri mücadeleyi de kaçınılmaz kılmıştır.

Ludiler döneminde Teymur denilen bir grup ortaya çıkmıştır. Birçok şehrin hâkimiyetini eline alan bu tayfa uzun yıllar egemenlik alanlarını muhafaza etseler de İran şahları Nadir ve Ahmet Şah tarafından yıkılmışlardır. Şirvani Hint kıtasında bulunduğu esnada yönetimde Ludileri görmüş ve bunu "Şimdi Ludiye tayfasından bir grup iş başındadır" diyerek göstermiştir.[107] Onun kast ettiği dönem XVIII. yüzyılın sonu ve XIX. yüzyılın başlarına tekabül etmektedir. Bu yüzyıllarda söz konusu topraklarda İngilizler baş göstermiş ve Hindistan'ın bir kısmını ele geçirmeyi başarmış, kalan kısmını da almak için savaşmaktan çekinmemiştir. Bu olaylara şahit olan seyyah, İngilizlerin de işgalleriyle mücadele eden grupların hangi bölgelere hükmettiğini izah etmiştir.

Afgan tayfaları Kabil ve Sind hükümetlik ederler, Beluclar Sind şehri etrafında, Sangan tayfası Lahor, Keşmir ve Pencap bölgelerinde, Racputlar Mal ve başka yerlerde, Bengal, Dekan, Gucerât ve Hindistan'ın bu büyük, güzel ve havalı şehirlerine ise hariciler hükmetmişlerdir. Haricilerle kast edilen Avrupalılar ve genellikle İngilizler olmuştur. Merhete tayfası Burhanpur ve Devletâbâd havzasında, Haydarabad civarında Nizâmülmülk'ün evladı hâkimdir. Aynı zamanda Eyrekabad, Bidro ve Telnek da buraya tabidir. Bunların haricinde ona yakın grubunda kimseye tabi olmadan koçeri bir hayat sürdüklerini kaydetmiştir.[108]

Eserinde Hindistan hakkında genel bir inceleme yaptıktan sonra şehirler hakkında bilgi veren Zeynelabidin Şirvani, bu yolculuğu anlatmaya Bengal şehri ile başlamıştır. Bengal için:

O geniş bir vilayet ve güzel bir ülkedir. Oranın kadim ve büyük şehirleri, yürek açan kasabaları vardır… Şatt'ül Arab çayı ülkenin ortasından geçerek kuzeyden güneye doğru akar. Oranın bütün şehirleri ikinci iklimdedir. Ahalinin çoğu kıyı suyundan bir hisseyi büyük çayın suyundan istifade eder. Havası sıcak ve rutubetlidir. Rutubet ve sıcaklığın çokluğundan yeşilliği çoktur. Lakin orada hastalık çok olur. Bununla beraber oranın toprağı çok bereketi ve mahsulü çoktur. Bengalenin havası sefalıdır. Burada çoklu ve güzel meyveler yetişir. Bu meyveler muz, hint gözü, limon gibi sıcak iklim seven meyvelerdir. Bengal'de hususiyle pirinç çok ekilir. Şeker ve pamuk çok biçilir. Orada dünyada çok meşhur olan zarif parçalar

[106]Keremov, 1958: 16.
[107] Keremov, 1958: 16.
[108] Keremov, 1958: 16-17.

dokuyorlar. Bengal toprakları uzun yıllar İslâm hâkimiyetinin işgali altında olmuştur. Lâkin şehirlerini İngilizler işgal etmiştir.[109]

Bengal şehrini üçe bölerek bunlardan ilkinin Benk eyaleti olduğunu buraya birçok kasabanın dâhil olduğunu, İkinci olarak Benar şehrini gösterirken üçüncü kısım için Buria'dır. "Buranında güzel ve parlak şehirleri vardır…"[110] Kuzey ve batıda yer alan şehirleri gezdikten sonra Saharanpur şehrine gitmiştir.

Meşhur şehirlerinden biri olan Saharanpur, Ganj ovası etrafında konumlandığını ve Delhi'nin kuzey kısmında kalmıştır. Şehrin etrafı çok aydınlıktır. Orada dört bin ev vardır. Halkının çoğu Hintlilerden ve Müslümanlardan oluşmaktadır. Bu şehre tabi olan birçok bölge vardır. Halkı içme suyunu kuyulardan temin eder. Şehrin havası genel olarak sıcaktır.[111] Saharanpur'da olduğu müddette burada muhtelif olan kişilerle tanışmış ve burada vakit geçirirken zaman zaman anlaşmazlığa düştürmüştür. Saharanpur' dan sonra Delhi ile arasında kalan Panipat' a varır. Burada iki gün kaldığını belirten Şirvani, Panipat şehri için tipli küçük bir kasabadır. Havası sağlamdır. Suyu kuyudandır. Ahalinin çoğu Müslüman ve Hintlilerden ibarettir. Dönemin önemli tercümanlarından olan birçok kitabın tercümesine sahip yazar Nizameddin buradan olup ve Gucerât Sultanı Ahmet zamanında zuhur etmiştir.[112]

Delhi'nin yakınlarında kurulan Panipatta ki iki gün gibi çok kısa süren bir ziyaretten sonra Hindistan'ın merkezi olarak gördüğü Delhi'de on ay kalan Şirvani, şehir hakkında detaylı bilgilere yer vermiştir:

Delhi, Hindistan'ın kadim şehirlerinden biridir. Bazen bunu Dehli olarak da adlandırırlar. Burada Delhi adlı bir raca yaşamış, şehri tamir edip öz adı ile adlandırmıştır. Ondan sonra Delhi büyük racaların hükümet merkezi olmuştur. İslâm şahlarının zuhurundan sonra da merkez olarak kalmıştır.[113]

---

[109] Keremov, 1958: 17-18.
"Şatt'ül Arab, Türkiye arazisinden başlayan Dicle ve Fırat çayları Mezopotamya ovasından aktıktan sonra, Basra şehrinden tahminen 70 km, El- Kurna yakınlarında birleşir ve Şatt'ül Arab adını alır, İran Körfezine akarlar. Bengale ovasının doğusunda ise buna benzer iki çay olan Ganj ve Brama-Putra, Büyük Bengal Körfezine aktıkları için Şirvani tarafından Şatt'ül Arab' a benzetilmiştir." (Keremov, 1958: 17.).
[110] Keremov, 1958: 18.
[111] Keremov, 1958: 18-19.
[112] Keremov, 1958: 19.
[113] Keremov, 1958: 19.

Delhi ismi ile alakalı İslâm kaynaklarında ise şehrin ilk isminin "Dehlü" olduğu söylenmiştir.[114] İslâm hükümdarları tarafından yapılan sarayların güzelliğinden bahseden seyyah, savaşlar neticesinde büyük hasar gördüklerini ancak Cihangir'in oğlu Şah Cihan'ın şehri tamir ettiğini hatta öyle ki Delhi'ye Şah Cihan'da denildiğini söylemiştir. Gurgaon vilayetinin şahları da şehrin gelişimine oldukça katkı sağlamışlardır. *Gurgaon şahlarının zamanında Delhi o kadar genişlendi ki uzunluğu 12 ağaç, eni ise 6 ağaca denktir.*[115] Delhi'de şimdi yaklaşık olarak yüz bin hane var ve bu haneler iki ya da üç katlıdır. Malzeme ise dayanıklı kerpiçten yapılmıştır. Bu evlerin her birinin inşası için iki bin tümen pul harç edilmiş, şahlara ve emirlere ait olan bin imarete ise üç yüz bin tümen pul sarf edilmiştir. Hindistan'ın merkez şehirlerinden olan Delhi'de güzel mescitler, ibadethaneler, manzaralı bağlar ve geniş bostanları, gezilecek yerleri, görkemi ve güzelliğiyle insanı hayrete düşürecek makbereleri (anıt) sayılamayacak kadar çoktur. Delhi, üçüncü iklim sahasında yerleşmiş, sıcak ve sakin bir havası vardır. Su ihtiyaçlarını çay ve kuyu suyu ile temin ederler. Toprağı verimli olup şehrin yanından büyük bir çay geçer. Bu çay kaynağını şehrin kuzeyinde olan Keşmir dağlarından alır, kuzeyden gelen bu su kaynağı halk arasında Ganga'da denilen Ganj nehrine karıştıktan sonra Bengal şehrinin ortasından geçerek denize dökülür. Şehir konum olarak düzlük bir yerde kurulmuş ve dört tarafı açıktır.[116]

Şirvani, Delhi'den sonra etrafındaki şehirleri ziyaret ederken Hindistan hâkimlerinin de oturduğu Naringala şehrine denk gelir. Çayın kenarında hayat bulmuş Naringala için, doğrusu böyle bir rüzgârı insan gözü az görmüş ve zamanı kulağı az işitmiştir. Evlerin duvarları mermer ve farklı taşlardan örülmüş, her bir taşın ölçüsü bir arşın yarımdan az veya çok olmuştur. Renkli taşlardan nakışlar çizdikleri duvarlarda hata yaptıkları veyahut düzeltmek istediklerinin suretini firuze, akik ve başka kıymetli taş kullanarak düzeltirken öncesinde taşın içini törpüleyip sonrasında bu renkli taşlarla doldururlarmış. Öyle bir nizamla dizayn edilmişlerdir ki taşların bakarken hareket halinde olduklarını ayrıca hayvan figürlerini de kullanmaları süslemelerinde benimsediklerini göstermiştir.

---

[114] Khalıq Ahmad Nızamı, Delhi, **TDV İslâm Araştırmaları Merkezi**, 1994. "Dehlü isminin milattan önce I.yüzyılda Kutub Minâr civarında bir yerleşim merkezi kuran raca Dhilu'dan aldığına dair bilgiye yer vermiştir." Kaynağa göre "Delhi şehri Şah Cihan'dan önce belli bir dönem önemini kaybetmiş, Agra şehri merkez olarak kullanılmıştır. Şah Cihan'da yaklaşık olarak on yıl boyunca burada kaldıktan sonra Delhi'ye geçmeye karar vermiştir. Şahcihanâbâd adıyla yeni bir yerleşim merkezi kurup Kırmızı Kale olarak da bilinen Delhi Cuma "Camii' i yaptırarak yönetimin İngilizlere geçmesine kadar Bâbürlüler için merkezi bir yer olarak kalmasını sağlamıştır." (Khalıq Ahmad Nızamı, Delhi, **TDV İslâm Araştırmaları Merkezi**, 1994.)

[115] Keremov, 1958: 19-20.

[116] Keremov, 1958: 20.

Narıngala'nın içindeki bağları gezdiğini, güzelliğiyle insanları cezp ettiğini belirtir. Aynı zamanda uzun süre hükümdarlık merkezi olarak kaldığını söyler.[117]

Şirvani, dünyanın her tarafından insanın Delhi'yi görmek için geldiğini, gelenlerin bir kısmının dönmeyerek burada bir hayat kurduklarını gösterir. *Hususen İran, Turan, Harezm, Bedehşan, Keşmir, Türkistan, Rum, Şam, Araplardan, Frenklerden, Türklerden Delhi'ye gelip orada yaşıyorlarmış.*[118] Burada kaldığı müddet boyunca insanlarıyla aynı ortamda bulunup onları tanımaya gayret etmiştir. Çünkü Delhi sadece aynı kesimden insanın değil, farklı ırktan, toplumdan insanın çokça görüldüğü bir merkezdi. Şirvani'nin de söylediği gibi güzelliği ve cemali çeşitli bir şehir olduğundan tanımak için meraklanması doğaldı. Hatta öyle ki bu Şirvani'nin dost edinmesini bile sağlamıştır. Dönemin ünlü tıp kitaplarının yazarı olan Şerifhan adlı bir doktor ile tanıştıktan sonra kendisine çok saygı duymasının yanında tıp bilimlerinin Platon'u olarak görmüştür. Şirvani'nin bizzat gördüğü, tanık olduğu Delhi anlattığı gibi kalmamış sömürü amacı ile 1911 yılından sonra yönetim sahasını Kalküta'dan Delhi'ye taşıyan İngilizler şehrin tarihi abidelerden oluşan Eski Delhi olmasına sebep olmuşlardır. Delhi, Hindistan'ın merkezi olunca Eski Delhi'nin yerine yeni bir şehir kurulmuştur. Yeni Delhi'nin merkez olması ilgili olan kaynaktan Palmiye ve servi gibi ağaçların çokluğu ile bilinen, çok katlı, ışıklı yerleri, temiz ve düzenli büyük dükkânları, geniş meydanları olan Yeni Delhi merkez olmuştur, ifadeleriyle anlaşılmaktadır.[119]

Delhi yolcuğundan sonra Şahcihanâbâd eyaletine bağlı Moradâbâd şehrine giden Şirvani, *Şehir geniş ve temizdir. Havası nispeten mülayim, suyu içmelidir. Bağları çoktur. Burada 6000 ev vardır. Ahalisinin çoğu Hintlilerden, bir azı ise Müslümanlardan ibarettir.*[120] Ömrünün birkaç gününü Moradâbâd'da geçiren seyyah, şehirde gezdiği vakit önemli insanlarla sohbet ettiğini anlatır. Hatta anlattığına göre şehirde gezdiği esnada bir bağ gördüğünü ve bağda çalışan yüz kişinin burada konakladıklarını da kaydeder. Sonrasında Ganj nehri çevresinde kurulan en güzel şehirlerden biri olan Allahâbâd'a doğru hareket eder.

Allahâbâd, Hindistan'ın büyük muhteşem şehirlerindendir. Geçmiş şahlardan sonra Ekber Şah (1556-1605) bu şehri kurup adını Allahâbâd koydu. Onun refahına ve büyümesine hayli çaba göstermiştir… O çoktan 'İngilizleri kast ederek' haricilerin eline düşmüştür... Ahalisinin çoğu Hintlidir.

[117] Keremov, 1958: 20-21.
[118] Keremov, 1958: 21.
[119] Keremov, 1958: 21-22. Güney vd., 2010: 97.
[120] Keremov, 1958: 22.

Ganj ve Yamuna nehirlerinin bitiminde kurulan Allahâbâd, Hindistan'ın kuzeyinde vilayet merkezi olup, ağırlıklı olarak Hintlilerden oluşan halkının kalanı ise Müslüman'dır. Aynı zamanda Hinduizm inancının da önemli merkezlerinden biri olan şehirde Hint ve Müslümanlara ait birçok sanat eseri görmek mümkündür.[121] Türkler, Hindistan'a geldiklerinde istedikleri sadece ülkenin var olan zenginliklerine sahip olmak değil aynı zamanda burada bir devlet kurup kalıcılığı da sağlamaktı. Bilhassa bu hususta başarılı oldukları da aşikârdır. Bunun en bariz örneği ise arkalarında bıraktıkları eserler olmuştur. Türkler, Hint topraklarına cami, türbe vb. tarzda bir üslubu da beraberinde getirmişlerdir. Bu üslubun önce Hint-Türk sentezi adı altında birleştiği görülürken daha sonraları ise Türk-İslâm anlayışıyla etkisini hissettirdiği görülmüştür. Özellikle "Bâbürlüler döneminde Türk-İslâm sentezi zirve yaparken Tac Mahal, Hümayun Türbesi, Agra Kalesi, Cuma Mescid, Moti Mescid Bâbür imparatorluğu dönemi önemli eserleri olmuştur. Bilhassa Tac Mahal'e her fırsatta hayranlığını belirten Şirvani, dünyanın hiçbir yerinde bu güzellikte bir yapıt görmedim, der. Bu sentezinin erken dönem ilk örneklerini ise Kuvvet-ul-İslâm(İslâm'ın Gücü) ve İltutmuş türbesi ile Kutbettin ve İltutmuş vermiştir."[122]

Allahâbâd şehrinden Ganj nehrinin sağ sahilinde kurulan Mirzapur'a ve onun 50 km kuzeydoğunun sol şeridindeki Benâres'e gitmiştir. Mirzapur için pek bir kayda ulaşılmasa da Benâres için aynı husus söz konusu değildir.

Kaşi ya da şimdiki haliyle Vârânasi adlarıyla da bilinen Benâres, milattan önce 1200 yıllarında kurulduğu bilinen eski kutsal bir Hint merkezidir. Adını Vârûna ve Âssî adlı iki nehirden almıştır.[123] Şehrin tasviri hakkında seyyah şöyle der:

İkinci iklimde çok güzel bir şehirdir. Onun suyu ya kuyudan ya da çaydandır. Takriben 6 bin evi vardır. Orada büyük binalar çoktur. Çok büyük olan Ganj nehri şehrin kenarından geçer. Şehir açık yerde yerleşmiş ve etrafında dağ yoktur. Ahalisinin bir kısmı Hintli bir kısmı Müslüman iken bazı kesim ise diğer milletlerdendir. Zenginlerin ve tacirlerin merkezi olan şehirde derler ki servet bakış açısıyla Irak, Fars ve Horasan (üçü birlikte) beraberdir ve bu yalanda değildir. Şehrin kenarında ve çayın 6 kilometre uzaklığında çok güzel taş binalar vardır ki bu binalar uyumak yeri ve mabetler den ibarettir.

[121] Keremov, 1958: 22.
[122] Şengül Demirel, Hindistan'da Türk İzleri, **Ankara Üniversitesi Türk Bilim Dergisi**, 2012,76. H.Hilal Şahin, Babürlerin Etnik Menşei Hakkında Bir Mülahaza, **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi/Sosyal Bilimler Enstitüsü**, 4. Güney vd., 2010: 98. Hermann Kulke, Dietmar Rothermund, ***Hindistan Tarihi,*** Çev:(Müfit Günay), (1.Baskı), Runik Yayınları, İstanbul, 2021, 245.
[123] A. S. Bazmee Ansarı, Benâres, **TDV İslâm Araştırmaları Merkezi**, 1992.

Bu şehir mukaddes yerlerden olduğuna göre orada sayısız-hesapsız binalar salınmıştır. Halk tarafından orada o kadar yüksek binalar dikilmiştir ki mühendisler bile bakınca hayran kalırlar.[124]

Aktarılana göre Şeyh Zâhid Geylânî soyundan gelen Muhammed Ali Huveynî adlı bir şeyh Nadir Şah'ın korkusundan kaçıp Hindistan'a gitmiş ve uzun müddet Benâres'te ikamet etmiştir. Şeyh burayı tarif ederken *bu şehir umumî mabettir, ben oradan başka yere gitmem* diyerek, tapınaklarıyla ünlü olan Vârânasi şehrini terk etmemiş, burada kalmaya devam etmiştir.[125]

Bir müddet Benâres'te kaldıktan sonra Muzafferpur'a gider. Bengal eyaletine bağlı olan şehir Ganj'ın kollarından biri olan Gandak nehri üzerine kurulu olup Azimâbâd'a tabidir. Ferah ve güzel bir kasaba olarak nitelendirdiği Muzafferpur seyahati fazla uzun sürmemiş kısa bir süre sonra ayrılarak Kalküta şehrine gitmiştir. Tahminen 1803 yılının sonu ve 1804 yılının başlarında burada kaldığı söylenmektedir.[126] Bugünkü Batı Bengal eyaletinin merkezi olan Kalküta, Hugli nehrinin Bengal körfezine döküldüğü yerde kurulmuş önemli bir liman şehridir. Bu özelliğinden ötürü merkezin Yeni Delhi'ye taşınmasına kadar İngiliz sömürgesinin de yönetim yeri olmuştur.[127] Seyyahında şehir hakkında aktardıkları bu bilgiden pek farksız olmamasının yanında halkı, mimarisi yönetimi gibi hususlarda da yeteri düzeyde bilgi vermesi kayda değerdir.

Kalküta büyük bir şehir ve limandır. Bengal vilayetinin limanlarından hesap olunur. Hazırda orada büyük devlet teşkilatları vardır. Kalküta, Hindistan şehirlerinin çoğundan meşhurdur. Şehir, büyük çay kenarında salınmıştır. Etrafı geniş ve düzdür. Orada çoklu hariciler yaşıyor. Denildiğine göre 70 yıl kadar orada dört ya da beşten fazla hane yokmuş. İngilizler orayı zorla tuttuktan sonra denize yakın olmasını görüp öz hâkimiyetlerini orada kurup şehirde sömürü işleri yapardılar. Büyük ve iri evler dikmişlerdir. Şimdi orada 50 bin hane vardır. 100 bin hanesi ise çoklu katlıdır ki bunlar da taştan, kerpiçten, çimentodan dikilmiştir. Şehirde çok nakışlı, süslü evler dikilmiştir. İnsan onları görünce hayran kalır. 70 çit öküz arabası günde şehrin çöpünü kenara taşır… Şehrin bir tarafını çay koruyor, ikinci hissesi ise kalelere koyulan top-tüfekle korunuyor. Şehrin suyu, havası pistir.

[124] Keremov, 1958:23. Ansarı, 1992.
[125] Keremov, 1958: 23. "Şeyh Muhammed Ali Hûveyni, kurucusu Zâhid-i Geylânî'nin olduğu, İran kökenli Zâhidiyye tarikatının mensuplarındandır." (Mustafa Bahadıroğlu, İbâhim Zâhid-i Geylânî, **TDV İslâm Araştırmaları Merkezi**, 2000.)
[126] Keremov, 1958: 23.
[127] Azmi Özcan, Bengal, **TDV İslâm Araştırmaları Merkezi**, 1992.

Çok sakin ve güvenlidir. Şehrin güney hissesinde meyve, tahıl, çok boldur. Ahalisi yerliler(Hintliler), Türkler, Tacikler, Araplar, Çinliler ve haricilerden(Avrupalılar) ibarettir.[128]

Kalküta'nın sakin ve huzurlu bir ortama sahip olması seyyahın dikkatini çekmiş ve bu durum kendisini çok tatmin etmiştir. Şehrin bu özelliği için duygularını ifade ederken Kalküta cennet gibi bir yerdir, eziyet ve zulmün olmadığı şehirde hiç kimsenin hiç kimseyle bir derdi yoktur, [129]

Zeynelabidin Şirvani, her gittiği şehirde sadece gezmekle yetinmemiş aynı zamanda yeri geldiğinde farklı gruplar arasına girip onlarla konuşmaktan ve düşüncelerini dinlemeye gayret göstermiştir. Kalküta'nın huzurlu ortamını bu vesileyle de çok benimsemişti ta ki İngilizlerin bölgeye ayak basmasına kadar. O dönem için Hindistan'ın en büyük şehirlerinden olan Kalküta, hızlı bir şekilde büyümüş, dünyanın önemli liman kentlerinden biri haline gelmiştir. İngilizlerin odağı olan Kalküta ve Ganj havzası, 1698 yılında Hindistan'da kurulan Doğu Hindistan Kumpanyasının sömürgeye çevirmek istedikleri yerlerin başında gelmiştir. 1757 yılında ise Bengale şehri zapt edilmiş, bu bölgelerden sömürülen mallar İngiltere'ye gönderilmiştir. 1773 yılda Kalküta İngilizlerin, Hindistan topraklarındaki merkezi olmuştur. Bu durum 1911 yılına kadar devam etmiştir. Bu tarihten itibaren ise merkez Delhi olmuştur.[130] Seyyah, şehirler hakkında bilgi verdiği zaman bazen şehir adlarının nereden geldiğine ya da halk ağzındaki kullanımlarına dair bilgilere de yer vermiştir. Bu şehirlerden biride Kalküta'ya batıdan komşu olan Dekken'dir.

Yerli halkı tarafından Dehken ya da Dekan'da denilen bu şehrin ismini Deken adlı birinin burada hükümet kurup ismini şehre verdiğini söyler. Sanskritçe' deki adı ise Dakşinâpatha olarak geçer ve "güney ülkesi" anlamına gelirken, Decnî ise Arapça'daki karşılığıdır.[131] Hint havzasının kuzey yarısını oluşturan Dekken Hindistan'ın büyük ve meşhur ülkelerinden biridir. O, altı vilayete ayrılır ve her vilayette büyük ilçelere bölünür. Bunların her birinde ferah köyler ve sağlam kaleler vardır. Çok yeri ikinci iklime, az yeri ise üçüncü iklime aittir. Dekan' da dağlar azdır. Doğudan okyanusla, batıdan Gucerât mülkü, bir bölümü deniz ve kuzeyden Hindistan vilayeti, güney tarafından Serendib-Seylan ile komşudur. O yerli

[128] Keremov, 1958: 24.
[129] Keremov, 1958: 24.
[130] Keremov, 1958: 25.
[131] Keremov, 1958: 25. Khalıq Ahmed Nızamı, Dekken, **TDV İslâm Araştırmaları Merkezi**, 1994.

ahalisinin çoğu Hintlilerdir. Bunu Müslümanlar takip ederken küçük bir kısmı ise Ermenilerden ibarettir.[132]

Dekken'in her anlamda zengin olduğunu ve özellikle halkının karakter olarak analizini yapan seyyah, zenginlikten kastı olan dönem itibariyle ünlü isimlerin burada yaşamış olmasıdır ki bunların Behmeniyye soyundan gelen Behmen Şayiste, Nizam Şayiste, İmad Şayiste olduğudur. Ancak Şirvani, Dekandan birçok meşhur insanın yetiştiğini yenileyip o isimlerin tarihçi Ebulfezl ve şair Feyzi'dir. Oranın ahalisinin rengi sarı, sıfatları boz(gri) olur. Çok güzeldirler. Gurbetten gelenleri dost tutarlar. Fakire yardım etmeyi sever, özleri de sadakatli olur ve hiç kimseye eziyet etmezler. Hinduların içinde eziyet görmüş insan çoktur. Oranın halkı birbirlerini anlamaya kıymet verirler. Ancak bunu yazsak çok uzun olur, deyip kısa tutmayı tercih etmiştir.[133] Dekken aynı zamanda Hindistan dâhilinde nüfus ve gelişmişlik bakımından göze çarpan bazı şehirlerinde başkentliğini yapmış bir yerdir. Sırasıyla Ahmednagar şehrini de içine alan Deş bölgesi, Nagpûr'u da içine alan Vidarbha, Marathwada, başşehri Haydarâbâd olan Tilangana ve güneybatı bölgesi olmak üzere tarihte beş bölgeye ayrılmıştır.[134] Bu ayrımın yanında seyyahta Haydarâbâd şehrini ikiye bölerek, iki ayrı Haydarâbâd şehri olduğunu birinin Dekan sınırları içerisinde olduğunu, diğerinin ise şimdiki Pakistan topraklarında Hint çayı üzerindeki Haydarâbâd Sind olduğunu belirtir. Seyyahın kast ettiği şehir ise Dekan'daki Haydarâbâd'dır.

Haydarabat birçok şehir ve kasabanın adıdır. Dekan'ın meşhur olan şehirlerindendir. Haydarâbâd görkemli ve kerametli şehirdir. Onun ferah köyleri ve meşhur kasabaları vardır. Mesken sahibi, devlet sahibi ve iman sahibi cemiyetleri vardır. Yürek açan imaretleri vardır. Cemaati çoktur. Varlıklı şehirdir. Havası sıcak, suyu çok ve içmelidir. Etraf kasabalarına göre çok ucuzdur. Şehrin yanından çok büyük bir çay geçer. Onun batı tarafında bir dağ vardır.[135]

---

[132] Keremov, 1958: 25-26.

[133] Keremov, 1958: 26. "Behmenî Sultanlığı, 1347 ve 1527 yılları arasında Dekken'de yüz elli yıl boyunca hâkimiyeti elinde bulundurmuş bir hanedan olup Delhi haricinde Müslümanlar tarafından kurulmuş ilk siyasi gruplardan biridir. Kesin olmamakla birlikte İran asıllı olan İsfendiyaroğullarından olan Behmen adlı biriyle alakalı olan bu teşkilatın adını gelenek gereğince almış olması da muhtemeldir. Çünkü Hint topraklarındaki Müslüman yöneticiler kendilerini tarihi bir şahsiyete bağlama gibi bir alışkanlığa sahip olmuşlardır." (Enver konukçu, Behmenîler**, TDV**, 1992.)Yukarıda bahsi geçen isimlerde bu hanedan soyundan gelen ve Dekken'de ön plana çıkmış şahsiyetlerdir.

[134] Khalıq Ahmad Nızamı. **TDV**, 1994.

[135] Keremov, 1958: 26-27. "Burada kast edilen Haydarâbâd'ın ortasından geçip şehri eski ve yeni şehir olarak ayıran Krişna'nın kollarından biri olan Musi Nehri'dir." (Keremov, 1958: 26.)

Şirvani, şehrin kuruluş tarihi hakkında bilgi verirken hicri 1000 ve miladi 1591-1592 yıllarını göstermiştir. Haydarâbâd, İbrahim Kutubşah'ın oğlu Muhammed Kulı Kutubşah tarafından kurulmuş ve merkez yapılmıştır.[136] Şehir adının nereden geldiğine dair kaynaklara bakılırken farklı rivayetlere denk gelindiği görülmüştür. Muhammed Kutubşah'ın isim koyarken Hintli cariyesi ya da annesinin isimlerinin yanı sıra bahçeyi andıran görünümünden dolayı "bahçe şehir" anlamına gelen Bhâgînagar olarak da adlandırdığı söylenenler arasındadır.[137] Bugün dahi Hindistan'ın önemli metropollerinden biri sayılan şehrin bu yönüyle alakalı, ilgili eserde bilgi bulmak mümkündür. Bilhassa seyyahın kendisi de bunun için çok fazla söylenmesi gereken şey olduğunu ancak bunun için zamanının kısıtlı olduğunu aktardıktan sonra şu ifadeleri kullanır:

Ona çok gelişmiş kasabalar tabidir. Zenginliği ile meşhur olan şehirde yürek açan bağlar, bostanlar çoktur. Dükkânları mal ile doludur. Üç katlı evleri kerpiç ile dikilmiş ve altı bine yakın hanesi vardır. Hintliler, Hanefi mezhepliler ve Müslümanlardan oluşan halkı ilim ve kemal sahibidirler. Ahalisi güzel ve gözü açık insanlardan ibarettir. Umumiyetle bunlar arif, fukara ve ilim sahiplerini dost tutan adamlardır.[138]

Dekken çevresindeki gözlemlerine Nakur ve Nagpûr ile devam eden seyyah, Dekken'in en meşhur şehirlerinden biri olan Nakur'un güzelliğini cennete benzetmiştir. İkinci iklimde olan bölge sıcak bir yer olup suyu ise içilebilir derecede sağlıklıdır. Düzlük alanda kurulan şehrin etrafı açıktır. Dönem itibariyle otuz bine yakın evin olduğunu aynı zamanda genellikle Hintli ve Müslümanlardan oluşan birçok köy ve kasaba Nakur tabiiyetindedir. Ürün çeşitliliği oldukça bol bir yer olması aynı zamanda arpa-buğday gibi yetiştirilmesi kolay olan ürünlerin satışını ucuzlaştırdığını kaydeder.[139] Haydarâbâd şehirlerinde bir müddet kaldığını anladığımız seyyah, 440 km kuzeyde olan Wainganga nehri dolayında yerleşen Nakpûr'a gittiği anlaşılmaktadır. Dekan'a bağlı olan şehir güzelliğiyle meşhur ve görkemlidir. Yirmi bine yakın hanesi olan şehirde genişçe yer kaplayan topraklar vardır. Sıcak bir iklim yaşayan Nakpûr halkının kullandığı su çok övgüye değer değildir. Çoğunlukla Hint ve Müslümanlardan oluşan halkı ona göre bilgili ve dünya görmüş insanlardır. Kaydedilene göre

[136] Keremov, 1958: 26-27.

[137] Enver Konukçu, Haydarâbâd, **TDV,** 1998.

[138] Keremov, 1958: 27. "Bugün Müslüman nüfusun %30'unu oluşturan Haydarâbâd'da Çâr Minâr adı ile bir zafer anıtı inşa edilmiştir. Kutubşahlar tarafından anıtın batı tarafına kaynaklara göre bugün 10 bin kişinin namaz kılabileceği bir cami inşaatı yapılmış ve caminin etrafına İslâm'ın önemli şahsiyetlerinden olan Hz. Peygamber, Hz. Ali, Hz. Hatice, Hz. Hasan ve Hüseyin adına beş kemer dikildiği aktarılanlar arasındadır." (Enver Konukçu**, TDV**, 1998.)

[139] Keremov, 1958: 27.

Şirvani'nin Nagpûr'a gittiği kesin bir bilgi değildir. O, buranın yakınlarında bulunduğu ya da bu şehirden olan kişilerden aldığı malumatlardan yola çıkarak bunları aktardığı söylenmektedir.[140]

Tekrardan Bengal Körfezine dönen gezgin yönünü güneye çevirdikten sonra sahil boyunca yerleşen Madras, Meysûr gibi şehirleri görür. Ancak bu iki şehir hakkında seyahatnamede özellikle Madras için yeterli bilgiye ulaşılamaması dikkat çekicidir. Özellikle Madras'ın İngiliz işgalinden sonra ön plana çıkmaya başlaması önceki dönemlerde yeteri kadar önemsenmediğini göstermiştir. Keza İbn Batûta seyahatnamesinde de şehir hakkında bilgiye denk gelinmemesi bunu destekler nitelikte olmuştur. Fakat Meysûr için çok fazla olmasa da bazı malumatların olduğu göze çarpmaktadır. Meysûr hükümdarlarından olan Tîpû Sultan (1782-1799) ile bizzat tanıştığını ve ondan ilmi açıdan faydalandığını ayrıca sultanın bir kütüphaneye sahip olduğunu ve burada benzeri olmayan el yazmalarının olduğunu görür.[141]

Kısa sürmüş olan bu seyahatlerinden sonra tekrar Bengal körfezine dönerek buradan sahil yoluyla Seylan'a geçmeyi planlar. Bir müddet burada kalan seyyah, zor şartlar dolayısıyla ada içlerine çok girememiş ve genellikle sahil boyunca uzanan şehirleri gezmeye çalışmıştır. Bugün yüz ölçümü 65.610 km olan Seylan, Güney Asya'da Hint Okyanusu üzerinde bir ada ülkesidir. Uzunluk ve eni 90 fersah olan adada aktarılana göre Seylan ismi hakkında mevcut farklı görüşler vardır. Şirvani'nin söylemlerinden yola çıkılarak buraya Serendîb'de denildiğini ayrıca bölge halkı tarafından da "aslan adası" anlamına gelen Sengal-Div olarak adlandırıldığını kaydetmiştir. Serendîb isminin nereden geldiği hakkında İslâm kaynaklarında Müslümanlar tarafından yazılan coğrafya kitaplarında adadan Serendîb olarak bahsedildiği ancak XIII. asırdan itibaren Seylan olarak geçtiği yazılmaktadır.[142] Bölge halkının dediğine göre*;*

Hint okyanusu üzerindeki en güzel ada budur. Dünyanın en güzel yerlerinden biridir… O cezirede yürek isteyen, hatır seven her şey vardır. Fakat o ülkede kar yağmıyor. Diyorlar ki

[140] Keremov, 1958: 27.
[141] Azmi Özcan, Meysûr, **TDV**, 2004. Güney vd., 2010: 104."Tîpû Sultan'a ait olan kişisel kütüphanesi İngilizler ile olan mücadelesi neticesinde ölmesiyle bir kısmı 1806 yılında Londra'ya bir kısmı ise 1808'de Kalküta'daki Asiatic Society of Bengal'e (Bengal Asya Topluluğu) nakledilmiştir." (Azmi Özcan, TDV, 2004.)
[142] Keremov, 1958: 28. Güney vd.,105. İsmail Hakkı Göksoy, Sri Lanka**, TDV**, 2009.

o yer, daire şeklinde olmuş, o yerde devlet ve bereket hadsiz olur. Dünyada devlet ve bereketin çokluğuna göre Serendîb kimi bir yerlere nişan vermiyorlar.[143]

Burada hadsiz kavramından kast ettiği aslında bölgenin ne kadar zengin topraklara sahip olduğu ve bolluk içerisinde yaşadıklarını, mevcut olan imkânlarını sadece kendilerinin kullanıyor olmalarını anlatmaya çalışmasıdır. Bu zenginliğin tarifini Şirvani, bir rivayetle aktarır: "Hint kitaplarında yazılmıştır ki selef günlerinde üç gece, gündüz hun yağarmış, her hun ise bir misgal kızıldır."[144]

Tropikal bir iklimi olan bölgenin yağışları genellikle muson yağmurları şeklindedir. Güneydoğu ve kuzey kesimlerinde 1200-1900 mm arasında yağış alırken güneybatı kesimleri 2500 mm üzerinde yağış almaktadır. Bu durum bölgenin bitki ve hayvan türleri için önemli bir yaşam alanı oluşturmuştur. Şirvani'nin bu konuda *Her gün oraya nahar vakti yağış yağar, diyorlar ki orada bir gülüzarlık vardır ki, ona Gülüstan-ı İrem diyorlar*, ifadelerini kullanması bölgenin büyüleyici tropik iklimiyle birleşen güzelliğini hayal etmek zor olmamıştır.[145] Bu yağışlar sayesinde Seylan, bitki çeşitliliği özelliğiyle dünyanın en önemli yerlerinden biri olmuştur. Şirvani ise bu çeşitliliğe dikkat çekmiş kakule, karanfil, tarçın, Hint gözü palmiyesi, amber gibi örnekler vermiştir. Yeryüzündeki verimliliği kadar maden açısından da çeşitliliği oldukça fazla olan adada yakut, elmas gibi kıymetli taşlar çoktur.[146]

Ülkenin ortasından geçen bir dağdan bahseden Şirvani, dağ ile ilgili bir rivayeti anlatırken şu şekilde aktarır: G*üya Hazreti Âdem o dağda yaşamıştır. O hazretin ayağının izi şimdide orada vardır. Hindistan halkı oraya ziyarete gitmiş, dağ yollarının çok zahmetli olmasından dolayı oraya gidenlere çok hizmet edilmiştir*. Ancak Şirvani'nin anlattığına binaen Hint halkı bu rivayetin sebebini bilmedikleri için mucize olarak görmüş ve ibadet etmişlerdir, ifadelerini kullanmıştır.[147]

---

[143] Keremov, 1958: 28.
[144] Keremov, 1958: 28.
[145] Keremov, 1958: 29-30.
[146] Keremov, 1958: 30.
[147] Keremov, 1958: 28-29. "Hz. Âdem'in ayak izinin olduğuna dair inanışta adı geçen dağ Ruhûn'dur. Rivayete göre 9. yüzyılda Süleyman el Tacir adlı bir seyyah Çin ve Hint ülkelerine bir seyahatte bulunmuş, yeryüzüne indirilen Hz. Âdem'in yaklaşık 35 metre olan ayağının izinin bu dağın tepesinde olduğunun ve diğerini ise denize bastığını söylemiştir. Ayrıca dağın çevresinin yakut, altın ve mücevher gibi çeşitli değerli madenlerle dolu olduğunu aktarmıştır. Süleyman el Tacir'den sonra Hint coğrafyasına giden İbn Hurdazbih: *Bir taşın üzerinde Hz. Âdem'in ayak izi vardır. O dağ gökyüzünde yüzen bir dağdır,* ayrıca Mesudî'nin de (956-957) bu konu için *Âdem'in üzerindeki cennet yaprağı kuruyunca tozu Hindistan'a saçılır ve adı geçen ülkenin bereketi buradan gelir* şeklindeki rivayetler söz konusu olmuştur. (Murat Tural, Yeryüzüne Atılan İlk Adım: Âdem'in Tepesi ve Ayak İzi, **Ortaçağ Araştırmaları Dergisi**, (3)1, 2020, 41.)

Halkı genellikle Hintli olan Seylan'da Hint düşüncesinde yeniden doğuş anlamına gelen ve Samsara terimiyle karşılanan Tenâsüh inanışı hâkimdir.[148] Bunun yanı sıra birçok din ve mezhebin varlığı söz konusudur. Seylan içerilerine çok girmediğini belirtse de batı tarafında birkaç alanda bulunduğuna dayanarak yazdığını ayrıca belirtmek isteyen Şirvani, insanının ilim ile uğraştığını ve ilim adamlarıyla ilişkilerinin iyi olduğunu belirtmiş. Bilhassa kendisi de onların arasına girip dinleri, kültürleri hakkında bilgi sahibi olmuştur. Ayrıca Sannasi denilen bir tarikat grubuyla tanışmıştır. 1517 yılında Portekiz, 1658'de Hollanda ve 1795-1796 yılları arasında ise İngilizlerin uzun yıllar burada varlıklarını koruması neticesinde Seylan halkı bu kolonici anlayışa son vermek istemiş ve bağımsız bir devlet kurmak istemiştir. 1798, 1818, 1848 yıllarında Seylan halkı bağımsızlık için ayaklanmış olsa da esas bağımsızlık 1948' de gerçekleşmiştir.[149]

Seylan'da az bir süre kaldıktan sonra Hindistan'ın batı tarafında bulunan şehirlere gitmiş ve ilk durağı da Bombay olmuştur. Genellikle her gittiği şehrin adı hakkında bilgi veren Şirvani'nin yazdıklarından şehir için herhangi bir bilgiye rast gelinmese de kaynakların ifade ettiğine göre Bombay isminin Hint tanrıçalarına saygıyı belirten mamba veya munba kelimesinin ay kelimesiyle birleşiminden ortaya çıktığı bilinmektedir. Bombay, Müslüman nüfusun önemli olduğu kentlerden biri olmuştur. Üç ay gibi süre Hindistan'ın batı sahillerinde konumlanan Bombay şehrinde vaktini dolduran Şirvani, Gucerât'ın önemli limanlarından biri olarak bahsettiği şehir için ortaçağ coğrafyacıları da limanlarının önemi konusuna değinmişlerdir ki bundan anlaşılacağı üzere önemli liman kentlerden biri olarak hesap edilir. İklimi genellikle ılıman olan şehrin sıcak bir havası vardır. Suyu içilemeyecek kadar kötü olan şehirde verimli topraklar oldukça fazla ve çeşitliliği çoktur. Genellikle Hindulardan oluşan halkının yanında Avrupalı, Müslüman, İsmaili, Şii ve Zerdüşt nüfusa da denk gelmek mümkün olup Müslüman kesim için önemli kentlerden biridir.

[148] Ali İhsan Yitik, Tenâsüh, **TDV**, 2011.

[149] Keremov, 1958: 31. "Kaydedilen bir bilgiye göre Şirvani, Bombay şehrinde olduğu vakit görkemli eserleri ile bütün dünya ve özellikle doğu dünyasında meşhur olan Celâleddin Rûmî'nin Mesnevi kitabının mukaddemesini kaleme almış. 8 sayfadan oluşan bu kitap Celâleddin Rûmî'nin şiirlerinin tasviri ve tahlilinden oluşmaktadır. Kitabın basımı Şirvani' nin vefatından sonra hicri 1310 (miladi 1892-1893) yılında Bombay şehrinde olmuştur."(Keremov, 1958: 31.)

Neredeyse bütün inanç ve kültürlerin vuku bulduğu Bombay'da birçok farklı dilde görmek mevcuttur. Örneğin ticaret için ayrı bir olan dil olan Hindustânî dilini konuşmaktadırlar. 90 yıl Britanya hâkimiyeti altında kaldığını yazan seyyah bunu hesaplarken kendisinin de orada bulunduğu 1800 yıllarının başını kabul etmiştir. Hindistan'ın bağımsızlığını kazanmasıyla Bombay eyaleti ve 1960 yılında ise Maharaştra eyaleti kurularak buraya bağlandı.[150]

Buradan 125 km güneydoğu yönünde ve Bhima Nehrinin yukarı kesiminde yerleşen Pune bölgesine gider, şehir hakkındaki düşüncelerini "Pune, Dakan eyaletine dâhil olan büyük bir şehirdir. İkinci iklimde yerleşen şehrin havası sıcak ahalisi ise çoğunlukla Hintli ve bir azı ise Müslümandır."[151] Pune vilayetinin İngilizlerin eline düştüğü vakit buna şahit olmasa da duyduklarını şu sözlerle dile getirmiştir: *25 yıl bundan evvel orada 700.000 piyade ve atlı koşun toplanmıştı. Bir Hint racası, o cümleden Rum, Sind, Gucerât ve başka yerlerin racaları birleşip İngilizlerle muharebe etmek fikrinde idiler. Lakin sonunda sulh ettiler. Bu son zamanlarda işittim ki Pune şehri İngilizlerin eline geçmiştir.*[152]

Bu kısa ziyaretinden sonra Gucerât'a giderek burada bir süre kalır. Şehir ve köylerini yeterince gezdiğini belirten Şirvani yazmaya devam eder*:*

Gucerât, Sind ülkesine dâhil olan sefalı ve güzel yerlerden biridir. Onun büyük şehirleri, kadim kasabaları vardır. Gucerât bütünlükle ikinci iklim sahasında yerleşen ferah bir yerdedir. Orada dağ çoktur. Doğudan Dakan ülkesi ve denizle, batıda Nanna, kuzeyde Hindistan, güneyden ise denizle komşu olmuştur. Ahalisinin çoğu Hintli ve kalanı ise Müslümandır. Orada devlet adamları ve zenginleri arasında çoklu hariciler(İngiliz) vardır. Ahalisi varlıklıdır. Burada çoklu tayfalar yaşıyor.[153]

"Yazsa idim uzun yıllar alırdı, dediği Gucerât'ın tarihinin çok eskilere dayandığını söyleyen Şirvani'nin aksine kaynakta belirtilene göre Bîrûnî gibi coğrafyacılar Gucerât hakkında karışık bilgiler vermiştir. Ancak verilen bilgiden hareketle söz konusu seyyahın kısa ama net malumatlar vermesi şehrin karışıklığı fikrini pek benimsemediği savunulabilir. Yüzölçümü 196.024 km olan Gucerât, nüfus bakımından da yeterince kalabalıktır. Bundan dolayı etnik bakımından da farklılık gösterdiği söylenebilirken Müslüman kesimin yoğunlukta olduğu bir şehirdir.

[150] Keremov, 1958: 31-31. Sayyıd maqbul Ahmad, Bombay, **TDV**, 1992. Güney, Güney, 2010: 108-109.
[151] Keremov, 1958: 32.
[152] Keremov, 1958: 32.
[153] Keremov, 1958: 32.

Bunun desteklenmesi maksadıyla Müslüman Türklerin bırakmış oldukları yapıların çokluğu, ayrıca İslâm tarihinde üne kavuşmuş şahısların buradan çıkmış olması Müslüman etkisinin fazla olduğunun göstergesi sayılabilir mahiyettedir. Tarihte ilk olarak Gurceretra diye hitap edilen bölgenin adı hakkında ortaya atılan bir teze göre V. yüzyılda Hint coğrafyasına gelmiş olan Gucer tayfasından adını aldığını hatta bu ismin ise Ak Hunların Hint coğrafyasına gelişleriyle ortaya çıkması Ak Hunlarla bağlantılı oldukları fikrini destekler niteliktedir. Gucerât, Hindistan ve Pakistan'ın ayrılmasıyla Hint sınırları içerisinde kalmıştır."[154] Gucerât'tan sonra Hint okyanusunu geçerek Afrika kıtasında olan Sudan'a gider. Ama bu kıtada çok kalmaz ve Hindistan'ın Sind şehrine geri döner. Sind yarımadasında bir yıl kalan Şirvani'ye göre burası "Hindistan'ın en büyük eyaletlerinden biridir. Toprağı bereketli olan Sind adasının üç yere bölündüğü kaydedilmiş, bunlardan birincisi Tete bölgesi, ikincisi Gucerât ve üçüncü ise Mültan kısmıdır. Bunlardan her biri çoklu kasabaya sahip olup bugün Mültan ve Tete şehirleri Pakistan sınırları içerisindedir."[155]

İndus nehrinin dolaylarında kurulan Sind, Hudûdü'l-âlem adlı esere göre doğuda Mihran, güneyde Hint okyanusu, batıda Kirman ve kuzeyde ise Horasan'a komşudur.[156] İç kısımları genellikle düzlük alanlardan oluşan şehrin genel havası hakkında bilgi verilirken havası çok sıcak, su ihtiyacı genellikle kuyulardan ve Ganj nehrinden temin edilir, bölgenin genellikle düz bir araziye sahip olmasını burada dağ ve taştan haber yoktur diye belirtirmiştir.[157] Yine kaydedilene göre şehrin yerel özellikleri karakterize edilirken eskiden buranın ahalisi esasen putperest imiş diyen Şirvani'nin bu bilgisi ayrıca İslâm Ansiklopedisinde de geçmektedir. Sind ülkesinde İslâm'ın bölgede etkin olmasından önce Hintli racpûtların hâkim kesim olduğu ve yerel halkın bu racpûtlardan rahatsız olup Müslümanları kurtarıcı olarak gördükleri yazılmaktadır.[158] Seyyahın ifadelerine bakıldığı zaman ise *Arapların zuhurundan sonra mücahitlerin kılıcının zoru ile onlara İslâm dini kabul ettirilmiştir. Şimdi orada muhtelif dinler vardır. Onlardan birkaçı bunlardan ibarettir: Birinci Hintliler, ikincisi Müslümanlardır, üçüncü ise muhtelif tayfalardır.*[159]

Muhtelif tayfalar için "koçeri" tabirini kullanan seyyahın bunların kim oldukları hakkında detaylı bilgi verdiğine ulaşılmasa da kısa olacak bir eleştiri yapmayı da ihmal

[154] Khalıq Ahmad Nızamı, Gucerât**, TDV**, 1996.
[155] Keremov, 1958: 32. "Tete, İndus vadisi dolaylarında varlık bulan bir yerdir." "Mültan, İndus'un Çinab kolu üzerindeki şehir bugün Pakistan sınırları içerisinde olan Pencapta' dır. (Azmi Özcan, Mültan, **TDV**, 2020.)
[156] Azmi Özcan, Sind, **TDV**, 2009.
[157] Keremov, 1958: 33.
[158] Keremov, 1958: 33. Azmi Özcan, Sind**, TDV**, 2009.
[159] Keremov, 1958: 33.

etmemiş ve bu grupların şehre olan olumsuzluklarını *bunların geneli çok marifetsiz, savadsız (okuma-yazma bilmeyen) bilgisizdirler, hünersizdirler. Sindliler marifetli olmasa da lakin Kech ve Makran belucları gibi oğurlug(hırsızlık), yol kesmek ile meşgul olmazlar.*[160] Siyasi tarihi hakkında da kısa bir bölüm ayıran Şirvani, Sind'in Müslümanlar tarafından işgali kaynağa göre dört halife dönemine kadar götürülse de seyyah Şirvani, genel olarak Emevî dönemindeki siyasi olaylara değindiği görülmektedir.[161] İslâm tarihinde ilk olarak Sind'e ayak basıp zapt edenin seyyahın, zalim diye nitelendirdiği Haccâc b. Yûsuf'un kardeşi ya da oğlu diye geçen Muhammed İbn Kasım idi. Kasım'ın 712 yılında gerçekleştirdiği başarılı girişiminden sonra Beni Ümeyye ve Beni Abbas ailelerinin bölgede varlık gösterdiği belirtilmiştir.[162] Yine kaydettiğine göre Cengiz Han ile olan mücadelesinden mağlup çıkması sebebiyle Celâleddin Hârizmşah (1221-1223) bir dönem bu amaçla bölgeye gelerek işgal girişiminde bulunmuştur. Kendilerini han unvanı ile çağıran ve bölgede üstünlük kuran Sengan ve Semnegan tayfalarını buradan çıkartıp kendisi uzun yıllar egemenlik kurmuştur. Buranın son hâkimi Şirvani' söylemine göre 1520 ve 1521 yılları arasında hükümdarlık eden Feyruzşah'tır. Sonrasında Nadir Şah'ın eline geçmiş ancak ölümünden sonra Abbasilerin eline geçmiştir. Bu esnada İngilizlerin de etkisiyle üçe bölünen Sind topraklarından hesap edilen Mültan'ın sahibi yine kendileridir. Multan'a bağlı olan iller Sengan tayfalarının elindedir. Gucerât ise harici denilen İngilizlerin elinde idi.[163] Şirvani, Sind coğrafyasındaki en güzel şehirleri Mültan, Ahmedâbâd ve Gucerât olarak sıralarken *Ragim bir yıl Sind ve etrafından seyahat etmiştir. Onun en güzel illeri Mültan şehri, Ahmedâbâd ve Gucerât'tır* der.[164]

Ahmedâbâd için yola koyulan Şirvani, Sabarmati nehrinin kıyısında yerleşen I. Ahmed Şah (1411-1442) tarafından kurulan şehir için *Ahmedâbâd yürek açan bir kasabadır… Kale taşları üstüne mahkûm dikilen şehirde bine yakın insan yaşar. Halkının çoğu Hintli iken bir kısmını da Müslümanlardan ibarettir. Havası sıcak, suyunun ise temiz değildir, ifadelerini kullanmıştır.*[165] Âdet ve gelenekleri hakkında da fikir beyan eden Şirvani, bu gelenekler hakkında daha detaylı açıklama yapmasa da genel olarak kaba bulduğunu ve pek hoşuna gitmediğini yazmıştır. Fakat âdetleri aksine oraya giden misafirlere hürmette eksik

[160] Keremov, 1958: 33.
[161] Keremov, 1958: 33-34. Özcan, 2009.
[162] Keremov, 1958: 33.
[163] Keremov, 1958: 33-34.
[164] Keremov, 1958: 34. "Ragim diye kast ettiği kendisidir."
[165] Keremov, 1958: 34.

kalmadıklarını ayrıca belirtir.[166] Ahmedâbâd, şuan hayli büyümüş seyyahın dediği gibi kale duvarlarının yani dar bir alanın dışına çıkmayı başarabilmiştir.

Şirvani, daha sonra Karaçi'ye gider. Karaçi XVIII. yüzyılın başlarında Kulaçiler denilen bir grup tarafından küçük bir yerleşim yeri olarak kurulmuştur. Sind sahillerinde yerleşen ve daha sonra bölgenin önemli liman ve sanayi bölgelerinden biri haline gelen şehir Şirvani'nin yazdığına göre Tete vilayetine bağlıdır. Aynı zamanda ünlü bir liman ve İran'a deri üretimi ihracatı yaptığını aktarması önemli olduğunun göstergesidir. Havasının hoş olduğunu ayrıca Hintlilerden oluşan halkı ile tanışma fırsatı bulduğunda önemli sanatçılardan Seyfeddin adında biri ile muhabbet ettiğini söylemektedir.[167] Karaçi'den çıktıktan sonra Haydarâbâd şehrinden 300 km kuzey yönünde Hint nehrinin sol tarafında kurulan Şikarpur şehrine doğru yol alır. Burada birkaç kez bulunduğunu ve halkı ile söyleşiler gerçekleştirdiğini belirtir. O vaktinin bir kısmını burada geçirirken halkı ile de kaynaşmıştır. Kısa süren seyahatinden geriye bu cümleleri kalır:

Şikarpur Sind'in ferah ve güzel şehirlerinden biridir. Düz yerde kurulmuştur. Dört taraftı açıktır. Suyu kuyu suyu olup tatlı sudur. Havası sıcaktır. Orada beş bine yakın ev var. Sefalı yerleri vardır. Toprağı verimli, arazisi bereketlidir. Ahalisinin çoğu Hintli, bir kısmı ise Müslümandır… Seyyahları severler. Orada güzel parçalar dokuyorlar.[168]

İndus boyunca yolculuğuna devam ederken Mültan şehri hakkında da birkaç cümle kaydetmiştir. Yeşilliği bol olan şehrin etrafı açıktır. Bu cümleden kasıt genellikle şehrin etrafında dağ veya tepelerin olmadığıdır. Ilıman bir iklime sahip olan bölgenin toprağı da bereketlidir. 20 bin hane olan şehirde inşa edilen yapılar kusursuzdur. Halkının çoğu için Hintli, geri kalanını ise Müslümanlardan oluşmaktadır.[169] Müslümanlar için Mültan, Pencab'a bağlı olan ve İslâm açısından önemli olan iki şehirden biri hesap edilir. Daha sonra bu şehirde yaşamış ve burada vefat etmiş birkaç isimden bahsederken "Mültan şehrinde görkemli adamların makbereleri çoktur. O cümleden Şeyh Bahâeddin Zekeriyyâ, Rükneddin ve Seyid Ekber'in mezarı oradadır… Iraklı Şeyh Fahreddin'in de mezarı buradadır."[170]

[166] Keremov, 1958: 34.
[167] Güney vd., 2010: 110. Enver Konukçu, Karaçi, **TDV**, 2001.
[168] Keremov, 1958: 35.
[169] Güney vd., 2010: 111.
[170] Azmi Özcan, Mültan, **TDV**, 2020. Güney vd., 2010: 111. Şirvani'nin bahsettiği "Şeyh Bahâeddin Zekeriyyâ, Hindistan'a Sühreverdiyye tarikatını yaymış önemli bir sufi âlimidir." (Azmi Özcan, **TDV**, 2020.)

Mültan'dan Hindistan'daki yolculuğunun da sonlarına yaklaşan Şirvani, bağımsızlık sürecinde Hindistan ve Pakistan arasında hala sorun olmaya devam eden ve önemli kentlerden biri olarak bilinen Keşmir ile seyahatine noktayı koyar. Ancak onun öncesinde Lahor'a gider. Ravi nehrinin sol tarafında kurulan Lahor isminin nereden geldiği hakkında yapılan araştırmalar sonucunda farklı bilgilere rastlanmıştır. Fakat bunların kesinliği hakkında bir tez ortaya atılmamıştır. Bu fikirlerden biri ise "Ramacandra adındaki tanrının oğlu Lava(Loh)'ya ithafen konulduğu fikridir."[171] Pencab'ın merkezi konumunda olan şehir, tarih boyunca Türklerin hâkimiyet alanı için mücadele edilen bir yer oldu. Özellikle Gazneli Mahmut döneminde en gözde şehirlerden sayıldı. Hatta en eski yapıları Gaznelilere ait olan şehirdeki yapıların genelinde İslâm etkisi görmek mümkün olmuştur. Şirvani'nin de "Lahor(Lahur), ünlü şehirdir. En kadim ve en büyük şehirlerden biridir. Düzlük, açık yerdedir. Uzun yüzyıllardan beridir Payitaht olmuştur. Dikilen binaları ve bahçeleri çok görkemlidir" ifadelerini kullanması ise söylenenlerin aksine değildir.[172]

Seyyahın son durağı olan Keşmîr için bazı şehirler hakkında verdiği kısa bilgilerin aksine kitabında fazlaca yer vermesi bu şehrin önemli bir yer olduğunun göstergesi olmuştur. Kendisinin de bu şehir hakkında fazlaca malumat verdim demesi bu çıkarımı desteklemiştir. Multan, Lahor, Sialkot gibi büyük şehirleri geçtikten sonra Keşmîr'e vardım diyen Şirvani, yazılana göre sekiz ay on beş gün burada kalmıştır. Birçok yerine ziyarette bulunma fırsatı elde etmiş, bu sayede geleneklerini de öğrenmiştir. Merkezi Nagar ya da Srinagar olarak adlandırılan Keşmîr şu şekilde tarif edilmektedir:

Keşmîr cennet gibi bir vilayettir. Suyu çoktur. Havası temizdir. Ahalisi güzelliği ile meşhurdur. Oraya güzel şehirler, ferah yerler dâhildir. Oranın güzel tarlaları, ahenk bağları, sık ormanları, sefalı çimenleri, yürek açan meşeleri, çoklu akarsuları, sayısız bulakları vardır. Doğuda Tibet ülkesi ve onların dağları ile batıdan doabe(manası iki su demektir.) ve Pencap(manası beş su demektir.), güneyden Hindistan ve Pencap'ın bir hissesiyle, kuzeyden Bedahşan, Kaşgar ve Siyanpusan dağları ile komşu olmuştur.[173]

---

[171] Saıyıd Athar Abbas Rıvzî, Lahor, **TDV**, 2003.

[172] Güney., 2010: 112. "Lahor bahçeleri, Bâbür (1526-1858) hükümdarları olan Ekber Şah(1556-1605)'ın başlattığı ve sırasıyla Cihangir(1605-1627), Şah Cihan(1628-1658) ve Evrengzîb (1658-1707)'in tamamladığı bu devasa şekilde yapılan bahçelerin altıdan fazla oldukları ayrıca bunların en önemlileri ise Ali Merdân Han'ın 1052'de tamamlamış olduğu Şâlîmâr ya da Şâlâmâr bahçeleridir. 320.000 metre karelik alana kurulan bahçe içerisinde 400'den fazla su kanalı, şadırvanı ayrıca üç büyük terası olduğu söylenir." (Saıyıd Athar Abbas,Lahor, **TDV**, 2003.) "Sialkot, Pakistan'ın Pencap bölgesine bağlı bir şehir."

[173] Keremov, 1958: 35.

Yüzölçümünü de ayrıca hesaplayan Şirvani, *Etrafı yüce dağlar ile çevrili olan ve şimdi Keşmîr diye adlanan yerin doğudan batıya uzunluğu 45 fersaha yakın olurken kuzeyden güneye doğru eni ise beş ve yirmi fersahtır.*[174]

Şirvani'nin Keşmîr'de dikkatini çektiği başka bir konu ise yolları olmuştur. Yollarının çok dar ve geri kalmış ülkelerin yollarına benzetmiş, ayrıca Tibet şehri boyunca uzanan yolların daha düzgün olduğunu kıyas yaparak belirtmiştir. Yol boyunca uzanan bitki türlerini öğrenen seyyah bunların genellikle insan sağlığı açısından zararlı türler olduklarına şahit olmuştur. Çünkü bu yoldan geçen yüklerin insanlar tarafından taşınmış ve bundan dolayı da taşımacılık bölge için oldukça güç şartlar barındırmıştır.

Kendisi de buradan Kâbil'e gittiği vakit bu yolu kullandığı için zorluğuna şahit olmuştur. Benzer bir yol güzergâhının da Kâşgar ve Türkistan arasında olduğunu ve buradan geçmenin sadece insanlar için olduğunu "hayvan oraya ayak koya bilemez" sözlerinden anlıyoruz.[175] Keşmîr hakkında yazmaya devam eden gezgin "Keşmîr her taraftan 10-15 günlük yolu olan dağlık ülkedir" oradaki şehirlerin sayısından, ekin ve tarlasından ayrıca Keşmîr sözünün menşei hakkında da bazı rivayetleri belirtmiştir.[176]

Şirvani bölgenin halkı hakkında bilgi verdiğinde İslâmiyet ile tanışmasından önce bölgede ateşperestlik inancının varlığından bahsetmiştir. İslâmiyet'in Hint coğrafyasına girişi sekizinci yüzyılda tekabül etse de Keşmîr'de İslâm'ın etki bulması çok sonralara denk gelmiştir. Nitekim bunda coğrafyanın sahip olduğu arazi yapısı da engel teşkil etmiştir. Çünkü İslâm kaynağında Gazneli Mahmud, Büyük İskender gibi önemli komutanların coğrafi şartlar sebebiyle bölgeye giremeden döndükleri kaydedilir.[177] Şirvani, bölgenin İslâm dinini benimsemeleri hakkında böyle yazar "İslâmiyet'in zuhurundan sonra hicri 751 senesinde(miladi 1350-1351) Sultan Şemsettin ve ondan sonra Sultan İskender'in gücü sayesinde oranın ahalisi İslâmiyet'i kabul eder."[178] Keşmîr'in hükümet tarihinden bilgi

[174] Keremov, 1958: 35-36.

[175] Keremov, 1958: 36. "Kâbil, bugün Hindistan'a giden yolun güneyinde kalan ve Afganistan'ın başşehri olan bir şehirdir." (Ahmet Kavas, Kâbil, **TDV**, 2001.) "Türkistan, Orta Asya'nın geniş bir kısmı için kullanılan terimdir. Kâşgar ise bugün Çin hâkimiyeti altında kalan Doğu Türkistan'ın sınırları içerisinde olan tarihi bir yerdir." (Keıth Hıtchıns, Kâşgar, **TDV**, 2022.)

[176] Keremov, 1958: 36.

[177] Saıyıd Athar Abbas Rızvî, Keşmîr, **TDV**, 2022.

[178] Keremov, 1958: 36. "1320 yılında Zulcu komutasında Keşmîr'e giren Moğol ordusu şehri ele geçirdi. Ancak kısa bir müddet sonra Zulcu ölünce yerine geçen Rincana, Müslüman olan Şah Mir'i kendisine vezir olarak atadı. Rincana da ölünce eşi olan Kota Rani yönetimi idare etmeye başladı. Bu esnada vezir Şah Mir'i bertaraf etme girişiminde bulundu ve vezir Sultan Şemseddin unvanıyla başa geçti(1338-1342). 1373 ve 1389 tarihleri

aktarmaya devam eder "kadimde oranın hükümeti müstakil(bağımsız) olmuş, sonralar ise oranın yönetimi Hindistan şahı adından hâkimiyet sürmüştür. Sonra Afgan olan Teymur Ahmed Paşa orayı fethetti ve o yer 70 yıl Afganların elinde kaldı. Şimdi ise Sangan ahalisi orayı işgal etmiş ve 15 yıla yakındır öyle geçirmişlerdir."[179]

Şirvani yukarıdaki kayıtlardan sonra Keşmîr'in iklimi özellikle nehirleri hakkında da dönemine göre düzgün bilgiler verir. O şöyle yazar: "Keşmîr'e tabi olan şehirler dördüncü iklim kuşağındadır. İklimi ılıman olduğundan narenciye bitkiler çoktur. Aynı zamanda kışlakları da çok yakındadır. Bahçe ve güllüklerde farklı farklı güller vardır. Ekincilik yani tarım şehir için çok önemli bir yer tutar. Safran, düğü, tahıl ürünleri yeterince yetişir. Keşmîr'in ortasından büyük bir akarsu geçer. Bahsi geçen çay İndus nehrinin kollarından biri olan Çelam suyudur. Geniş bir arazi üzerinde oluşan bu akarsu ulaşım ve ticaret içinde verimli olmuştur. 50'e yakın ağaç ve köprü dikilmiştir. Bu çay Keşmir'den geçtikten sonra Muzafferâbâd ve Kuri nehirleri ile birleşir, sonra Pencap arazisine dâhil olarak Doçilam olarak adlanır. Multan yakınlarında Çenab nehrine dökülür… Sind arazisinden geçtikten sonra denize dökülür."[180] Daha önce de belirtildiği gibi Şirvani, uzun bir müddet burada kalmış ancak göstermiştir ki vaktinin çoğunu Keşmîr'in merkezini oluşturan Neger ya da Srineger diye adlandırılan şehirde geçirmiştir. Hint kitaplarında Srinegerest olarak geçen şehir çok görkemli bir şehirdir. Büyük bir olasılıkla burada kast ettiği küçük bir şehir ya da köy olmuş olabilir. Çünkü kaynaklarda kuzeyinde varlığından bahsedilen bir kale söz konusu değildir. *Şehrin kuzeyinde bir muhkem kalesi vardır bu kalenin içerisinde büyük ve küçük olmak üzere evler vardır. Kalede yedi köşeli olarak yapılan Cuma mescidinin bu sütunları çok görkemli görünür. Ben bütün seyahatimde başka yerde görmedim. Beyaz ve yeşil zambak güllere donatılmış mescidin etrafında ve dışında nergis, reyhan gibi daha birçok güller vardır. Mescidin etrafındaki hane sayısı yaklaşık 60 bine yakındır ve genellikle üç katlıdır,* şeklinde bir kaydına rastlanılmıştır.[181] Şirvani'nin şehirde eleştirdiği bir olaya şahit olmuştur. Bu da hayvanların yük ve binek aracı amacıyla kullanılmaları olmuştur.

---

arasında başta olan Sultan Kutbüddin'in torunu Sultan İskender'in hükümranlığı başladı(1389-1413)." (Saıyıd Athar Abbas Rızvî, Keşmîr, **TDV**, 2022.)

[179] Keremov, 1958: 36-37. "İslâm Ansiklopedisindeki bir bilgiye göre kesin olmamakla birlikte Şirvani'nin burada 70 yıl hâkimiyet sürmüştür diye kast ettiği kişi Afganistan devletinin kurucusu Ahmed Şah Dürrânî olmuş olabilir. Ahmed Şah, 1752 yılında Keşmîr'e girerek son Müslüman Afgan hâkimiyetini başlatmıştır. Bu süreç 1819 yılına kadar devam etmiştir. Buradan yapılan çıkarıma göre Şirvani'nin 70 yıllık dönem olarak ifade ettiği tarih 1752 ve 1819 yılları arasıyla uyuşmaktadır."(Rızvî, 2022.)

[180] Keremov, 1958: 37-38. Güney vd., 2010: 114.

[181] Keremov, 1958: 39, Güney vd., 2010: 114.

Bu husus için rahatsızlığını dile getirirken "Böyle güzel bir ülkede insanlar hayvanları koşum aracı olarak kullanarak araba gibi koşarlar" demesi seyyahın hayvanlara karşı olan merhametine de örnek niteliğindedir.[182]

Şehrin yerlisi hakkında bazı rivayetleri aktaran seyyah "Mu'cemü'l-büldân" adlı eserinde Yâkut el- Hamevî, "Keşmîr Hindistan'da olan bir ülkedir ki bir taraftan Türklerle yakın olmuş ve onların nesli Türk nesillerine karışmıştır. Buna göre de oranın ahalisi kadından da güzeldir. Onlar dünyada adamlar için Zerbu'l Mesel olmuşlar" ifadelerini kullanır.[183] Türklerin Keşmir halkının soyuna dayandırması fikrini bu sözlerine dayandıran eserin sahibine Şirvani seyahatnamesinde bizzat bahsi geçen kitaba binaen böyle bir şeyin mümkün olmadığını anlatmaya çalışarak *Ben kısa diyorum ki Türklerle Keşmirlilerin formatça(biçimce), kuruluşça hiçte benzerlikleri yoktur ve o fikir tamamıyla esassızdır*, diyerek konuyu kapatmıştır.[184]

Keşmir'in ayrıca bir halk olduğunu söyleyen Şirvani, *Orayı gören herkes elbette büyük inançla diyor ki güzelliğini yaradan o ülkenin havasıdır. Böyle ki yedi iklimin her birinin hususi havası var ve onların her biri ahaliyi özüne mahsus şekilde yetiştirir. Eğer yedinci iklimdeki ahaliden birisi Sudan vilayetine gitse onun tesiri orada güzelleşmeyecektir. Ancak önceki neslin tesiri olsa da lakin tam olmasa da Sudandaki başka adamlar şekline düşecekti, ifadelerini kullanmıştır.*[185] Bu cümleden anlaşılacağı üzere Şirvani, bir iklim sahasından başka bir iklim sahasına giden bir insanın gideceği yerin şartlarına uyarak, gittiği yerin karakteristik özelliklerine ayak uydurabileceğini savunmuştur. Fakat seyyahın bu düşüncesi eleştirilerek "özü tamamıyla değişen ve başka bir iklim havzasına giden insan veya başka bir canlı ne kadar değişse de yine de özüne mahsus olan esas özelliklerin bir hissesini saklayacaktır" şeklinde bir açıklama yapılmış ve Şirvani'nin bu hususdaki düşüncesinin noksanlığı vurgulanmıştır.[186] O'nun kayıtlarına göre "Bazıları da gösterir ki Keşmir ayrıca dört taraftan sınırlı bir vilayettir, Hindistan'a dâhil değil ve Hint hâkimleri uzun müddet orada hâkimiyet sürdürdüklerinden orası Hindistan'ın bir hissesidir."[187]

---

[182] Güney vd., 2010: 114.

[183] Keremov, 1958: 38. "Yâkut el-Hemevî, 1178 ve 1229 yılları arasında yaşamış aslen Yunan asıllı bir coğrafyacıdır. Küçük yaşta Müslümanlığı benimseyen coğrafyacı, Kafkas, Azerbaycan, Orta Asya, İran tarihi üzerine önemli bilgiler verdiği seyahat kitapları vardır. Adı geçen eserini 1218 ve 1228 yılları arasında yazmıştır." (Casim Avcı, Yâkut el-Hemevî, **TDV**, 2013.)

[184] Keremov, 1958: 38.

[185] Keremov, 1958: 38.

[186] Keremov, 1958: 38.

[187] Keremov, 1958: 38.

Lakin kendisi bunun düzgün bir bilgi olmadığını bu ifadeleriyle göstermeye çalışmıştır: "Hâlbuki böyle değildir. Müellif sekiz aya yakın o iklimde kalmış ve önemli ilim insanlarıyla oturup kalkmıştır."[188]

Şirvani, Hindistan'da birkaç yıl yaşamış, Keşmîr, Delhi ve Sind'te iki buçuk yıl kalmıştır. Pakistan sınırları içerisinde Sind yarımadası haricinde Pişaver şehrinde de uzun müddet kalmıştır. Hicri 1216 (miladi 1802) yılda Hasan Ali Şah'ın ölümünden sonra burayı terk etmiştir. Diğer şehirlere yönelmiştir. Buraya yapılan seyahatler ise İngiltere tarafından zapt edilme sürecine denk gelmektedir.[189]

İngilizler kısa bir süre içerisinde Hindistan ve Pakistan'a ait olan zenginlikleri ele geçirip bunları kendi ülkelerine aktarmışlardır. Halkın milli medeniyetinin gelişmesine, endüstriyel ve tarımsal olarak yükselmesine engel olmaya çalışmış, sadece kendi menfaatleri doğrultusunda hareket eden büyük işletmelerin çalışmalarına izin vermişlerdir. *Şirvani, Britanya işgalcilerinin Hint ahalisini tutsak ettiğini, ülkenin servetlerini yağmaladıklarını…* eserinde göstermektedir.[190] Ayrıca Hindistan'ın devlet yöneticisi olan Cavahirlel Nehru ise "Britanyalıların Hindistan'daki ağalık devrinin dikkate alarak bu öyle bir devirdir ki Hint halkı öz zengin ülkesinde büyük gereksinim ve manevi azaplar içerisinde yaşamaya zorunlu kılınmıştır."[191]

Hindistan halkı tarafından, İngiliz sömürüsünden kurtulmak için 1885 yılda Hindistan milli kongresinden olan büyük burjuvazi partisi kuruldu. Bu parti İngiliz kolonileri aleyhine birleşerek 1929 yılda bağımsızlık talebinde bulunmuştur. "Güç göstermeden savaşmak" anlamına gelen "Mukavemet göstermeden mübarize" Hindistan'ın bağımsızlık mücadelesinin lideri olan Mahatma Gandhi'e ait iddia edilen bu söz aynı zamanda milli kongrenin de ideolojisini oluşturmuştur.[192] Bağımsızlık mücadelesi 15 Ağustos 1947 yılında bir sonuca bağlanmış ve İngilizler Hindistan'ın bağımsızlığını kabul etmişlerdir.1947-1948 görünürde ki bu tarihler bağımsızlık yılları olarak kabul edilse bile tamamıyla resmî bağımsızlık, 26 Ocak 1950 Hindistan, 23 Mart 1956 ise Pakistan için kabul edilen tarihler olmuştur.[193] Aynı zamanda devam etmekte olan Hindu-Müslüman davası üzerine büyümeye başlayan sorunlar

[188] Keremov, 1958: 38-39. "Müellif olarak kast ettiği kendisidir."
[189] Keremov, 1958: 39. "İngilizler, 1843'te Sind, 1846 yılında ise Pencap'ı işgal ettiler." (Keremov, 1958: 39.)
[190] Keremov, 1958: 39-40.
[191] Güney vd., 2010: 91. "Hindistan'nın bağımsızlığını kazanmasından sonra 1947 ve 1964 yılları arasında başbakanlık yapmış olan Jawaharlal Nehru, aynı zamanda ülkenin ilk başbakanıdır."
[192] Keremov, 1958: 40. "Mahatma Gandhi, Hindistan bağımsızlık harekâtının siyasi ve ruhani öncülüğünü yapmıştır."
[193] Keremov, 1958: 40.

Hindistan'ın kuzey bölgelerinde artan kargaşa ve çatışma ortamı Pakistan fikrini doğurmuştu. Müslümanların liderliğini yapan Muhammed Ali Cinnah ve beraberindekiler Müslüman Derneği adı altında Bir Müslüman devleti ülküsüne bağlanıp bunu gerçekleştirmiştir. Karşılıklı süren çatışmalar sonucunda Pakistan fikri için M.A. Cinnah, "Hindistan'ı bölüp onu mesut kılmak, birleşik bir Hindistan İçin savaşıp her şeyi yok etmekten daha iyidir" diyerek bölünme kararını desteklerken aynı şekilde cevap veren J.Nehru ise bunun mümkün olabileceğini ancak ayrılacak olan bölgeye dâhil olmak istemeyenleri bunun için zorlamayacaklarını savunmuştur. Üzerinde uzunca düşünülmüş olan bu fikir İngiliz hükümetinin yaptığı görüşmeler sonucunda kendilerine sorulduğunda bu fikre sıcak bakmadıklarını ve bir uzlaşma olmasını umduklarını açıklamıştır. [194] En nihayetinde iki ayrı bölgeye bölünen devletler üzerindeki İngiliz etkisi kolay bir şekilde atılamamış ve etkileri devam etmiştir. Nitekim 1950 senesinde Assam şehrinde kurulan beş İngiliz kumpanyasının bir yıl içerisinde 710.919 Pound gelir elde etmesi, ayrıca Hindistan Komünist Partisinin 1951'deki Hindistan'ın devlet olabilmesi için İngiltere emperyalizminden kurtulması, İngiliz ekonomisinin hükümranlığına son vermeli ve tavsiyelerinden uzak durmalıdır şeklindeki parti programına eklediği yazısı etkisini hala koruduğunun göstergesiydi.[195]

Bölgelerin tarihi önemlerinden bahsettikten sonra Hindistan 14 eyalete Pakistan ise Batı Pakistan ve Doğu Pakistan olarak ikiye bölündüğü ele alınmıştır. Ancak bazı toprakların paylaşımı hususunda anlaşmazlık olduğuna Şirvani, dikkat çekerek şöyle yazar: "Bazıları Keşmîr'i ve Kabil'i de Hint topraklarından hesap ederler. Bazıları ise bu fikri düzgün hesap etmezler, diyerek iki devlet arasında sonraki süreçlerde de devam eden Keşmîr sorununda altını çizmiştir.[196]

[194] Yusuf Hikmet Bayur, **Hindistan Tarihi Nadir Şah Afşar'ın Akınından Bağımsızlık Ve Cumhuriyete Kadar(1737-1949)**, (2.Baskı), Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1987,III, 621-649-655-656. "1941 yılında yapılan bir nüfus sayımına göre Pakistan'ın kuzeyinde kalan Pencap, Sind, Kuzey batı sınır illeri ve İngiliz Belucistan'ın da ki halkın yüzde 62,07'si Müslüman kesim iken Müslüman olmayanların toplam nüfusu yüzde 37,93. Kuzey doğusunda bulunan Bengal ve Assam şehirlerindeki Müslüman nüfus yüzde 51,69, Müslüman olmayanların sayısı ise yüzde 48, 31 olarak hesaplanmıştır. Nüfusun çokluğuna göre belirlenen bu sınırlar bölünme açısından kolaylık sağlamıştır." (Bayur,1987 (III): 639.)

[195] Keremov, 1958: 41.

[196] Keremov, 1958: 14.

SONUÇ

Hindistan, tarih boyunca birden fazla medeniyete, uygarlığa ve devlete ev sahipliği yapmış bir ülkedir. Toplumların yaşam merkezlerinden biri olan Hint coğrafyası hakkında Hacı Zeynelabidin Şirvani'nin eseri incelendiğinde Hindistan'ın siyasi, tarihi ve coğrafileri ekseninde önemli bilgiler aktardığı görülmektedir. Bu eser, bir bölgeden bahsederken önce oranın coğrafi konumu daha sonra tarihçesi, inançları hakkında kısa bilgi vermiştir. Tarihi öneme sahip şehir ve bu şehirlere ait yapıları incelerken her seferinde hayranlık ve şaşkınlık hisleriyle düşüncelerini belirtmiştir. Yazar, her gittiği yerde Müslüman halk ile karşılaştığını ayrıca yerli halkını daha yakından tanıyabilmek için sohbetlerde bulunduğunu söylemiştir. Tamamında olmasa bile bilgilerin kronolojik olarak verilmesi eserin bir bütün içerisinde görülmesini sağlarken olay örgüsünün anlaşılması konusunda da oldukça faydalı olmuştur.

Sadece Hint tarihi açısından değerlendirme yapmayan seyyah, tarihte önemli bir yere sahip olan Türkler ile olan münasebetleri dâhilinde bazı Türk devletleri ve hükümdarları hakkında bilgi edinmemizi sağlamıştır. Türk örneğinde olduğu gibi farklı toplumların Hindistan ile ilişkileri dolayısıyla bu toplumlar içinde önemli bilgiler görmek mümkündür. Seyyahın Hint coğrafyasına yaptığı seyahat, XVIII. yüzyıla tekabül ettiğinden burada ki İngiliz yönetiminin bölgedeki faaliyetlerini yakından görme fırsatı edinmiştir. Şirvani, Britanya işgalcilerinin Hint ahalisini tutsak ettiğini, ülkenin servetlerini yağmaladıklarını, yaptığı gözlemler esnasında da kaydederek bu durum hakkında düşüncesini dile getirmiştir. İngilizlerin bu sömürü anlayışları dikkate alındığında Şirvani'nin gözlemleri sonucunda Türklerin Hindistan'ı yurt tutmak amacıyla hareket ettikleri kanısına da varılabilir. Çünkü Hindistan'daki Türk hükümdarlarının ayrım gütmeyen yönetim anlayışları, huzurlu bir ortam sağlamak istediklerinin göstergesidir. Bu durumun en önemli belirtisi de kuşkusuz Türklerin bölgede bıraktıkları eserler olmuştur. Dünyanın önemli yapıtlarından biri sayılan Tac Mahal gibi Hint-Türk sentezi ile hayat bulmuş sayısız eser halâ varlığını korumaktadır.

Bu eser tarihi bir coğrafya kitabı olsa dahi verilen bilgilerin açık bir şekilde anlaşılması ve içerik olarak zengin materyaller barındırması noktasında yazarın katkılarının oldukça fazla olduğu düşünülmektedir. Aktarılan bilgilerin sadece bir olay ya da konuyla sınırlı kalmaması da bu görüşü desteklemiştir. Hindistan'ın birçok topluluğa ev sahipliği yapmış olması zaman içerisinde farklı inanç ve kültürlerin yaşam alanı bulmasına fırsat vermiştir. Bu bağlamda yazarın eseri incelendiğinde bu farklılıklar hakkında olumsuz bir yoruma denk gelinmemesi sonucunda olduğu gibi aktarım yaptığı düşünülmektedir.

Çünkü Şirvani'nin sahip olduğu inanç ve düşünce sistemi gittiği coğrafya ile tamamıyla zıttır. Bu zıtlık seyyahın gittiği bölgeler hakkında edindiği bilgilere geniş bir perspektiften bakmasına engel olamamıştır. Aynı zamanda Hacı Zeynelabidin Şirvani'nin Hindu diline hâkim olması da önemli bir etken olmuştur.

Şirvani gibi farklı dönemlerde Hint coğrafyasına ziyaretlerde bulunmuş ve tarihe yön vermiş önemli seyyahların düşüncelerinin de bu doğrultuda olması önemlidir. Örneğin Orta Çağ dünyasının kıymetli şahsiyetlerden biri olan Bîrûnî'nin Hint alt kıtası için yazdıkları adeta bir hazine niteliğindedir. Hindistan'ı anlamak için Hint dilini bilmenin önemine vurgu yaparak bu konuda Şirvani ile fikirlerinin ortak bir paydada buluştuğu söylenebilir. Tüm bu etkenler ifade edilen bilgilerin incelenmesi sonucunda söz konusu dönem için genel bir bilgilendirme açısından fayda sağlayacağı düşünülmektedir.

KAYNAKÇA

Ali, Hafız Aamir. "İbn Battuta'nın Gözünden Hindistan". **Selçuk Üniversitesi Sosyal Bilimleri Enstitüsü,** (17), 2022, 72-96.

Aykut, A. Said. "İbn Batûta". **TDV Yayınları,** 1999.

Akman, Kaan. "Sosyal Bilim Araştırmalarında Seyahatnamelerin Yeri: Lisansüstü Tezler Üzerinde Bir İnceleme". **Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi,** 2018, 148-256.

Ak, Mahmut. "Seydi Ali Reis". **TDV Yayınları,** 2009.

Avcı, Casim. "Yâkut el-Hemevî". **TDV Yayınları,** 2013.

Ansarı, A. S. Bazmee. "Benâres". **TDV Yayınları,** 1992.

Ahmad, Sayyıd maqbul. "Bombay". **TDV Yayınları,** 1992.

Bayur, Yusuf Hikmet. **Hindistan Tarihi Nadir Şah Afşar'ın Akınından Bağımsızlık Ve Cumhuriyete Kadar(1737-1949)**. (III), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.

Bayur, Yusuf Hikmet. **Hindistan Tarihi: İlk Çağlardan Gurkanlı Devletinin Kuruluşuna Kadar (1526)**. (I), Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1987.

Bakıxanov, Abbasqulu Ağa. (2000). **Gülistan-ı İrem.** (Çev. M Askerli). Bakü: İlimler Akademisi Neşriyatı, 2000.

Baştuğ, Hava. **Sosyal Bilgilerde Seyahatnamelerin Yeri ve Seyyahların Gözüyle Nevşehir**. (Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi), Necmettin Erbakan Üniversitesi / Eğitim Bilimleri Enstitüsü, Konya, 2019.

Beksaç, Engin. "Delhi Cuma Camii". **TDV Yayınları,** 1994.

Beksaç, Engin. "Tac Mahal". **TDV Yayınları,** 2010.

Bahadıroğlu, Mustafa. "İbâhim Zâhid-i Geylânî". **TDV İslâm Araştırmaları Merkezi**, 2000.

Demirel, Şengül. "Hindistan'da Türk İzleri". **Ankara Üniversitesi Türk Bilim Dergisi**, 2012, 75-81.

Demirel, Şengül. **Hint İnanç Sisteminde Tanrı Kavramı.** (Yayınlanmamış Doktora Tezi), Ankara Üniversitesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara, 2013.

Demirel, Demirel. "Bîrûnî'nin Gözünden Hindistan'da Bilim". **Uluslararası Türk Dünyası Bilimsel Araştırmalar Dergisi,** 4(2), 2023, 107-117.

Duman, Abdullah, Ağarı, Murat. **Hudûdü'l Âlem Mine'l-Meşrik İle'l- Magrip**. İstanbul: Ayışığı Kitapları Kitabevi, 2020.

Demirli, Ekrem. "Vahdet-i Vücûd". **TDV Yayınları,** 2012.

Erinç, Sırrı. "Hindistan". **TDV Yayınları, 1998**.

Gömeç, Saadettin Yağmur, Çeliktaş, Müslüme Melis. ***Hindistan'da* Türkler**. Ankara: Berikan Yayınevi, 2019.

Güney, Emrullah, Güney, Umut, Güney, Mutlu. **Azeri Gezgin Zeynelabidin Şirvani "Seyahatnamelerinden Seçmeler"**. İstanbul, Değişim Yayınları, 2010.

Göksoy, İsmail Hakkı. "Sri Lanka". **TDV Yayınları**, 2009.

Haqverdiyev, Ağazade, Kerimov, H.T, A.H, B.B. "Hacı Zeynelabidin Şirvaninin Seyahatinin Coğrafiyası", **Pedagoji Üniversitenin Haberleri,** 67(2), 2019, 119-126.

Hıtchıns, Keıth. "Kâşgar". **TDV Yayınları**, 2022.

Haqverdiye, H.T. "H.Z. Şirvani'nin Eserlerinde Tarihi-Coğrafi Fikirler". **Azerbaycan Milli Akademisinin Haberleri, Yer İlimleri,** Bakü, 2012, 78.

Kulke, Herman, Rothermund, Dietmar. **Hindistan Tarihi.** Ankara: İmge Kitabevi, 2001.

Keremov, Nureddin. **Zeynelabidin Şirvani'nin Hindistan'a ve Seylan'a Seyahatleri**. Bakü: Birleşmiş Neşriyat Matbaası, 1958.

Konukçu, Enver. "Karaçi". **TDV Yayınları**, 2001.

Kavas, Ahmet. "Kâbil". **TDV Yayınları**, 2001.

Konukçu, Enver. "Behmenîler". **TDV Yayınları**, 1992.

Konukçu, Enver. "Haydarâbâd". **TDV Yayınları,** 1998.

Kurt, Seyid Ali, Tüz, İsmail. (Ed.). **Tarihi ve Kültürel Boyutlarıyla Türkiye'de Aleviler, Bektaşiler, Nusayriler.** İstanbul, Ensar Neşriyat. 1999.

Küçüköner, Halide Rumeysa. “Hint Alt-Kıtasının Dini ve Kültürel Yapısının Şekillenmesinde Arilerin Rolü”. **Şarkiyat İlmi Araştırmalar Dergisi**, 10(2), 2018, 610-624.

Merçil**,** Erdoğan. **Gazneliler Devleti Tarihi**. Ankara: Türk Tarih Kurumu Basımevi, 1989.

Merkulova, S.K. **Antik Hindistan: Yaşam, Din, Kültür**. (Çev. Michael Edwards**),** Moskova: Zao Çetropoligraf, 2005.

Nızamı, Khalıq Ahmad. “Dekken”. **TDV Yayınları,** 1994.

Nızamı, Khalıq Ahmad. “Gucerât”. **TDV Yayınları**, 1996.

Ortaylı, İlber. “XIX. Asırdan Zamanımıza Hindistan Üzerine Türk Seyahatnameleri”. **Ankara Üniversitesi/ Siyasal Bilgiler Fakültesi**, 271-275.

Özcan, Azmi. “Bengal”. **TDV Yayınları,** 1992.

Özcan, Azmi. “Meysûr”. **TDV Yayınları,** 2004.

Özcan, Azmi. “Mültan”. **TDV Yayınları,** 2020.

Rothermund, Dietmar. **Hindistan Tarihi: Orta Çağ’dan Günümüze**. (Çev:Nurettin Demir.), İstanbul: Runik Yayınları, 2021.

Rıvzî, Saıyıd Athar Abbas. “Lahor”. **TDV Yayınları,** 2003.

Rızvî, Saıyıd Athar Abbas. “Keşmîr”. **TDV Yayınları,** 2022.

Rizvan, Farhadov Ali. “Kaçarlar Döneminde Sufizm: Zeynelabidin Şirvani Numunesi”. **İlmi Nazari ve İlmi Metodik Jurnali,** 3(33), 2021, 56-64.

Süleymanov, Elkhan. “Hacı Zeynelabidin Şirvani”. **Azerbaycan Şamahı Ansiklopedisi**, (10), Azerbaycan, 1987, 145.

Şahin, H. Hilal. “Babürlerin Etnik Menşei Hakkında Bir Mülahaza”. **Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi/ Sosyal Bilimler Enstitüsü,** 1-9.

Şahin, H. Hilal. “Ekber Şah’ın Sosyo-Kültürel ve Dini Reformlarının Toplumsal Hayata Etkisi”. **Tarih Okulu Dergisi**, (22), 2015, 114-133.

Şahin, H. Hilal. “Tarihsel Bir Panorama: Hint-Türk Tarihine Dair “Babürlüler Dönemine Kadar””. **Türk Dünyası Araştırmaları**, (119)234, 2018, 127-142.

Tural, Murat. “Yeryüzüne Atılan İlk Adım: Âdem’in Tepesi ve Ayak İzi”. **Ortaçağ Araştırmaları Dergisi**, (3)1, 2020, 37-47.

Taşağıl, Ahmet. “Türk Soyu ve Tarihi, Ortaya Çıkışı, Yayılışı, Kolları, Kurdukları Devletler”. **TDV Yayınları,** 2012.

Yel, Ali Murat. “Bâtıl İnanç”. **TDV Yayınları,** 1998.

Quliyev, Ağamir. **Azerbaycanın Görkemli Seyyah Ve Âlimi Hacı Zeynelabidin Şirvani.** Bakü: Azerbaycan CCp İlimler Akademisi Neşriyatı, 1964.

Qasımov, Cavid. “Azeri Gezgin Hacı Zeynel Abidin Şirvani’ nin Seyahatnamesinde Kocaeli ve Civarı İle İlgili Malumatlar”. **Uluslararası Gazi Akça Koca ve Kocaeli Tarihi Sempozyumu Bildirileri**, 2015, 273-275.

Yitik, Ali İhsan. “Tenâsüh”. **TDV**, 2011.

İnternet Kaynakları

Panteizm - Vikipedi (wikipedia.org). (Erişim Tarihi: 20 Mayıs 2024)

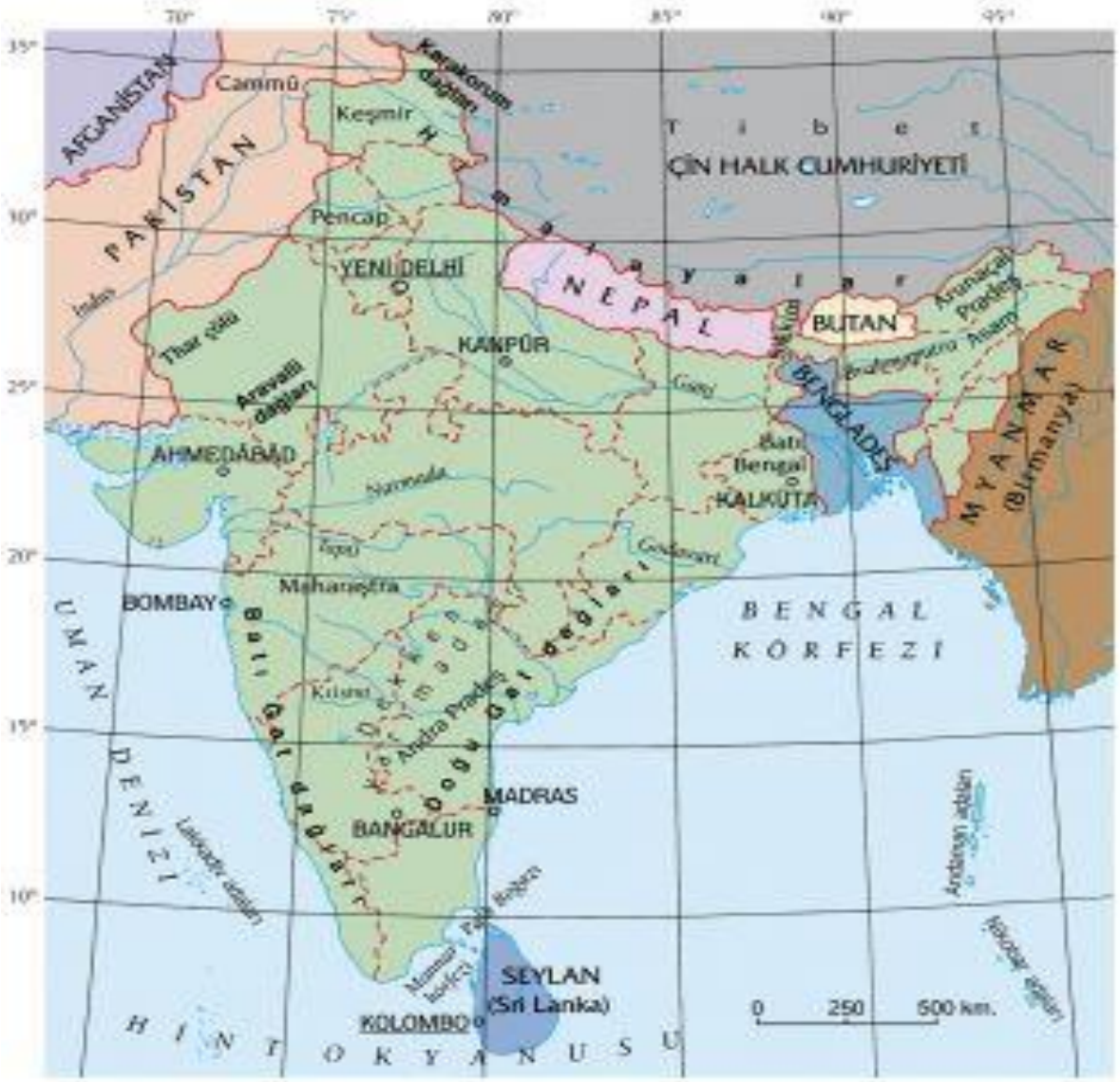
A.Savin-Yükleyenin kendi çalışması, FAL, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=49028843. (8 Mayıs 2024).

Ronakshah1990 - Yükleyenin kendi çalışması, CC BY-SA 4.0, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=51919491. (30 Eylül 2016).

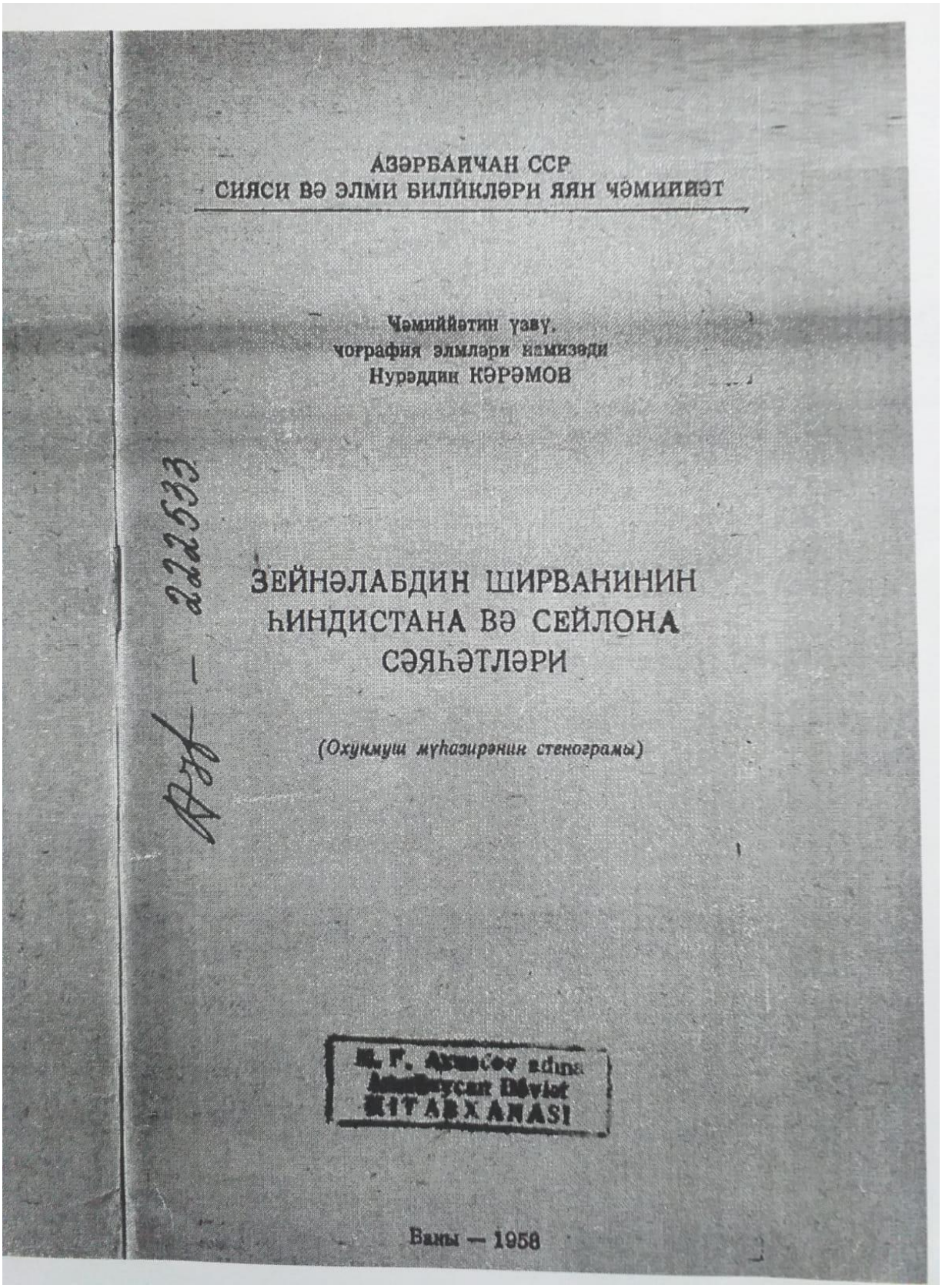
CC BY-SA 2.1 es, https://commons.wikimedia.org/w/index.php?curid=297299. (18 Mayıs 2024).

https://commons.wikimedia.org/wiki/File:The_Charminar_on_a_cloudy_day.jpg#/media/File:The_Charminar_on_a_cloudy_day.jpg. (7 Ekim 2023).

EKLER

Ek-1: Hindistan'nın siyasi haritası.

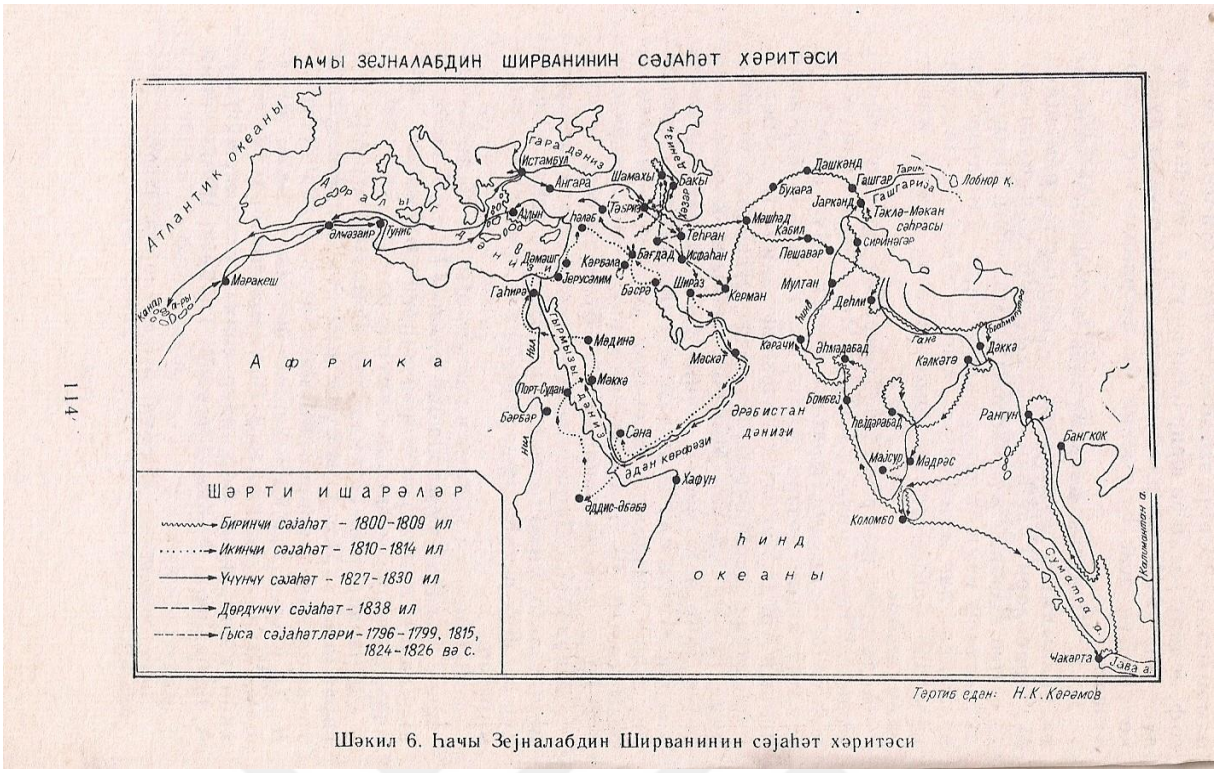
EK-2: Çevirisini yapmış olduğumuz kitabın kapak resmi.

Ek-3: Hacı Zeynelabidin Şirvani.

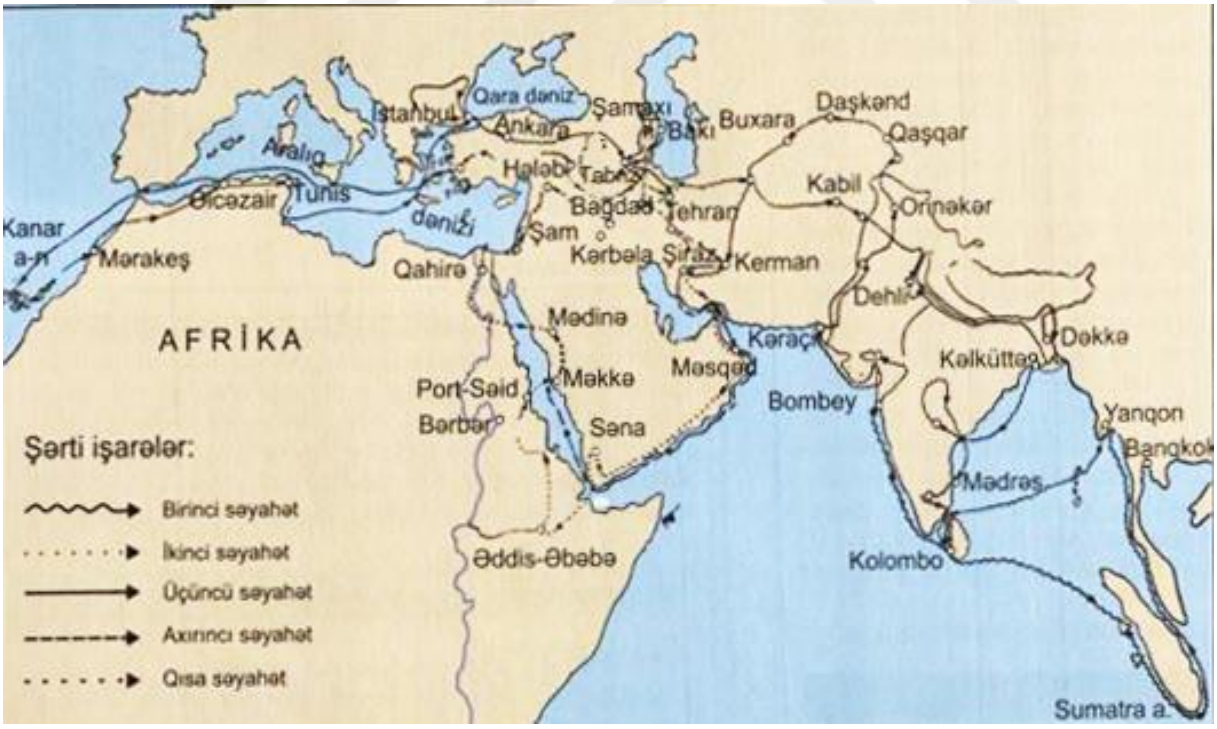

Ek-4: Hacı Zeynelabidin Şirvani.

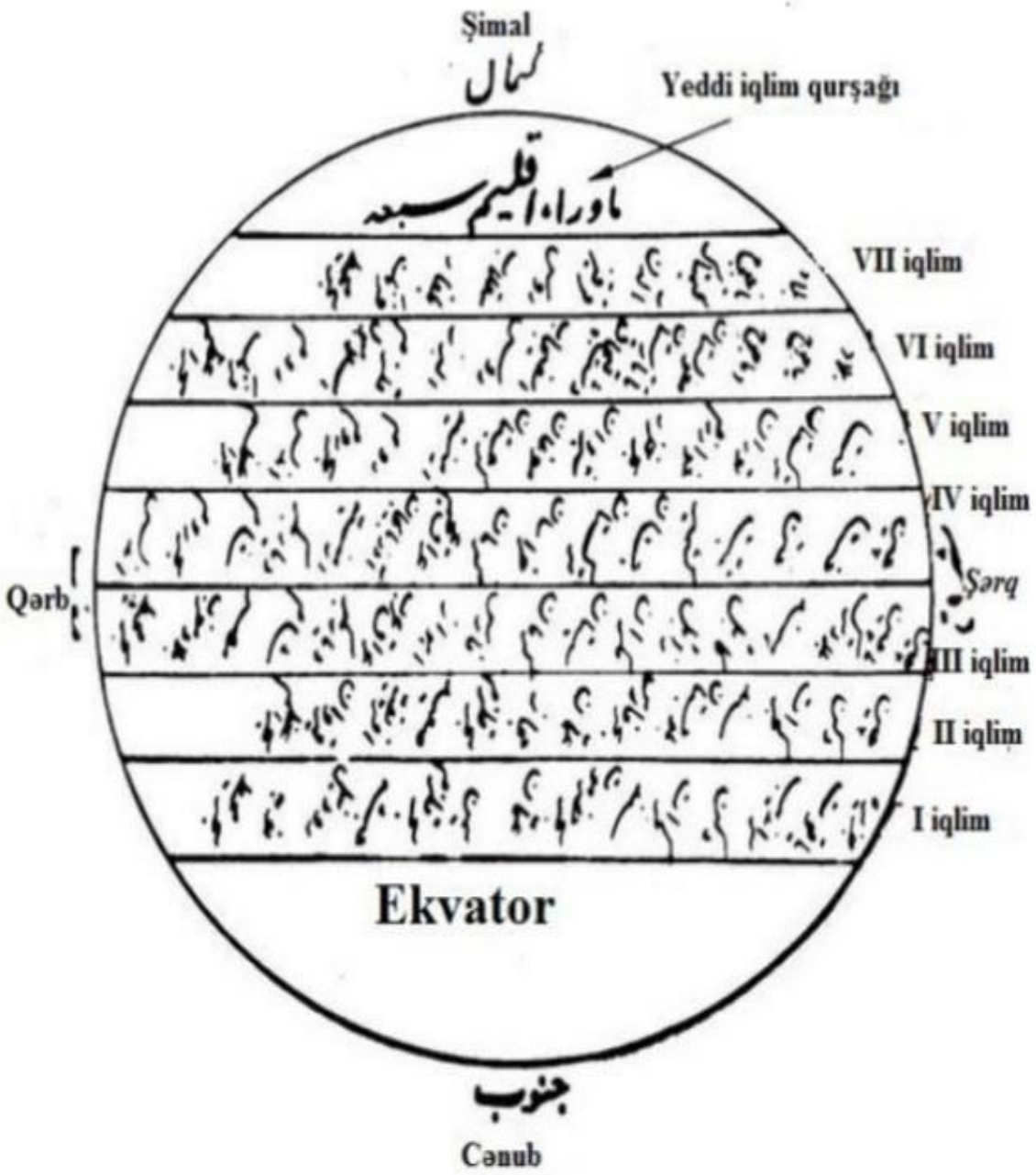

Шәкил 6. Һаҹы Зејналабдин Ширванинин сәјаһәт хәритәси

Ek-5: Hacı Zeynelabidin Şirvani'nin gezdiği şehirlerin Kiril alfabesiyle yazılmış haritası. (Keremov,1958: 6.)

Ek-6: Aynı haritanın Azeri diline çevrilmiş hali.

Ek-7: Şirvani'nin bahsettiği iklim kuşaklarının haritası.

Ek-8: XVII. Yy'da Hindistan'nın Agra kentinde yaptırılan Tac Mahal'in ön cephesinden bir görüntü.

Ek-9: Agra Kalesi.

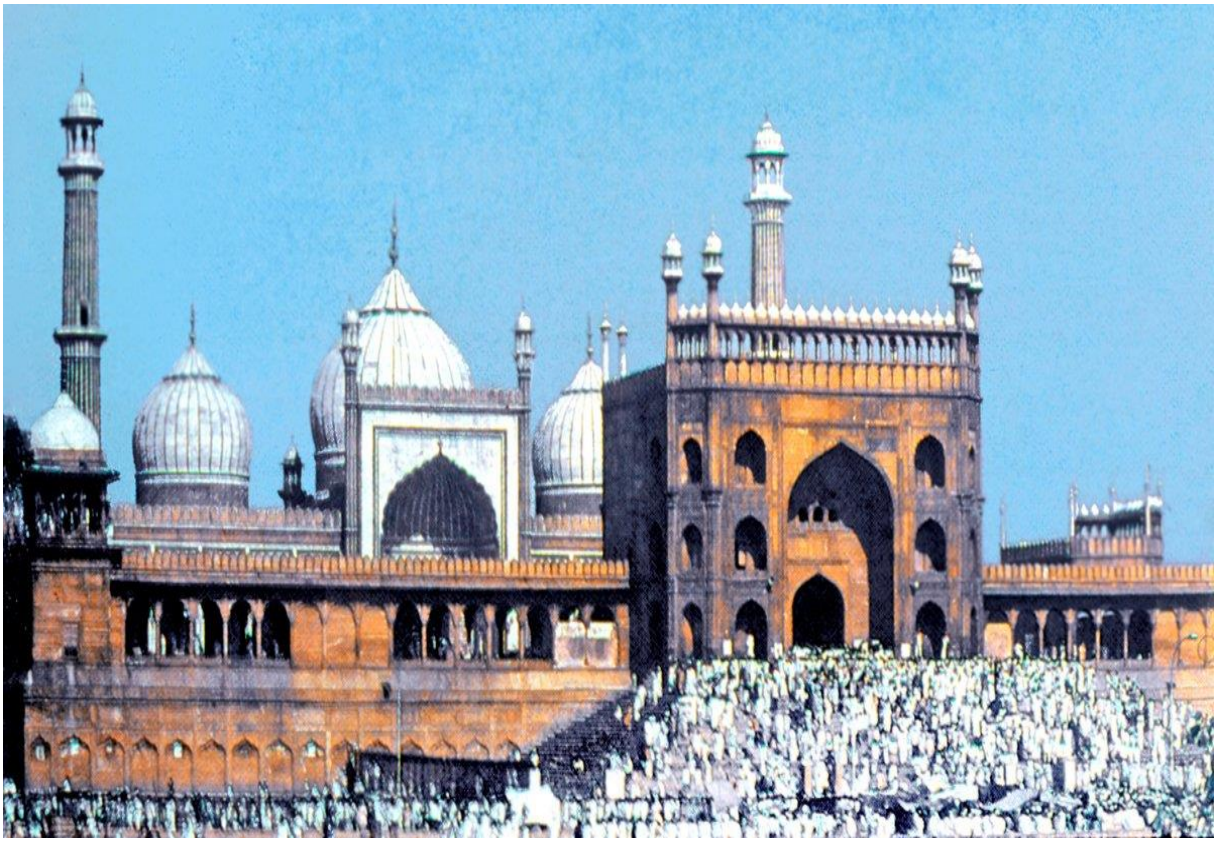
Ek-10: Hümayun Türbesi, Babür İmparatoru Hümayun Şah adına dikilen anıttır.

Ek-11: Moti Mescid (Kızıl Kale).

Ek-12: Çar Minar Camii.

Ek-13: Delhi Cuma Camii.

ÖZGEÇMİŞ

KİŞİSEL BİLGİLER

Soyadı, Adı : TANIŞ, Nigar

Uyruğu :T.C.

Doğum Yeri : Van

Eğitim

Derece	Eğitim Birimi	Mezuniyet Tarihi
Yüksek Lisans	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Tarih Anabilim Dalı	2024
Lisans	Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Tarih Bölümü	2020

Yabancı Dil

İngilizce

T.C.
VAN YÜZÜNCÜ YIL ÜNİVERSİTESİ
Sosyal Bilimler Enstitüsü

Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu

Öğrenci Bilgileri	
Adı-Soyadı	Nigar TANIŞ
Öğrenci No	21920006053
Anabilim Dalı	Tarih Anabilim Dalı
Programı	Genel Türk Tarihi
Statüsü	☒ Yüksek Lisans ☐ Doktora

Tez Bilgileri	
Başlığı/Konusu	Seyyah Hacı Zeynelabidin Şirvani'nin Gözünden Hindistan(1802-1810)

Tez Orijinallik Raporu Bilgileri*	
Sayfa Sayısı (Kapak sayfası, Giriş, Ana bölümler ve Sonuç bölümleri)	76
İntihal Tespit Programı	Turnitin
Benzerlik Oranı (%)	2
Tarih	22.05.2024

*** Orijinallik raporu, aşağıdaki filtreler kullanılarak oluşturulmuştur:**

- Kabul ve onay sayfası hariç,
- Teşekkür hariç,
- İçindekiler hariç,
- Simge ve kısaltmalar hariç,"
- Gereç ve yöntemler hariç,
- Kaynakça hariç,
- Alıntılar hariç,
- Tezden çıkan yayınlar hariç,
- 7 kelimeden daha az örtüşme içeren metin kısımları hariç (Limit match size to 7 words)

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Lisansüstü Tez Orijinallik Raporu Alınması ve Kullanılmasına İlişkin Yönergeyi İnceledim ve bu yönergede belirtilen azami benzerlik oranlarına göre tez çalışmamın herhangi bir intihal İçemediğini; aksinin tespit edileceği muhtemel durumda doğabilecek her türlü hukuki sorumluluğu kabul ettiğimizi ve yukarıda vermiş olduğumuz bilgilerin doğru olduğunu beyan ederiz.

Gereğini bilgilerinize arz ederim.

	Danışman	**Öğrenci**
Adı Soyadı	Doç. Dr. Şengül DEMİREL	Nigar TANIŞ
İmza		
		Tarih 22.05.2024

Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Kampüs.
Telefon: 444 5 065, 0 432 225 10 52, 0432 225 17 01
e-posta: yyu.sbe@yyu.edu.tr